

ชื่องานวิจัย	เส้นทางรถท่องเที่ยวพื่นประวัติศาสตร์กาดหลวง 150 ปี
ผู้วิจัย	สลิลทิพย์ ตียาภรณ์
ประเภทงานวิจัย	การวิจัยเชิงคุณภาพ
ปีที่ทำการวิจัย	2553

บทคัดย่อ

“เส้นทางรถท่องเที่ยวพื่นประวัติศาสตร์ กาดหลวง 150 ปี” เป็นการทำเส้นทางรถท่องเที่ยวแบบประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ของบริเวณโดยรอบกาดหลวงและกาดต้นลำไย ทั้งนี้เพื่อสร้างความเชื่อมโยงในการท่องเที่ยวโดยใช้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินในการเที่ยวชม ย่านตลาดเก่าแก่ของเชียงใหม่ ในขณะที่เดียวกันสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านเรือนอันเก่าแก่ รวมถึงกลุ่มโบราณสถาน วัด มัสยิด สิ่งก่อสร้าง และสถานที่ที่มีคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเต็มศักยภาพ ให้เหมาะสมกับกิจกรรมการอนุรักษ์และบำรุงรักษาทรัพยากรที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว โดยสำรวจบริเวณโดยรอบกาดหลวงและกาดต้นลำไย บันทึกข้อมูล วิเคราะห์ สำรวจเส้นทางสายประวัติศาสตร์ จัดเป็นเส้นทางที่สำคัญได้สามเส้นทาง โดยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมหรือสามารถนั่งรถสามล้อถีบ ชมเมืองเก่าได้อย่างสะดวก

งานวิจัยนี้ สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนา การท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น

Title : The routes to the Revival of the 150 year-old history of Gad Laung
Resercher : Slinthip Tiyaorn
Type of Researh : Qualitative Research
Year : 2010

ABSTRACT

This study was conducted in order to find out the feasibility of tourism focusing on historical-architectural dimensions of the areas surrounding Kad Laung (Warorod Market) and Kad Ton Lamyai (Ton Lamyai Market).

The methods used include surveying the market areas and those surrounding the two markets to locate places which are important in terms of history or architectural styles ; conducting research on the historical and architectural dimention of the places; analyzing the importance of the places and making decision on the routes appropriate for tourism.

The results indicate that it is possible to arrange three different routes for tourists to visit and learn about the ancient history and cultural heritage of Lanna Kingdom through the stories associated with this place. To comply with the environment conservation policy; tourists are recommended to travel in these areas on foot or use tricycle services for sightseeing of the areas.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ จาก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรพิมล วิกรัยพัฒน์ อาจารย์ประจำหลักสูตรการท่องเที่ยวเป็นผู้กระตุ้นและให้คำแนะนำ งานวิจัยฉบับนี้จึงส่งผลให้การค้นคว้างานวิจัยฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณ คุณทรงสุข บุญทาวงศ์ คุณอำพร กันทา คุณวิจิตรา เทียนมณี และคุณชเนษฐ เทียนมณี ที่คอยช่วยเหลือทุกอย่างจนงานวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณสำหรับพลังที่ยิ่งใหญ่ จากคุณพ่อ สุพจน์ ตียาภรณ์ และ คุณแม่ วรลักษณ์ ตียาภรณ์ รวมถึง คุณ ชนกฤต เทียนมณี ที่มีส่วนในการผลักดันแสดงความคิดเห็นและคอยเป็นกำลังใจให้ผู้ที่วิจัยทำงานวิจัยจนสำเร็จ

ท้ายสุดนี้ หากงานวิจัยนี้ มีความผิดพลาดประการใดผู้วิจัยต้องขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย และคุณค่าอันเป็นประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่าน

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ภาคพายัพ เชียงใหม่

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
ABSTRACT	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญแผนที่	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
3. กรอบแนวคิดการวิจัย	2
4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
5. ขอบเขตการวิจัย	3
6. นิยามศัพท์และนิยามศัพท์ปฏิบัติการ	3
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง	4
1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	4
1.2 แนวคิดกับการท่องเที่ยวชุมชน	6
1.3 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน	7
1.4 แนวคิดการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น	7
1.5 ลักษณะทั่วไปของย่านการค้า	9
1.6 แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว และหลักการของการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยว	9
1.7 แนวคิดการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว	13
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
2.1 รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมือง Urban Tourism	15
2.2 ระบบการท่องเที่ยว	15
2.3 งานสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์	16
2.4 รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่	16
2.5 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่	16

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.6 กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่	17
2.7 งานสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์	17
2.8 ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่	18
2.9 สภาพการจราจรในเมืองเชียงใหม่	34
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	37
1 วิธีการและเครื่องมือการวิจัย	37
2 ศึกษารูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว	38
2.1 ระบบท่องเที่ยว	38
2.2 รูปแบบการท่องเที่ยวในเมือง	38
2.3 การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว	38
2.4 แนวความคิดต่อการจัดเส้นทางท่องเที่ยวโดยการเดินเท้า หรือเส้นทางรถประเภทรถสามล้อปั่น	38
2.5 ศึกษารูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวตามเรื่องราวทางประวัติศาสตร์	38
3 วิเคราะห์ข้อมูล	39
4 สรุปผลรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว	39
5. สังเคราะห์ผลและบูรณาการ	39
6. นำเสนอและเผยแพร่	39
7. การเก็บและรวบรวมข้อมูล	39
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	40
1 ลักษณะทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่	40
2 รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่	42
2.1 การท่องเที่ยวงานเทศกาลและประเพณี	42
2.2 การเที่ยวชมสถาปัตยกรรมและโบราณสถานเมืองเชียงใหม่	42
2.3 การเที่ยวชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชน	42
2.4 การเลือกซื้อสินค้าของที่ระลึก	43
3 วิธีเดินทางท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่	43
3.1 รถสองแถวเล็ก	43
3.2 รถสามล้อถีบ	43

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
3.3 รถสามล้อเครื่อง	43
3.4 รถเช่า	43
4 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ศึกษา	44
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	103
1 สรุปผลการวิจัย	103
1.1 การจัดการท่องเที่ยวอย่างมีระบบ	103
1.2 การจัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ประจำพื้นที่	103
1.3 การจัดรายการสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวในเส้นทางสายประวัติศาสตร์	103
1.4 การจัดการคมนาคมขนส่งที่เหมาะสม	104
1.5 การจัดการบริการ ร้านอาหารและภัตตาคาร	104
1.6 การจัดการเผยแพร่และโฆษณา ประชาสัมพันธ์	104
1.7 นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย	104
1.8 การจัดลำดับประสบการณ์นักท่องเที่ยว	104
2 ข้อเสนอแนะ	104
3 บทสรุป	106
บรรณานุกรม	107

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ภาคพายัพ เชียงใหม่

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ในปัจจุบันเชียงใหม่ถือว่าเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว มีธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำรายได้แก่ประเทศเป็นจำนวนมหาศาลทั้งนี้เพราะเชียงใหม่เป็นเมืองที่เต็มไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกทั้งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานกว่า 700 ปี ในขณะที่เมืองเติบโตอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของเมืองประวัติศาสตร์ที่มีประชาชนอาศัยอยู่ในเมืองตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน อาคารสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมถูกทำลายให้เสื่อมคุณค่าจากหลายสาเหตุ โดยเฉพาะการเติบโตของตัวเมือง การสร้างตึกกรมใหญ่โต อาจทำให้คุณค่างานสมัยโบราณถูกบดบังและซ่อนเร้นสายตาของผู้มาเยือนหรือถูกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่ไม่ทราบความสำคัญสร้างความเสี่ยงอย่างไม่ตั้งใจ เหล่านี้เป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อให้การท่องเที่ยวซึ่งเป็นประเด็นในส่วนขององค์ความรู้เกี่ยวกับการเชื่อมโยงของพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะบริเวณ “ย่านตลาดหลวง” อันเป็นพื้นที่สำคัญมากสำหรับเชียงใหม่จากอดีตกาลตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 5 ที่มีกรรมกรล้านนาเข้าเป็นมณฑลเทศาภิบาล เมืองเชียงใหม่มีลำน้ำปิงที่พวกพ่อค้านักเดินทาง นิยมใช้เรือล่องไปมาเพื่อทำการค้าขาย บริเวณบ้านต้า (บ้านท่า) หน้าวัดเกตุถือเป็นจุดสำคัญของพ่อค้าถือได้ว่าเป็นแหล่งสำคัญของการค้าโดยเฉพาะพ่อค้าชาวจีนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้จำนวนมาก ต่อมาเมื่อการค้าขายมากยิ่งขึ้นและมีการขนส่งจากบ้านต้าวัดเกตุมายังฝั่งตรงข้าม การพัฒนาจากชุมชนพ่อค้าไปสู่พัฒนาย่านการค้าและกลายเป็นตลาดต้นลำไยและตลาดวโรรส ตลาดแห่งนี้ถือเป็นศูนย์กลางการค้าปลีกและค้าส่งจากอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ระยะเวลาอันยาวนานก่อให้เกิดปัญหาพื้นที่เหล่านี้กลายเป็นพื้นที่ทรุดโทรม การเติบโตอย่างรวดเร็วของเมืองเชียงใหม่ จึงเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งทำให้อาคารทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมถูกบดบังซ่อนตัวอยู่กับอาคารสมัยใหม่

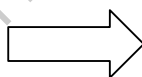
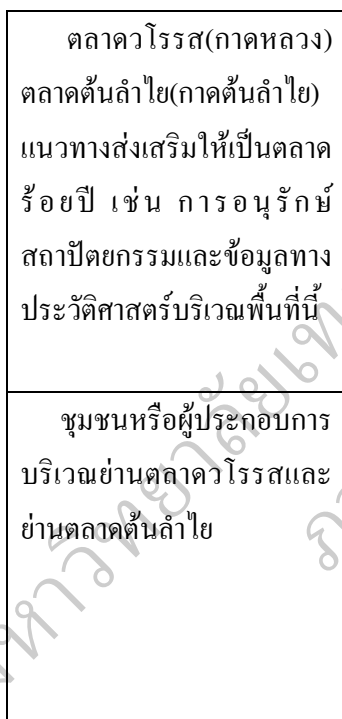
ดังนั้นเส้นทางบริเวณตลาดต้นลำไย ตลาดวโรรส และบริเวณโดยรอบควรได้รับการตีแผ่ ในเส้นทางท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ โดยให้ความสำคัญแก่แหล่งท่องเที่ยว ด้วยเนื้อหาทางประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่า เช่น คู่มเจ้าผู้ครองนคร วัด ร้านค้าเก่า และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเชื่อมโยงในการท่องเที่ยว โดยใช้องค์ประกอบทางด้านประวัติศาสตร์และด้านสถาปัตยกรรมในการเผยแพร่ความสำคัญและคุณค่าของโบราณสถาน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่ได้ความเพลิดเพลิน ความรู้ และสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และการอนุรักษ์พร้อม ๆ กัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1. เพื่อสร้างข้อเสนอให้เกิดเส้นทางทางประวัติศาสตร์
- 2.2. เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์ที่มีหลักการใช้พื้นที่ อย่างเต็มศักยภาพ
- 2.3. เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีความรู้สึกรับรู้ซึ่งในศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมภายในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่
- 2.4. เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษางานสถาปัตยกรรมให้ทรงคุณค่าอยู่เสมอ

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

- ความคิดในการส่งเสริม
ให้ย่านตลาดวโรรสและ
ตลาดต้นลำไยกลายเป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวที่ครบถ้วนในเรื่อง
ประวัติศาสตร์,ประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรม

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

4.1. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแบบสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์ในรายละเอียดครบด้าน

4.2. แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวโดยสร้างความเข้าใจต่อประชาชนเพื่อมุ่งให้เห็นคุณค่าและความสำคัญในการรักษาสถานที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีต อันนำไปสู่การสร้างรายได้แก่ชุมชนและท้องถิ่น

4.3. นำเสนอและเผยแพร่เส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ร่วมกับโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์

5. ขอบเขตการวิจัย

5.1. ด้านพื้นที่ ได้แก่ เส้นทางย่านตลาดต้นลำไยและตลาดควโรรสและอาณาบริเวณโดยรอบคือ

- เส้นทาง ถนนช้างม้อย
- เส้นทาง ถนนท่าแพ
- เส้นทาง ถนน วิชยานนท์
- เส้นทาง ถนนเจริญราษฎร์

5.2. ด้านเนื้อหา แบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

5.2.1. สสำรวจสถาปัตยกรรมเก่าแก่ บริเวณโดยรอบอันทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์

5.2.2. สสำรวจวัดและอาคารเก่าแก่ทางศาสนา บริเวณนี้ขอบเขตด้านเวลา ใช้เวลาในการค้นคว้าวิจัย 1 ปี

6. นิยามศัพท์และนิยามศัพท์ปฏิบัติการ

6.1. ย่านตลาดต้นลำไย-ตลาดควโรรส หมายถึง แหล่งซึ่งของฝากของที่ระลึกขึ้นชื่อของจังหวัดเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น แคบหมู น้ำพริกหนุ่ม ไข่อั่ว แหนม ข้าวแต่น กะละแม ผลไม้ตามฤดูกาล อีกทั้งเป็นแหล่งเลือกซื้อผ้าฝ้าย สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกอื่น ๆ

6.2. กาดหลวง หมายถึง กาดหลวงเป็นภาษาเมือง (คำเมือง) “กาด” หมายถึง ตลาดซึ่งเป็นแหล่งชุมชนซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ

“หลวง” หมายถึงใหญ่ คือแหล่งค้าขายขนาดใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ที่สามารถหาสินค้าได้ทุกชนิด

3.กาดหลวงตลาดหนึ่งร้อยห้าสิบปี หมายถึง ย่านการค้าที่มีความเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2442 ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีพระยาชาดการรัศมีเป็นผู้พัฒนาพื้นที่ตลาดหลวงให้เป็นแหล่งการค้าขาย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ได้มุ่งสำรวจความต้องการของผู้ซื้อและผู้ขายสินค้าในย่านตลาดต้นลำไยและตลาดวโรรส อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชน (ภาคหลวงตลาด 150 ปี) ดังนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมแนวความคิด/ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

องค์ประกอบการท่องเที่ยว องค์ประกอบหลักที่สำคัญในระบบการท่องเที่ยวจำแนกได้เป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1.1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Natural Tourism Resource)

ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Tourism Resource) นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ซึ่งเป็นผลงานที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ แบ่งออกเป็น 3 ชนิด ได้แก่

- แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Tourism Resource) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามประสงค์หรือประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวพื้นที่นั้น

- แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต (Culture and Rural Way of Life) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบทอดต่อกันมา เช่น ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา และวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการและบันเทิง (Recreation Attraction) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการพักผ่อนที่ให้ความรื่นรมย์และบันเทิง

1.1.2 การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) หมายถึง การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ เป็นการใช้ความสะดวกระหว่างการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะบริการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว บริการที่พักแรม บริการอาหารและบันเทิง และบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ รวมถึงการบริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

1.1.3 การตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตนและใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น ทำได้ 2 วิธี

1.1.3.1 การให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทางการท่องเที่ยว

1.1.3.2 การโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมาย เป็นต้น เพื่อเชิญชวนและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน¹

ฉัตรวุฒิ อัครฉัตรวิทวงศ์ ได้กล่าวถึง กระแสการท่องเที่ยว “ตลาดร้อยปี” ไว้ดังนี้ กระแสการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมชุมชนกำลังเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง และหนึ่งในจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวในแนวทางการนี้ก็คือการเยี่ยมชมตลาดเก่า หรือที่ผู้คนบางกลุ่มอาจนิยมเรียกติดปากว่า ตลาดร้อยปี

ตลาดร้อยปีถึงแม้ว่าจะมีรายละเอียดแตกต่างกันในแง่ที่ตั้ง ขนาด รูปแบบ สถาปัตยกรรม หรือส่วนประกอบทางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ตลาดดังกล่าวมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในสาระสำคัญเชิงสภาพกายภาพ อาทิ ลักษณะของสิ่งปลูกสร้าง บรรยากาศ ตลอดจนลักษณะเศรษฐกิจดั้งเดิม เช่น มักเป็นตลาดริมน้ำที่มีห้องแถวไม้สร้างเรียงรายกัน มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจพื้นฐานระดับชุมชน ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านขายอุปกรณ์ทางการเกษตร เป็นต้น ซึ่งส่วนมากเป็นชุมชนที่มีรากฐานมาจากการค้าขายทางน้ำและรถไฟ เคยเป็นท่าข้าวหรือมีการค้าขายผลผลิตทางการเกษตร

จากจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์ตลาดเก่าหรือตลาดร้อยปีเพื่อให้คงสภาพการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนในอดีตสืบต่อถึงลูกหลานได้ ปัจจุบันหากมองในอีกแง่มุมหนึ่งจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม สิ่งนี้ได้ถูกให้ความหมายใหม่ซึ่งบรรจุสัญญาบางอย่างในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งเมื่อผ่านการบริโภคซ้ำ ๆ ย่อมต้องจัดจางลงตามกาลเวลา ไม่ต่างกับสินค้าสมัยนิยมอื่น ๆ ที่มุ่งเน้นการบริโภคความหมายและประสบการณ์ (อาทิ สินค้าแฟชั่น สินค้าเทคโนโลยี ฯลฯ) สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือเมื่อกระแสการบริโภคสัญชาตญาณทางวัฒนธรรมประเภทนี้หมดความนิยมลง การอนุรักษ์ก็อาจจะไม่สามารถธำรงอยู่ได้ตามจุดประสงค์ดั้งเดิมแล้ว ชุมชนก็จะล่มสลายลงไปจริง ๆ เพราะในปัจจุบันบรรดาตลาดร้อยปีทั้งหลายยังไม่อาจสร้างความแตกต่างระหว่างกันเองได้อย่างมีนัยยะสำคัญ (หากจะมองว่าตลาดเหล่านี้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง)

¹ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2548. คู่มือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยว. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์), 12-13.

ดังนั้นการอนุรักษ์ตลาดเก่าดั้งเดิมควรเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจและชุมชนท้องถิ่นมากกว่ากระแสการท่องเที่ยวที่ภายใต้วัฒนธรรมการบริโภค สินค้าทางวัฒนธรรมก็เป็นสินค้าที่ “ใช้แล้วทิ้ง” ได้เช่นกัน²

1.2 แนวคิดกับการท่องเที่ยวชุมชน

การท่องเที่ยวไทยในปัจจุบันถูกยอมรับโดยทั่วกันว่าเป็นโอกาสที่สำคัญมากสำหรับการพัฒนาประเทศไปจนถึงท้องถิ่นต่าง ๆ ให้พลิกฟื้นจากปัญหาความยากจนสู่ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยจึงปรับเปลี่ยนแนวทางและกลยุทธ์เพื่อฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจ โดยการกระจายงบประมาณเพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการตอบรับกระแสการพัฒนานี้อย่างรวดเร็ว ซึ่งแต่ละจังหวัด อำเภอ ตำบล และท้องถิ่นต่าง ๆ พากันเสนองบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเองคิดว่าน่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีและสร้างรายได้เป็นอย่างดีที่เข้าใจกัน แต่กว่าร้อยละ 80 ของโครงการที่เสนอเข้ามาของงบประมาณทางการท่องเที่ยว ต่างมุ่งเน้นที่จะพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย

ชุมชนท้องถิ่นถูกคาดหวังให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ การให้ความรู้และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแต่หน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นกระทรวงต่าง ๆ หน่วยงานในท้องถิ่นและชุมชนทั่วไป ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ และการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพแก่สมาชิกของสังคมอย่างเสมอภาคกันทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างชาญฉลาด ซึ่งจะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ให้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นไว้ให้ได้ยาวนานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

เป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นสิ่งที่การพัฒนาในทุก ๆ ด้านของการท่องเที่ยวจะต้องมุ่งยึดถือเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้ง 3 ส่วน คือ

- ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม
- ความยั่งยืนของสังคมและวัฒนธรรม ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ได้รับผลกระทบจากกระแสวัฒนธรรมตะวันตกจนน่าเป็นห่วง เอกลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมไทยจะ

² ณัฐฉา อัสวโกวิทวงศ์, ตลาดร้อยปี, (ออนไลน์), สืบค้นจาก: <http://info.spu.ac.th/content/552/8961.php> (วันที่สืบค้น 20 พฤศจิกายน 255).

เดือนหายไปมากที่สุด จึงเกิดความพยายามที่จะฟื้นฟู อนุรักษ์สืบสานให้คงอยู่ต่อไป จึงถือว่าเป็นเป้าหมายอีกด้านหนึ่งที่การจัดการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่ความยั่งยืนต้องคำนึงถึง

- ความยั่งยืนของเศรษฐกิจ³

1.3 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

1.3.1 ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างจริงจังและมีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมคิดและตัดสินใจร่วมกัน

1.3.2 เน้นการจัดการที่ดี เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวส่วนมากจะจัดการไม่เหมาะสมสำหรับความมีคุณค่าในตัวเองบางครั้งมุ่งจัดการเพื่อให้นักท่องเที่ยวสะดวกแต่ลืมคำนึงถึงสภาพการดูแลรักษาธรรมชาติและวัฒนธรรม

1.3.3 มีการจัดการอย่างเหมาะสม ในด้านต่าง ๆ คือด้านการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูลที่จะต้องให้มีน้อยที่สุด ด้านการจัดการเสียงและการควบคุมไม่ให้เกิดเสียงอึกที่ทกริกโครม และด้านการดูแลความปลอดภัย ให้แก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ซึ่งสำคัญมากเพราะความปลอดภัยเป็นประเด็นสำคัญอันดับหนึ่งที่นักท่องเที่ยวทุกคนคำนึงถึง

1.3.4 การแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมเป็นส่วน

1.3.5 คำนึงถึงความสามารถรองรับนักท่องเที่ยว ทั้งด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านการจัดการ และการบริการที่มีขีดจำกัด

1.3.6 คุณภาพการให้บริการ ทั้งด้านข้อมูลข่าวสาร การเดินทาง ความเป็นมา ที่พัก อาหาร ท้องถิ่น และที่สำคัญเสน่ห์ของการท่องเที่ยวในชุมชนไทย คือ อรรถาสัย น้ำใจไมตรี ความเอื้ออาทร และรอยยิ้มนั่นเอง

1.3.7 ร่วมกันวางแผนการรองรับการพัฒนา และป้องกันผลกระทบทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งอาจจะพัฒนาไปสู่การเป็นแผนปฏิบัติการ แผนยุทธศาสตร์ หรือแม้แต่แผนแม่บทได้ในที่สุด

1.4 แนวคิดการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น

กนกพร สุขสาย กล่าวถึงการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นว่า เป็นผลงานหรือการแสดงออกของแต่ละท้องถิ่นที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความจรรโลงใจและเพื่อมุ่งประโยชน์ใช้สอย ที่คุณค่าทั้งทางด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และทางเศรษฐกิจ ส่วนโบราณคดีของท้องถิ่นเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุเกิน 100 ปี ขึ้นไปที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้แล้ว เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

³ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2551. คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว), 15-16.

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นตามวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชาบซึ้ง ยอมรับ และใช้ปฏิบัติร่วมกันอันจะนำไปสู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ

ศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้เกิดความจรรโลงใจหรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อความเชื่อของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และศิลปหัตถกรรม

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ในการใช้งาน เพื่อค้ำความเชื่อเป็นสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ สถาปัตยกรรมในท้องถิ่นใดนั้นย่อมมีความเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมและวิถีความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น⁴

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การสนับสนุน ฟื้นฟู ดูแล บำรุงรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีความเป็นอยู่และวิทยาการที่มีอยู่แล้วในชุมชน และเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าดีงามให้คงสภาพหรือปรับปรุงในส่วนที่ดงามของสิ่งเหล่านั้น จากสถิติปัญหาชาวบ้านมาใช้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น หมายถึง การพิทักษ์รักษาและธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจ ในความเป็นชาติตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง ซึ่งสามารถมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยร่วมมือกับภาครัฐบาล ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป ดังนี้

- การศึกษาค้นคว้า
- การสำรวจ การรวบรวม และบันทึกรวบรวมอย่างเป็นระบบ
- การแยกประเภท การแยกประเภทข้อมูลที่สำรวจรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่
- แจ้งให้หน่วยงานที่รับผิดชอบทราบในกรณีที่พบเห็นสิ่งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ชำรุดเสียหาย หรือพบผู้ที่จะทำลายให้เกิดความเสียหาย
- ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาให้นักเรียนสามารถทำได้ด้วยการประสานงานให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและใกล้เคียง ได้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
- การบำรุงรักษา เช่น การจัดทำให้คงสภาพไม่รื้อทำลาย หรือแต่งเติมขึ้นใหม่จนไม่เหลือเค้าเดิมโดยใช้หลักวิชาการความรู้ความชำนาญ เพื่อการคงอยู่ของรูปแบบเพื่อคงคุณค่าของท้องถิ่น

4

กนกพร สุขสาข, “ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น”. ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรม, (ม.ป.ท), 7-9.

- ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อจัดให้มีการเชิดชูเกียรติแก่บุคคลในท้องถิ่นที่มีส่วนอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปกรรมและ โบราณคดีท้องถิ่นในโอกาสต่าง ๆ

- จัดให้มีการอบรมแก่ประชาชนเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่น

- จัดให้มีการส่งเสริมเผยแพร่ผลงานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ⁵

1.5 ลักษณะทั่วไปของย่านการค้า

จිරนนท์ พงศ์ดวง กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของย่านการค้าว่า

1.5.1 สภาพอาคาร มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านอายุความเก่า-ใหม่ วัสดุที่ใช้สร้าง และลักษณะของการออกแบบสร้าง

1.5.2 รูปแบบร้านค้า เช่น ตลาดสดกลางแจ้ง ตลาดสดเทศบาล ซึ่งเป็นอาคารห้องแถว ตึกแถว Super Market และ Department Store เป็นต้น

1.5.3 ประเภทร้านค้า ในชุมชนมีร้านค้าจำหน่ายสินค้า ทั้งประเภทสินค้าประจำวันสินค้าฟุ่มเฟือยสินค้านำราคาถูกราคาแพง

1.5.4 จำนวนร้านค้า จะเพิ่มขึ้นตามอัตราการเพิ่มของประชากร

1.5.5 ลักษณะการใช้ที่ดิน เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ค้าขาย พักอาศัย สำนักงาน อุตสาหกรรมขนาดเล็ก เป็นต้น

กลุ่มอาคารและประเภทการค้าภายในย่านการค้า (อัญชลี ชาติวิวัฒนาการ.2540:105-106) มีหลักการทั่วไปดังนี้คือ

- การจัดกลุ่มร้านค้าประเภทเดียวกัน

- การจัดกลุ่มร้านค้าดึงดูดซึ่งกันและกัน

- การจัดกลุ่มของร้านค้าโดยจัดตามแบบของสินค้าที่ขาย

- การจัดกลุ่มของร้านค้าต่างประเภทให้มีการส่งเสริมซึ่งกันและกัน

- การจัดกลุ่มสินค้าประเภทบริการ การบริการอื่น ๆ ในชุมชน เช่น ธนาคาร ร้านซักแห้ง ร้านตัดผม ร้านซ่อมรองเท้า ร้านเสริมสวย ฯลฯ⁶

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยวและหลักการของการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยว

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย การพัฒนาการท่องเที่ยวจะสำเร็จได้ ต้องพัฒนาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการคือ

⁵ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 16.

⁶ จิรนันท์ พงศ์ดวง, 2546. “แนวทางการปรับปรุงย่านการค้าตลาดคนลำไยและตลาดวโรรสจังหวัดเชียงใหม่”. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 76.

1.6.1 สิ่งดึงดูดใจจากการท่องเที่ยว (Attraction) ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้าง หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ อาจเป็นสิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับสถานที่ (Site) หรือสิ่งดึงดูดใจจากเหตุการณ์ (Events)

1.6.2 ความสำราญจากแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) แยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.6.2.1 ปัจจัยพื้นฐาน อันได้แก่ การคมนาคม ยานพาหนะ ลานจอดรถดับเพลิง ไฟฟ้า ระบบกำจัดน้ำเสีย ระบบกำจัดขยะ ระบบสื่อสาร (โทรศัพท์, วิทยุ)

1.6.2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร ภัตตาคาร ร้านขายของที่ระลึก สถานเริงรมย์ บริการรถเช่า บริการนำเที่ยว เป็นต้น

1.6.3 ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) คือ วิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว มีความหมายครอบคลุมเรื่องของยานพาหนะ ระยะทาง ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งความสามารถในการเข้าถึงนี้มีองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึง 2 ประการ คือ

1.6.3.1 องค์ประกอบเชิงปริมาณ หมายถึง ความเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ความจุ และความถี่ของยานพาหนะ

1.6.3.2 องค์ประกอบเชิงคุณภาพ หมายถึง ความสะดวกสบายในการเดินทาง และความปลอดภัย

การส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย (2549) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมให้มียุทธศาสตร์เดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นหรือชุมชน และใช้บริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น

มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง ระดับของคุณภาพการปฏิบัติงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยครอบคลุมมาตรฐาน 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริการการท่องเที่ยว และด้านการตลาดท่องเที่ยว

หลักในการดำเนินการด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว มี 5 ประการดังนี้

๑. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

- เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ

- เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

- เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่น ๆ โดยรอบ ทั้งทางด้านตลาด การลงทุน และการจัดอุปสรรคในการท่องเที่ยว

- บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณา ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย⁷

หลักการของการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา สำรวจข้อมูล และจัดหมวดหมู่ข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ต้องทำศึกษานั้น ประกอบไปด้วย 4 ด้าน คือ ด้านทั่วไป ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการตลาด

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และกำหนดข้อได้เปรียบเสียเปรียบด้านการท่องเที่ยวประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์และกำหนดข้อได้เปรียบเสียเปรียบด้านการท่องเที่ยวได้แก่ ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว ที่ตั้ง และความสนใจของท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้สอดคล้องกับนโยบายและแผนของประเทศ ของจังหวัด ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ขั้นตอนที่ 4 เขียนแผนงานและโครงการ

ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการตามแผนงานและโครงการในขั้นตอนนี้ควรจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ มีการใช้งบประมาณได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในหลักการนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวจะเน้นหนักไปที่องค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านบริการทางการท่องเที่ยว และด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ซึ่งแนวทางการปฏิบัติงานทั้ง 3 ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

กรณีที่มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่แล้ว ต้องดำเนินการบำรุง ดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว ตามรายละเอียด ดังนี้

- ดำเนินการปรับปรุง ด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว เช่น โครงสร้างเส้นทางเดินที่ปัก ชุมประตู่ เป็นต้น

- ดำเนินการปรับปรุง ด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถ ห้องจำหน่ายบัตร ร้านจำหน่ายสินค้า ห้องน้ำ ป้ายบอกเส้นทาง เป็นต้น

- ดำเนินการปรับปรุง ด้านการบริหารจัดการ เช่น ผู้รับผิดชอบงบประมาณ เป็นต้น

⁷ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 79.

- ดำเนินการปรับปรุงด้านสภาพแวดล้อม เช่น มลพิษทางเสียง ฝุ่นละออง น้ำเสีย ขยะ และสิ่งปฏิกูล เป็นต้น

กรณีที่ยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวกรณีที่ยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในท้องถิ่น ต้องดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ตามรายละเอียด ดังนี้

- ค้นหาจุดเด่นหรือจุดดึงดูดของท้องถิ่น ทางด้านการท่องเที่ยวเช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เป็นต้น

- ดำเนินการสร้าง พัฒนาทางด้านกายภาพ เช่น โครงสร้างเส้นทางเดิน ที่พักผ่อน เป็นต้น

- ดำเนินการสร้าง พัฒนาทางด้านบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถ ห้องจำหน่ายบัตร ร้านจำหน่ายสินค้า ห้องน้ำ ป้ายบอกเส้นทาง เป็นต้น

- ดำเนินการสร้าง พัฒนาทางด้านบริหารจัดการเช่น ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ เป็นต้น

- ดำเนินการพัฒนากำแพงกันและแก้ไขปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อม เช่น มลพิษทางเสียง ฝุ่นละออง น้ำเสีย ขยะ และสิ่งปฏิกูล เป็นต้น

การพัฒนาด้านการบริการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบ 8 ด้านดังนี้

- บริการด้านความปลอดภัย
- บริการรถตุ๊กตุ๊กและร้านอาหาร
- บริการสินค้าและของที่ระลึก
- บริการที่พักค้างแรมสำหรับนักท่องเที่ยว
- บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์
- บริการด้านบันเทิงและนันทนาการ
- บริการด้านสารสนเทศ
- บริการด้านการขนส่ง

การพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยว มีวิธีการดังนี้

- การกำหนดแผนการตลาดท่องเที่ยว
- การสร้างเส้นทางหรือกิจกรรมท่องเที่ยว
- การโฆษณาไปยังกลุ่มเป้าหมาย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม คือเกิดการสร้างงาน พัฒนาอาชีพที่เกี่ยวข้อง มีแหล่งรายได้ใหม่ ระบบสาธารณสุขโลกได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงเนื่องจากระบบการท่องเที่ยว และมีความก้าวหน้าทางสาธารณสุข ปลอดภัยจากโรคภัย ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิง

นิเวศการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนสำคัญในการกำกับดูแลควบคุมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น เนื่องจากเป็นเจ้าของท้องถิ่น เกิดความรักและห่วงใยห่วงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ช่วยกันดูแลความสะอาดเรียบร้อย ความร่มรื่นของท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการดูแลความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัย และชุมชนสามารถให้บริการและให้ข้อมูลด้านความเป็นอยู่และวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี⁸

1.7 แนวคิดการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว

วิรัช ลภีรัตนกุล กล่าวถึง ฟิลิป คอตเลอร์ ปรมาจารย์ชื่อดังด้านการตลาด ได้เสนอแนะชุดเครื่องมือสำหรับการประชาสัมพันธ์การตลาดที่เรียกว่า “PENCILS” ซึ่งประกอบด้วย

P= Publication หมายถึง การประกาศ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น นิตยสาร รายงานประจำปี เอกสารแผ่นพับสำหรับแจกลูกค้า เป็นต้น

E= Events หมายถึง การจัดเหตุการณ์หรือกิจกรรมพิเศษ เช่น การเป็นผู้อุปถัมภ์รายการกีฬา หรืองานแสดงศิลปะ งานแสดงการค้า เป็นต้น

N= News หมายถึง การนำเสนอข่าวผ่านสื่อมวลชน เช่น การส่งข่าวเกี่ยวกับบริษัทผลิตภัณฑ์ หรือพนักงาน

C= Community Involvement Activities หมายถึงการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน

I= Identity Media หมายถึง การใช้สื่อเฉพาะที่สามารถสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ขององค์กร เช่น เครื่องเขียน นามบัตร หัวจดหมาย การแต่งกาย เป็นต้น

L= Lobbying Activity หมายถึงกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นความพยายามใช้การโน้มน้าวใจเพื่อจูงใจให้มีการออกกฎหมายและกฎระเบียบที่ขัดต่อการดำเนินธุรกิจหรือผลประโยชน์ของธุรกิจ

S= Social Responsibility หมายถึง กิจกรรมที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งจะช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับองค์กร⁹

รวมถึง Michale M. Cottman กล่าวถึงสื่อที่ใช้ในการโฆษณาการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

- หนังสือพิมพ์ เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ทั่วไปจึงเป็นที่นิยมสำหรับการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว เพราะสามารถสร้างความคุ้นเคย การรับทราบ และการรู้จักสินค้าหรือบริการให้แก่ลูกค้าได้ในวงกว้าง ในขณะที่เดียวกันลูกค้าก็สามารถทำการเปรียบเทียบสินค้าประเภทเดียวกันได้ในคราวเดียว

- วิทยู โดยปกติแล้วเป็นสื่อโฆษณาที่ใช้เวลานานมากในการสื่อสาร ความนิยมของสถานีวิทยูจึงเป็นประโยชน์ในการกระตุ้นลูกค้าที่คิดว่ากำลังจะซื้อสินค้าให้เกิดการซื้อทันที

⁸ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 80.

⁹ วิรัช ลภีรัตนกุล, 2544. การประชาสัมพันธ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- โทรทัศน์ เป็นสื่อโฆษณาที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแพงมาก แต่มีข้อได้เปรียบคือการมองเห็นภาพ หน่วยงานการท่องเที่ยวของรัฐจึงนิยมใช้โทรทัศน์เพื่อโฆษณาสินค้าทางการท่องเที่ยว
- นิตยสารและวารสารทางการท่องเที่ยว สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายได้โดยตรง คือ ลูกค้ามักจะซื้อนิตยสารหรือวารสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจซื้อจากโฆษณาในนิตยสารหรือวารสารนั้น ๆ
- จดหมายทางตรง เป็นวิธีที่สามารถวัดผลการโฆษณาได้ง่าย ว่าลูกค้าสนใจในสินค้าของเราเพียงใดจากการตอบรับกลับ ทั้งนี้รวมถึง นามบัตร ไปรษณีย์ คุปอง รายการสินค้ารวมทั้งราคา และจดหมาย
- โบชัวร์และแผ่นพับ ส่วนใหญ่จะเป็นในรูปของการโฆษณาโรงแรม แหล่งท่องเที่ยว เป็นการบอกถึงหน่วยบริการต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ เช่น ร้านอาหาร แผนที่ของโรงแรมหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ
- ป้ายโฆษณาบนทางหลวงหรือทางสัญจร เป็นที่นิยมของธุรกิจท่องเที่ยวขนาดเล็กกว่า เช่น ร้านอาหารหรือที่พักริมทาง
- การแสดงสินค้าหรือภาพยนตร์ทางการท่องเที่ยว ใช้ในการส่งเสริมการขายสินค้าของเมืองที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว¹⁰

จากการที่ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง ทราบว่า

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยว เป็นผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อความจรรโลงใจ เป็นสิ่งที่ดึงดูดและมีคุณค่าแก่สังคม ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นสามารถเป็นสิ่งดึงดูดใจแก่บุคคลภายนอกทำให้เกิดความรู้สึกอยากเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและการที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนขึ้นนั้นจะต้องอาศัยประชากรในท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนนั้นคงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ต้องตระหนักถึงความสมดุลของความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม ความยั่งยืนของสังคมและวัฒนธรรม และความยั่งยืนของเศรษฐกิจ นอกจากนั้น การที่จะเผยแพร่ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้คนภายนอกได้รู้จัก จะต้องอาศัยการให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมาย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเชิญชวนและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวของตน กระแสการท่องเที่ยวตลาดร้อยปี เป็นกระแสที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน เนื่องจากผู้คนให้ความสำคัญกับการศึกษาและชุมชนท้องถิ่นในยุคอดีตที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตของผู้คนปัจจุบัน

¹⁰ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 51-52.

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมือง Urban Tourism

เมืองท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมนั้นหมายถึงเมืองที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ อาคารทางประวัติศาสตร์ความเป็นเมืองหรือย่านอาคารสำคัญทาง ศาสนา เช่น โบสถ์ วัด มัสยิด สุเหร่า เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวในเมืองประวัติศาสตร์ คือ รูปแบบการท่องเที่ยว ประเภทหนึ่งที่มีความนิยมสูงในปัจจุบัน นอกจากเมืองประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเหล่านี้จะได้รับการวางแผนในด้านอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น เช่น เทศกาล การจัดแสดง แสง สี เสียง เพิ่มความสนใจแก่นักท่องเที่ยว สิ่งที่น่าท่องเที่ยวให้ความสนใจในเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่

2.1.1 รูปแบบทางวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่

2.1.2 ความสนใจในศิลปะท้องถิ่น เช่น ดนตรี การละเล่น การฟ้อนรำ นอกจากนั้น รูปแบบทางสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญ

2.1.3 ความสนใจต่อเมืองและชุมชน ความแตกต่างของเมืองและชนบท อาคารบ้านเรือน ความเป็นอยู่ของผู้คนในเมือง

2.1.4 ประเพณีและเทศกาลท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยมในท้องถิ่น หรืออิทธิพลทางศาสนา

2.1.5 ความเป็นมิตรของผู้คนในท้องถิ่น ความเป็นมิตร น้ำใจ ความซื่อสัตย์ของคนในท้องถิ่น ช่วยสร้างบรรยากาศและความประทับใจที่ดีแก่นักท่องเที่ยว¹¹

2.2 ระบบการท่องเที่ยว

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ ได้เขียนว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานสินค้าและบริการต่าง ๆ หลายประเภทเข้าด้วยกัน ผลผลิตสินค้าส่วนใหญ่จะไม่มีตัวตนให้จับต้อง แต่จะปรากฏให้เห็นในลักษณะของคุณค่าทางจิตใจและบริการที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ในส่วนขององค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อนุรักษ์ และวิชาการ ประกอบด้วย 3 As ได้แก่

2.2.1 สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เกิดจากสถานที่ เช่น สวนสัตว์ สวนสนุก พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หมู่บ้าน ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม หรือสิ่งปลูกสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย (Amenities) ความสะดวกสบายทำให้นักท่องเที่ยวไปถึงสถานที่ได้รวดเร็วและปลอดภัย

¹¹ อัญญาภัค โปวาณานนท์, 2528. “การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมโดยการวางผังเมือง” (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 8.

2.2.3 การเข้าถึง (Accessibility) ระบบการขนส่งประกอบด้วย เส้นทาง พาหนะ สถานี และผู้ประกอบการ¹²

2.3 งานสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์

งานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นงานสร้างสรรค์ต่างมีประวัติความเป็นมามีเรื่องราวที่สามารถบันทึกต่อเนื่องเป็นลักษณะประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ศิลปะ¹³ อรศิริ ปาณินท์ กล่าวถึงพลังสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมกับสัญชาตญาณ เช่น อาคารพักอาศัยของกลุ่มชนดั้งเดิม สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน มีวิวัฒนาการอย่างช้า ๆ และสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรม โดยได้รับอิทธิพลของสังคมและสภาพแวดล้อม อิทธิพลหลักได้แก่ ลักษณะสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เทคโนโลยี วัฒนาการและการเคลื่อนไหวของงานสถาปัตยกรรมลักษณะสากล

2.4 รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่

กิจกรรมการท่องเที่ยวในตัวเมืองแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ ในช่วงเวลาปกติและในช่วงเทศกาล ในช่วงเวลาปกติภายในเมืองกิจกรรมการค้าขาย มีความหนาแน่นบริเวณ ถนนช้างม้อย ถนนท่าแพ ถนนพระปกเกล้า ตลาดวโรรส และตลาดต้นลำไย ส่วนในช่วงเทศกาลมักมีกิจกรรมต่าง ๆ หนาแน่นกว่าปกติ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลสำคัญ คือ เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง¹⁴

รูปแบบการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ มีหลายรูปแบบซึ่งสามารถแบ่งตามความนิยมของนักท่องเที่ยวดังนี้ คือ

- การท่องเที่ยว งานเทศกาล และประเพณี
- การเที่ยวชมสถาปัตยกรรม และโบราณสถานเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีอายุมากกว่า 700 ปี
- การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนเมืองเชียงใหม่ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีแหล่งชุมชนใหญ่ที่มีความสำคัญในเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานบริเวณถนนท่าแพ และบริเวณเขตเมืองเก่า

2.5 พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่

วิญญา พิษณุกานต์ ได้สำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางมาเชียงใหม่ว่า ลักษณะการเดินทางส่วนใหญ่ นิยมเดินทางมาเป็นกลุ่ม ผลการสำรวจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติมีดังนี้

- นักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางมากับครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือการเดินทางมากับเพื่อน ส่วนชาวต่างชาตินิยมเดินทางมากับเพื่อนมากที่สุด

¹² ชวกรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2534. การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว. (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 41-49.

¹³ อรศิริ ปาณินท์, 2538. มนุษย์กับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม. (กรุงเทพฯ ๑ : โครงการตำรามหาวิทยาลัยศิลปากร), 3.

¹⁴ บริษัทสถาปนิกสุเมธ ชุมสาย, แผนหลักการพัฒนากการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่. (กรุงเทพฯ ๑ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย), 24.

- นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมพักบ้านเพื่อน หรือญาติ รองลงมาเป็นโรงแรม
- นักท่องเที่ยวต่างชาติ นิยมพักเกสต์เฮาส์ รองลงมาคือโรงแรม
- นักท่องเที่ยวชาวไทย ได้ข้อมูลการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ก่อนการเดินทาง โดยส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลจากโทรทัศน์ นิตยสาร
- นักท่องเที่ยวต่างชาติ มีการเตรียมตัว มีการวางแผนการท่องเที่ยวมากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทย¹⁵

2.6 กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่

ศศิภัทร์ เที้ยวมิตร กล่าวถึง กระแสการท่องเที่ยว “ตลาด” ว่ากระแสการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมชุมชนกำลังเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง และหนึ่งในจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว คือ การเยี่ยมชมตลาดเก่า ตลาดหลวงเมืองเชียงตุง กับตลาดหลวงเมืองเชียงใหม่ มีความคล้ายคลึงกันในลักษณะของสิ่งปลูกสร้าง เป็นตลาดริมน้ำที่มีห้องแถวไม้สร้างเรียงรายกัน มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจพื้นฐานระดับชุมชน ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านขายของชำ ร้านขายอุปกรณ์ทางการเกษตร กระแสการท่องเที่ยวตลาดเก่า ได้รับการขานรับอย่างกว้างขวางจากปัจจัยกระแสการศึกษาประวัติศาสตร์ และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งตลาดไม้เก่า ๆ ที่เป็นสภาพแวดล้อมชีวิตประจำวันของคนยุคสมัยบรรพบุรุษ ได้รับการโหยหาในปัจจุบัน สิ่งนี้เป็นสิ่งที่แตกต่างจากวิถีชีวิตปกติของคนในปัจจุบัน¹⁶

2.7 งานสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์

เนื่องจากงานสถาปัตยกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ความต้องการเฉพาะตัวเฉพาะกลุ่มและขยายออกไปจนถึงความต้องการของกลุ่มชนและสังคม ในขณะที่ขอบข่ายของงานสถาปัตยกรรมมีขอบข่ายที่กว้างขวางและตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในหลายระดับ ทำให้มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับกลุ่มชนต่าง ๆ ที่ทำงานสถาปัตยกรรมเพื่อตอบสนองเสียก่อน การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมต่างมีประวัติความเป็นมา มีเรื่องราวที่สามารถบันทึกต่อเนื่องเป็นลักษณะประวัติศาสตร์ได้เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ศิลปะและเทคโนโลยีแขนงอื่น ๆ ในกรณีที่ต้องการชี้ให้เห็นถึงความกว้างขวางในการใช้งานของสถาปัตยกรรมตามท้องถิ่นนั่นเอง¹⁷

การแบ่งประเภทของอาคาร ซึ่งเป็นการแบ่งตามประโยชน์ใช้สอย โดย มาลินี ศรีสุวรรณ ได้แบ่งเป็นประเภทดังนี้

¹⁵ วิชาญา พิษณุกานต์, 2544. แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการเดินเท้าในเมืองเชียงใหม่. (กรุงเทพฯ ๑ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 90-92.

¹⁶ ศศิภัทร์ เที้ยวมิตร. 2545. “กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่: ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2”. วิทยานิพนธ์สาขานิติศาสตร์ศึกษา ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

¹⁷ มาลินี ศรีสุวรรณ, 2538. มนุษย์กับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม. (กรุงเทพฯ ๑ : โครงการตำรามหาวิทยาลัยศิลปากร), 3.

- สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย (Domestic architecture) ได้แก่ บ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถว บ้านชุด

- สถาปัตยกรรมเพื่อสาธารณูปการและการศึกษา (Welfare & Education architecture) ได้แก่ อาคารเพื่อสุขภาพอนามัย โรงพยาบาล สถานีนอนามัย โรงพยาบาล สถานีนอนามัย สถานีผดุงครรภ์ อาคารเพื่อการศึกษา ศูนย์ปฐมวัย โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย

- สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม (Commercial & Industrial architecture) ได้แก่ อาคารธุรกิจการค้า ธนาคาร ศูนย์การค้า อาคารสำนักงาน โรงแรม ภัตตาคาร อาคารการสื่อสาร การไปรษณีย์และโทรเลข โทรศัพท์ สถานีโทรทัศน์ วิทยุ อาคารคมนาคม สถานีรถไฟ สถานีรถโดยสาร ท่าอากาศยาน ถนน สะพาน อาคารการผลิต โรงงานอุตสาหกรรม อาคารค้นคว้าวิจัย

- สถาปัตยกรรมเพื่องานราชการ (Governmental architecture) ได้แก่ อาคารราชการ กระทรวง ทบวง กรม รัฐวิสาหกิจ ศาล ศาลากลาง กุฎ ศาลาประชาคม สถานีตำรวจ อาคารราชการท้องถิ่น ที่ว่าการอำเภอ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

- สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา (Religious architecture) ได้แก่ อาคารทางศาสนา โดยตรง เพื่อประกอบศาสนพิธี โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ศาลา กุฎี มัสยิด สุเหร่า อาคารเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ศาล อนุสาวรีย์ ที่ฝังศพ

- สถาปัตยกรรมเพื่อนันทนาการ (Recreational architecture) ได้แก่ อาคารการกีฬา สนามกีฬา ยิมเนเซียม โบว์ลิ่ง สโมสรกีฬา อาคารเพื่อความบันเทิง โรงภาพยนตร์ โรงละคร อาคารเพื่อการพักผ่อนและความรู้ พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด สวนสัตว์ สวนสาธารณะ และสิ่งก่อสร้างพิเศษ

2.8 ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่

ลักษณะทางกายภาพ จังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยประมาณละติจูดที่ 16 องศาเหนือและลองจิจูด 99 องศาตะวันออกอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล 1,027 ฟุต (310 เมตร) จังหวัดเชียงใหม่แบ่งการปกครองเป็น 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ อำเภอเมืองเชียงใหม่มี 15 ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีภูมิ ตำบลพระสิงห์ ตำบลหายยา ตำบลช้างคลาน ตำบลช้างม้อย ตำบลสุเทพ ตำบลช้างเผือก ตำบลป่าตัน ตำบลฟ้าฮ่าม ตำบลหนองป่าครั่ง ตำบลหนองหอย ตำบลท่าศาลา ตำบลแม่เหียะ ตำบลป่าแดด และตำบลสันผีเสื้อ มีเทศบาลระดับเทศบาลนครเชียงใหม่แบ่งเป็น 4 แขวง ได้แก่ แขวงศรีวิชัย แขวงเม็ງราย แขวงกาวิละ แขวงนครพิงค์ สภาพอากาศเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มมีระดับสูง (ระดับสูงกว่าระดับน้ำทะเล +310 เมตร) อากาศค่อนข้างหนาวในฤดูหนาวในเดือนธันวาคมถึงมกราคม ฤดูฝนมีฝนตกชุกในเดือนสิงหาคม ฤดูร้อนอากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน

เชียงใหม่มีใช้ชุมชนแรกที่เกิดขึ้นบนดินแดนล้านนา ตามกลุ่มน้ำต่าง ๆ ทั้งกก อิง ปิง ไปจนถึงโขง สาละวิน ล้วนมีชุมชนตั้งบ้านแปงเมืองอยู่กันมาแต่ครั้งบรรพกาล เชียงใหม่ก่อตั้งในปี พ.ศ. 1839 พญามังรายพบชัยภูมิอันเหมาะสมที่บริเวณลุ่มน้ำปิงบริเวณที่พญามังรายต้องพระทัยนี้เคยมีชุมชนอยู่แล้วหลายแห่งด้วยกันได้แก่ เวียงเจ็ดลินหรือเวียงเชษฐาบุรีอยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพเป็นศูนย์กลางของเวียงอื่น ๆ มีเวียงนพบุรีซึ่งตามตำนานระบุว่าอยู่บริเวณเดียวกันกับสถานที่ที่พญามังรายยาริตั้งเวียงใหม่นั้นเอง เมื่อผู้คนขยายตัวมากขึ้นก็มีการสร้างเวียงสวนดอกขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เวียงนพบุรีที่พญามังรายผนวกชื่อเข้ามาตั้งเป็นนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่¹⁸

สถาปัตยกรรมในสมัยเริ่มแรกสร้างบ้านแปงเมืองของพญามังรายซึ่งเป็นโอรสของพญาลาวเมง กษัตริย์ชาวไตลื้อในสิบสองปันนา คาดว่าได้รับอิทธิพลจากเมืองต่าง ๆ ในแคว้นโยนหรือโยนก ซึ่งมีผู้คนต่างวัฒนธรรมเข้ามาผสมผสานกันเช่น ลัวะ มอญหรือญไฮไซ มอญหงสาวดี ไตเงิน ไตลื้อ ไตยวน ข่า การผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเกิดตั้งแต่ครั้งนั้นจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ใหม่ของล้านนา จนกระทั่งอิทธิพลสถาปัตยกรรมอินเดียในการคัดลอกเจดีย์สถานที่พุทธคยาของวัดโพธารามมหาวิหารในปี พ.ศ.2020 อิทธิพลสถาปัตยกรรมพม่าในช่วงที่ตกเป็นของพม่าในปี พ.ศ.2101-2317 เป็นเวลาถึง 216 ปี¹⁹ เช่น เจดีย์วัดแสนฝางอิทธิพลสถาปัตยกรรมไทยในยุคเริ่มต้นในการเป็นพระราชกรณียกิจและการมเข้ากับประเทศไทยในมณฑลพายัพเช่นอาคารที่ทำการ ราชการ กลุ่มต่าง ๆ ของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ อิทธิพลสถาปัตยกรรมจีนในยุคที่มีพ่อค้าชาวจีนจากยูนนานและพ่อค้าชาวจีนยุคเริ่มต้นในเส้นทางค้าขายล่องแม่น้ำปิง ต่อมากองอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษที่มีอิทธิพลทั้งทางการเมืองและการค้าขายต่อเชียงใหม่ได้เข้ามาทำธุรกิจสำคัญต่าง ๆ ทำให้เกิดการวิวัฒนาการสถาปัตยกรรมในสมัยต่อมา นอกจากนี้แล้ววิถีชีวิตคนเมือง วัฒนธรรมประเพณี คติความเชื่อ เมื่อรวมกับสภาพดินฟ้าอากาศก็มีส่วนกำหนดเรื่องที่อยู่อาศัยของคนเชียงใหม่เช่นกันอีกทั้งชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มสีสันให้แก่สถาปัตยกรรมในเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเชียงใหม่เริ่มต้นจากช่วงท้องถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรมได้มีการเปลี่ยนแปลงทิศทางไปตามกระแสนิยมและความจำเป็นทางสังคม การปกครองและเศรษฐกิจ ที่ควรศึกษารูปแบบของความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมเชียงใหม่ที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันรวมทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพอื่น ๆ ที่ส่วนประกอบมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ สังคม เทคโนโลยี วิทยาการทางวัสดุหรือลักษณะพิเศษ

18 กรรณิการ์ ทรงเสาร์, “เชียงใหม่วันนี้ ณ ปีที่ 700”. (เชียงใหม่ : วิกอินบุ๊กร่วมกับหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่), 13.

19 วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่ เจ้าหลวงเชียงใหม่, 2519. (กรุงเทพฯ : คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่).

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง²⁰ ได้ศึกษาการตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงใหม่ การวางผังเมืองเชียงใหม่ มีความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของผังเมืองไปตามแนวความคิด การตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงใหม่ แบ่งได้เป็นยุคต่าง ๆ ดังนี้

- การตั้งถิ่นฐานในยุคแรก
- การตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์มังราย
- การตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดคน
- การตั้งถิ่นฐานในยุคจังหวัดเชียงใหม่
- การตั้งถิ่นฐานในยุคแรก

แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในเวียงเชียงใหม่สมัยโบราณพอสันนิษฐานได้ว่า ชนเผ่ามละบริ²¹ (เผ่าตองเหลือง ยุมบุรี) ซึ่งดำรงชีวิตด้วยการเก็บพืชผักและการล่าสัตว์อาศัยในแถบนี้มาก่อน ชนเผ่ากะเหรี่ยงบางส่วนอาจจะอาศัยอยู่ที่แถบนี้สืบมาหลายศตวรรษ ต่อมาชนเผ่าลัวะได้อพยพมาจากทางใต้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเมืองเชียงใหม่เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 10 เดิมชนเผ่าลัวะนับถือผีมาก่อนและเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ลัวะมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนเป็นผู้ได้รับอินทขิล คือเสาชองพระอินทร์ที่ประทานแก่ชาวลัวะ ภัยตรียิ่งที่สุดท้ายของลัวะในพื้นที่ของขุนหลวงวิลังคะ

พุทธศตวรรษที่ 13 สมัยพระนางจามเทวีแห่งนครหริภุญไชยและชนชาติมอญจากลพบุรี (ละโว้ ละวะปุระ) เป็นผู้สร้างลำพูนและเมืองลำปาง เป็นผู้นำความเจริญรุ่งเรืองและเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายหินยานมาสู่เขตลุ่มน้ำปิง ได้เข้ามาบูรณการขับไล่ลัวะจนถอยร่นอพยพขึ้นไปอยู่บนภูเขาสูงแต่ยังมีลัวะบางส่วนที่อาศัยอยู่บนพื้นราบ พุทธศตวรรษที่ 17 มีชนชาติไตโยนได้อพยพมาอยู่บริเวณทางเหนือของลำพูนบริเวณเมืองเชียงใหม่ สาเหตุที่ไตโยนมาอยู่บริเวณนี้เพราะว่าลำพูนมีพลเมืองอยู่มากแล้ว²² ดังนั้นจึงมีหมู่บ้านชาวไตโยนขึ้นหลายหมู่บ้านในดินแดนที่มีชาวลัวะและชนกลุ่มน้อยเช่น ข่า มอญ (เมง) ไตใหญ่(เงี้ยว) ไตลื้อ กะเหรี่ยง (ยาง) และลาวอาศัยอยู่ก่อนแล้ว การตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์มังราย

เมื่อพวกไตโยนได้อพยพเข้ามาสู่ดินแดนเขตนี้มากขึ้นได้ทำไมตรีกับพวกลัวะที่อาศัยอยู่เดิมและรบพวกมอญหริภุญไชยพญามังรายได้รวบรวมกำลังเข้าคืนนครหริภุญไชยและเผาเมืองลำพูนเสียหายหมดสิ้นในปี พ.ศ.1824 ในปี พ.ศ.1829 ได้สร้างเวียงกุมกาม ในระหว่างนั้นได้สร้างเวียงเชียงหมั่นเป็นที่ประทับแรมหรือพระตำหนักขนาดเล็กบริเวณใกล้หมู่บ้านร้างชาวลัวะบริเวณเชิงดอยสุเทพฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง พญามังรายเริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1839 พญามังรายพบ

²⁰ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, 2543. สถาปัตยกรรมเชียงใหม่. โครงการตำราคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 1.

²¹ ฮันส์ เพนธ์, 2526. "ประวัติความเป็นมาล้านนาไทย". (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 4.

²² ฮันส์ เพนธ์, เรื่องเดียวกัน, 11.

ชัยภูมิอันเหมาะสมที่บริเวณลุ่มน้ำปิงถึงขนาดเอ่ยปากว่า “กูมาแแล้วหาที่จักตั้งเวียงหลายที่หลายแห่งด้วยกันได้แก่ เวียงเจ็ดลินหรือเวียงเซษฐาบุรีอยู่บริเวณเชิงคอยสุเทพ ซึ่งเป็นเมืองร้างเป็นของเศรษฐีลัวะ 9 ตระกูลจึงได้ซื้อเมืองเชียงใหม่ว่าเมืองนพบุรี (เมืองเก้าตระกูล) มีปรากฏในตำนานสุวัณคำแดงเรื่องสร้างเมืองเชียงใหม่ว่า “เศรษฐีลัวะคนนั้นว่าที่อยู่ฝ่ายเหนือผู้หนึ่ง ที่อยู่นวันออกแจ่งเหนือ ผู้หนึ่ง เศรษฐีผู้หนึ่งที่อยู่หนใต้ เศรษฐีผู้หนึ่งที่อยู่หนออกชื่อว่าหมื่นล้าน เศรษฐีผู้หนึ่งที่อยู่หนวันออกซ้ายได้เศรษฐีผู้หนึ่งที่อยู่หนวันตกชื่อว่าเศรษฐีปอเลิง เศรษฐีผู้หนึ่งที่อยู่หนวันตกซ้ายเหนือ เศรษฐีผู้หนึ่งที่อยู่กลางเวียงชื่อว่าเศรษฐีพันเตา²³ เวียงนพบุรีซึ่งตามตำนานระบุว่าอยู่บริเวณเดียวกันกับสถานที่ที่พญามังรายดำริตั้งเวียงใหม่นั้นนั้นผนวกชื่อเข้ามาตั้งเป็นนพบุรีศรีนครเชียงใหมโดยที่ตั้งเวียงเชียงใหมปรากฏในตำนานพื้นเมืองว่า “อันแต่ก่อนเราได้ยินสืบมาว่า กวางเผือกสองตัวแม่ลูกมาอยู่ชัยภูมิที่นี้รบหมา หมาทั้งหลายพ่ายหนีบ่อาจจัดตั้งได้สักตัวเป็นชัยมงคลถ้วนสองอันหนึ่งเล่าเราทั้งหลายได้หันหนุเผือกกับบริวารสี่ตัวออกมาแต่ชัยภูมินี้เป็นชัยภูมิถ้วนสาม อันหนึ่งภูมิฐานที่เราจักเวียงนี้สูงวันตกหลังมาวันออกเป็นชัยมงคลถ้วนสี่ อันหนึ่งอยู่ที่นี้หันน้ำตกแต่อุขุปีตกคอยสุเทพมาเป็นแม่น้ำไหลขึ้นหนเหนือและไหลจะไปหนวันออกแล้วไหลไปได้แล้วไหลไปวันตกเกี่ยวเวียงกุมกามแม่น้ำนี้เป็นนครคุณเกี่ยวเมืองอันเป็นชัยมงคลถ้วนห้า แม่น้ำนี้ไหลมาแต่คอยมาที่ขุนน้ำได้ชื่อว่าแม่ข่าไหลเมื่อวันออกแล้วไหลไปได้เทียบข้างแม่ปิงได้ชื่อว่าแม่โถต่อเท่าบัดนี้แล อันหนึ่งหนองน้ำใหญ่มีวันออกเฉียงเหนือแห่งชัยภูมิได้ชื่อว่า อีสานราชบุรี ว่าหนองใหญ่หนอิสานท้าวพระยาต่างประเทศจักมาบูชาสักการะมากนักเป็นชัยมงคลถ้วนหกแลอันหนึ่งน้ำระมิงค์ไหลมาแต่อ่างสงรงอันพระพุทธรเจ้าเมื่อยังทรงมานได้ทาอาบในคอยอ่างสงรง ไหลออกมาเป็นขุนน้ำแม่ระมิงค์กายวันออกเวียงเป็นชัยมงคลถ้วนเจ็ดแล²⁴ ชัยมงคล 7 ประการที่ลำดับได้ประกอบด้วย

ลักษณะภูมิศาสตร์การตั้งเมืองเชียงใหมตามชัยมงคล 7 ประการ

1. จุดศูนย์กลางของเวียงคือสะดือเมือง บริเวณหอเสื่อเมือง (หอเลี้ยงผี) และอินทขิล
2. สภาพพื้นที่ภูมิประเทศของที่ตั้งเวียง เชียงคอยสุเทพอยู่ห่างจากแนวสร้างเวียงด้านทิศตะวันตกประมาณ 3 กิโลเมตรลาดเทไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำปิง เหมาะสำหรับการควบคุมและจัดระบบชลประทาน
3. สภาพพื้นที่ภูมิประเทศของทางทิศเหนือ ที่ราบป่าละเมาะที่กว้างขวางใช้เป็นพื้นที่ตั้งมั่นป้องกันท่ายเวียง
4. สภาพภูมิประเทศของทางภาคใต้ ที่ราบป่าละเมาะกว้างขวางใช้เป็นพื้นที่ตั้งมั่นป้องกันท่ายเวียง

²³ สวงน โขติสุวรัตน์, 2515. ประชุมตำนานล้านนาไทย, (กรุงเทพฯ ฯ : โอเดียนสโตร์), 149-450.

²⁴ วรรณิกัร พรหมเสาร์, 2539. “เชียงใหม วันนี ๗ ปีที่ 700”. (เชียงใหม : วิทอนบุ๊กร่วมกับหอการค้าจังหวัดเชียงใหม), 13.

5.สภาพภูมิประเทศทางทิศตะวันตก คอยสุเทพและห้วยเจ็ดลิน มีป่าไม้ใหญ่อุดมสมบูรณ์ตามแนวเทือกเขาสูงใหญ่ใช้เป็นปราการป้องกันเวียงทางทิศตะวันตก ห้วยเจ็ดลิน เป็นแหล่งน้ำจากคอยสุเทพที่สามารถหล่อเลี้ยงเป็นประโยชน์กับเวียงได้ตลอดปี

6.สภาพภูมิประเทศทางทิศตะวันออก หนองบัวและลำน้ำแม่ข่า หนองบัว (อิสานราชบุรี หนองเขียวหรือหนองป่าแพ่ง) เป็นหนองน้ำใหญ่เป็นแหล่งรับน้ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลำน้ำแม่ข่าไหลจากหนองบังขนานกับแม่น้ำปิง

7.แม่น้ำปิง เป็นเส้นทางคมนาคม แหล่งข้าวปลาอาหารและแหล่งเพาะปลูกที่สมบูรณ์ พญามังรายทรงดำริที่จะสร้างเมืองลักษณะผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดด้านละ 4,000 เมตร (2,000 วา) แต่พญาร่วงและพญาเมือง ท้างคิงทั้งซ้อคิและซ้อเสียบของผังเมืองใหม่หากใหญ่เกินไป จะควบคุมดูแลลำบาก ในระยะแรกจึงตกลงสร้างเมืองในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดด้านละ 1,000 เมตร (500 วา) โดยเริ่มก่อสร้างมีกำแพงคันดินสามชั้น ขุดคูเมืองตามแบบเมืองสุโขทัย ปรากฏราชมณฑลเชียร หอนอน ราชวัง กุ่มน้อย คลังสมบัติ ยุ้งฉาง โรงช้าง โรงม้า กาดลี (ตลาดกลางเวียง) วัดเชียงหมั่น วัดศรีสร้อยท่าแจ้ง (วัดพระเจ้าเม็งราย) วัดไผ่สืบเอ็ดกอ (วัดอุโมงค์) วัดศรีสร้อยทรายมูล (บริเวณท่าสะต้อย) และวัดในเวียงกุ่มกาม (วัดเจดีย์เหลี่ยม วัดศรีบุญเรือง) โคนผังเมืองในยุคแรกนี้มีศูนย์กลาง คือ อินทพิล หอเสื่อเมือง และวางแกนเมืองเรียงตามแบบบ้านชาวลัวะที่นิยมการวางในแนวทิศตะวันออกเฉียงเหนือเล็กน้อย (การหันหน้าบ้านตรงทิศตะวันออกตะวันออกตะวันออกตะวันออกตะวันออกตะวันออก) อีกทั้งยังชักชวนชาวลัวะจำนวนหนึ่งให้มาอาศัยในเวียง

เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาแทนลำพูน เรียกประเทศนี้ว่า “โยนรัฐ” หรือ โยนก และเรียกประชาชนว่า “โยน-ยวน-ยูน” หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่แล้วเรียกดินแดนเชียงใหม่ลำพูนว่า “พิงครรัฐ” และเรียกประชาชนว่า “โยน-ยวน” เช่นเดียวกัน คนเชียงใหม่และล้านนาในสมัยเริ่มแรกประกอบด้วยชนกลุ่มใหญ่คือ ชาวไตโยนหรือยวนหรือเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” มีการพัฒนาภาษาไตโยนหรือเรียกว่า “ตัวเมือง” การเขียนกฎหมายมังรายศาสตร์ การนับถือพุทธศาสนาของไตโยนซึ่งคล้ายกับพุทธศาสนาชาวมอญผสมกับไสยศาสตร์²⁵

สันนิษฐานว่าปลายรัชสมัยพญามังรายได้วางผังเมืองเชียงใหม่ระยะต่อมาโดยทำการสำรวจลักษณะทางภูมิศาสตร์อย่างละเอียด พิจารณาถึงที่ลุ่ม สันดอนและแนวน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่แล้วปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมโยมมีความมุ่งหมายให้ผังเมืองเชียงใหม่มีผังที่สมบูรณ์ในทุกด้านสะท้อนภูมิปัญญาทางวิศวกรรมและวิทยาการในการวางผังเมืองใหม่และผังภาพ สรุปลงได้ดังนี้

25

ฮันส์ เพนธ์, 2526. “ประวัติความเป็นมาของล้านนาไทย”. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 12.

1. ฟังเมืองใหม่เริ่มจากแนวแคบสุดระหว่างช่องที่คอดกึ่งของแม่น้ำปิง (คูขาวหรือเจดีย์กั้ว) กับแนวสันเขาตอยสุเทพ () ในแกนทิศตะวันออกและทิศตะวันตกที่มีระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร)

2. อิทธิพลจากผังเมืองสุโขทัยที่มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 1,400 เมตร ยาว 1,810 เมตร ฟังเมืองใหญ่ถูกกำหนดให้เมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 1,600 เมตร กว้าง 1,600 เมตร (ในปัจจุบันแกนทิศตะวันออกและทิศตะวันตกมีระยะ 1,550 เมตร)

3. การปรับพื้นที่ในเมืองเชียงใหม่ให้ราบ รื้อคันดินกำแพงสามชั้นเดิมออก ปรับให้ส่วนกลางเวียงสูงขึ้นเล็กน้อย

4. ระบบชลประทานต้นน้ำ มีการขุดหนองใหม่และคันดินเป็นแนวยาวเพื่อรับเก็บน้ำทางทิศตะวันตกของเวียงที่ไหลมาจากตอยสุเทพ เพื่อป้องกันการไหลบ่าทำความเสียหายกับเวียงและเพื่อนำน้ำจากหนองใหม่ ป้อนเข้าเวียง โดยขุดคูน้ำลำเหมืองสำหรับใช้ในเวียงรับน้ำที่แจ้งหัวลิน

5. ระบบชลประทานในเวียง มีการปรับขุดคูเมืองชั้นใน นำน้ำเข้าเวียงที่แจ้งหัวลินและระบายน้ำออกเวียงที่แจ้งคะทำการปรับขุดคูเมืองชั้นในทำให้ได้ทรายจำนวนมากจึงนำมากรองรวมบริเวณคูเมืองชั้นในแจ้งคะทำ (วัดทรายมูลเมืองและวัดทรายมูลม่าน)

ในสมัยพญาผายู พ.ศ.1883 เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางล้านนาจนถึงต่อมาตอนปลายราชวงศ์มังราย มีการวางผังขยายเมืองใหม่ การขยายฝั่งเขตกำแพงเมืองชั้นนอก มีการแก้ไขแนวแกนของเมืองตามแกนทิศตะวันออกที่ถูกต้อง กล่าวคือเดิมผังเมืองชั้นในมีแกนทิศตะวันออกเฉียงออกทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 3-5 องศา มีการก่อกำแพงเมืองชั้นในด้วยอิฐมีกำแพงเพียงชั้นเดียว ได้ขยายเขตกำแพงเมืองชั้นนอกเพื่อเป็นเขตบ้านเรือนของไพร่พลเมืองจำนวนมากมีการตั้งบ้านเรือนภายในกำแพงชั้นนอกในลักษณะราหูอมจันทร์ กำแพงเมืองชั้นนอกด้านทิศตะวันออกและทิศใต้เป็นกำแพงก่ออิฐแกนเป็นคันดินขุดคูน้ำ (ลำน้ำแม่ข่า และคูไหว) ล้อมรอบภายนอก เขตกำแพงเมืองชั้นนอกด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือเป็นลำเวียง (รั้วพะเนียดไม้ที่ปิดรอบเวียง) ไม่มีคูน้ำล้อมรอบภายนอก ต่อมาได้มีการเจาะช่องประตูเมืองได้แก่ กำแพงชั้นนอกด้านใต้มีประตูไหยา (ประตูหายยา) ประตูข้าวก้อม (ประตูเหล็ก) ประตูหลายแคว (ประตูระแกง) กำแพงชั้นนอกด้านตะวันออกมีประตูช้างม้อย จากนั้นเวียงเชียงใหม่มีการขยายตัวได้มีการเจาะช่องประตูเมืองกำแพงชั้นในด้านทิศตะวันออกเพิ่มคือ ประตูศรีภูมิ²⁶

6. เขตกำแพงเมืองชั้นนอกล้อมกำแพงเมืองชั้นใน เป็นรูปทรงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2,800 เมตร มีจุดศูนย์กลางบริเวณคูหลวง วัดเจดีย์หลวง (เกตูเมือง) ซึ่งเป็นคติ

²⁶ ฮันส์ เพนธ์, เรื่องเดียวกัน, 15-16.

ศูนย์กลางจักรวาล โดยครอบคลุมเขตกำแพงเมืองชั้นในในลักษณะราหูอมจันทร์ มีการจัดระเบียบของผังเมืองใหม่

7. ระบบชลประทานท้ายเวียง มีการปรับขุดคูเมืองชั้นนอก ขุดลอกลำน้ำคูไหว ลำเหมืองเมืองชั้นนอกที่แจ่งกุเอื่องตรงมาถึงแจ่งไหยา และขุดลอกลำน้ำแม่ข่า ลำเมืองคูเมืองชั้นนอกที่แจ่งศรีภูมิ ขุดคูน้ำลำเหมืองทั้งสองให้มาบรรจบกันที่ประตูข้าวก้อม การปรับขุดลอกคูเมืองชั้นนอกทำให้ได้ทรายจำนวนมากจึงนำมากรองรวมบริเวณหัวฝายน้ำปู้ (วัดหัวฝายหรือวัดศรีทรายมูล)

8. ระบบคมนาคมทางบก มีการตัดและปรับถนนออกจากเมืองเชียงใหม่ให้เป็นแนวเส้นตรงรัศมีของจุดศูนย์กลางคือ กู่หลวง (เจดีย์หลวง) ที่สามารถมองเห็นในระยะไกล เช่น 1) ถนนท้ายวัง-ถนนแก้วนครรัฐ ทางไปสันทรายทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 2) ถนนสุริยวงศ์ ทางไปคูคำ (เจดีย์เหลี่ยม) ทิศใต้ 3) ถนนเชียงใหม่ ฮอด ทางไปจอมทองทิศใต้

9. ผังเมืองบริวาร ถูกกำหนดให้เมืองลักษณะทรงเรขาคณิตเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและรูปทรงกลมเท่านั้น คือ เวียงสวนดอก ขนาด 570 เมตร คูณ 570 เมตร (ทางทิศตะวันตก) เวียงเจ็ดลิน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 900 เมตร (ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) และเวียงบัว ขนาด 570 เมตร คูณ 570 เมตร (ทางทิศเหนือ)

10. การจัดระเบียบของผังเมืองใหม่ที่เป็นแกนหลักของเวียง (Main axis) โดยจัดให้เอียง 5 องศาตามทิศตะวันออกที่ถูกต้องและขยับเลื่อนลงมาให้ตรงแนว เวียงสวนดอก ถูกกำหนดให้มีการวางผังตามแกน หออินทขิลใหม่ - เจดีย์หลวง - เจดีย์วัดสวนดอก (พ.ศ.1914) และเจดีย์พระธาตุคอกสุเทพ (พ.ศ.1915)

ในการสร้างแนวผังเมืองเชียงใหม่จำเป็นต้องมีการคำนวณทางเรขาคณิตและตรีโกณมิติขั้นพื้นฐานเพื่อให้ได้รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รูปทรงกลมที่มีฐานที่ถูกต้อง และการคำนวณแนวแกนของเมืองใหม่ที่เอียงตามการวางผังตามการจัดระเบียบของผังเมืองใหม่ที่เป็นแกนหลัก (Main axis) สันนิษฐานว่าได้มีการสร้างหอสูงและเครื่องหมายสำหรับหารวัดมุม เช่น การสร้างหอสูงบริเวณต่าง ๆ รอบเมือง 1) พันตำเก็นบริเวณวัดชัยศรีภูมิใกล้แจ่งศรีภูมิ (พันตำเก็น แปลว่า บัน ไคหนึ่ง พันชั้น) 2) บริเวณวัดพระเจ้าอู่โ 3) กู่เอื่องบริเวณแจ่งไหยา 4) หัวฝายบริเวณวัดศรีทรายมูล 5) กู่เต้า (ตามตำนานที่ว่าสร้างพร้อมกับกู่หลวง) และ 6) หอเชียงโถม 7) หอพวกเป็ย 8) หอร่าเป็ง ที่ทำมุมตั้งฉากตามแนวแกนของเมือง หอสูงและกู่ใช้ในการคำนวณมุมต่าง ๆ นอกเหนือจากการวัดระยะทางจากทางราบ ต่อมาหอสูงและกู่เหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นศาสนสถาน

การเปลี่ยนแปลงการวางผังเมืองระยะยาวและการขยายตัวของเวียงเชียงใหม่ ในปลายรัชสมัยพญามังรายและรัชสมัยต่อมา โดยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็ยังได้ยึดถือแนวคิดที่ได้วางมาแล้ว สันนิษฐานว่าแนวคิดเรื่องการตั้งเวียงเชียงใหม่แบ่งออกเป็นเขตต่าง ๆ (The city as differentiation of uses) อาศัยความเชื่อเรื่องดวงเมืองตามคัมภีร์มหาทักษา ทักษาเวียงเชียงใหม่ตามการคำนวณของดวงเมืองเวียงเชียงใหม่ ได้แก่

- 1.อายุเมือง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (แจ้งหัวลิน) พระเจ้าแผ่นดิน
- 2.เดชเมือง ทิศเหนือ (ประตูหัวเวียงและประตูข้างเผือก) การเมืองการปกครอง
- 3.ศรีเมือง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (แจ้งศรีภูมิ) พระเจ้าแผ่นดิน
- 4.มูลละเมือง ทิศตะวันออก (ประตูเชียงเรือหรือประตูท่าแพใน)

การพาณิชย์กรรม

- 5.อุตสาหะเมือง ทิศตะวันออกเฉียงใต้ (แจ้งคะท่า) การอุตสาหกรรม
- 6.มนตรีเมือง ทิศใต้ (ประตูท้ายเวียงหรือประตูเชียงใหม่) ที่พักอาศัยขุนนางเจ้าหน้าที่
- 7.กาลกนิเมือง ทิศตะวันตกเฉียงใต้ (แจ้งกู่เฮือง ประตูสวนปรุงหรือประตูแสนพุง) ที่

ว่าง

- 8.บริวารเมือง ทิศตะวันตก (ประตูสวนดอก) ที่พักอาศัยไพร่พลเมือง

ด้วยทักษาดังกล่าวจึงมีผลต่อการตั้งบ้านเรือนของคนในเวียงเชียงใหม่ ทำให้มีแนวคิดในการแบ่งบริเวณเวียงเป็นส่วน ๆ เสมือนร่างกายมนุษย์ (The city as human organisms) ดังนี้

ส่วนบนของร่างกาย ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นมงคลทั้งสามตามทักษาเมืองเชียงใหม่อยู่ที่ทิศเหนือได้แก่ อายุเมือง เดชเมืองและศรีเมือง ประกอบไปด้วยบริเวณสำคัญเปรียบเสมือนส่วนศีรษะ ลำตัวและแขน เป็นทิศที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จเข้าเมืองในพระราชพิธีราชาภิเษก ดังปรากฏข้อความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า พระไชยเชษฐาธิราชกษัตริย์จากเมืองล้านช้างมาปกครองเมืองเชียงใหม่ ในสมัยราชวงศ์มังรายทรงเสด็จเข้าเมืองผ่านประตูเวียงและประตูข้างเผือก ประกอบด้วยสถานที่สำคัญคือ วัดเชียงหมั่น คือบริเวณที่ประทับของพญามังรายขณะที่มีการสร้างเวียงเชียงใหม่ เวียงแก้ว หอค้า หอนอน ราชวัง คุ่มน้อย เขตพระราชวังเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน ปราสาทราชมณเฑียร หอราชมณเฑียร เขตพระราชวังเป็นที่ว่าการของพระเจ้าแผ่นดิน วัดสุทธาวาส วัดหลวงที่มีแต่เขต พุทธาวาสไม่มีพระสงฆ์ หอค้างสมบัติ โรงม้าหลวงและราชรถ โรงช้างคัน โรงเก็บเครื่องใช้อื่น ๆ ของพระเจ้าแผ่นดิน วัดหัวข่วงหรือวัดแสนเมืองมาหลวง และข่วงหลวง

ส่วนกลางของร่างกาย ตั้งอยู่บริเวณสะดือเมือง ทักษาเมืองได้แก่มูลละเมืองและบริวารเมือง ประกอบด้วยสถานที่สำคัญคือ วัดสะดือเมืองหรือวัดอินทนิล เป็นวัดที่สร้างอยู่บริเวณหอเสื้อเมือง (หอเลี้ยงผี) กลางเวียง วัดลิเชียงพระหรือวัดพระสิงห์ เป็นวัดหลวงที่สร้างในเวียง กาดลี จุดศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนสิ่งของคือบริเวณตลาดกลางเวียง โดยมีประตูทางการค้าแต่เดิมคือ ประตูเชียงเรือหรือประตูท่าแพในเป็นทางเข้าของพ่อค้าที่นำสินค้าจากท่าจอดแพฝั่งแม่น้ำปิงมีทักษาเมืองเป็นมูลละเมืองหรือทรัพย์สินความมั่งมีอุดมสมบูรณ์ของเวียง

ส่วนล่างของร่างกาย ตั้งอยู่บริเวณที่ต่ำจากสะดือเมือง เป็นตามทักษาเมืองเชียงใหม่อยู่ที่ทิศใต้ได้แก่ อุตสาหะเมืองและมนตรีเมือง ประกอบไปด้วยบริเวณเป็นเขตบ้านเรือนของขุนนางและไพร่พลเมืองประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่เปรียบเสมือนส่วนขาและเท้า ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้คือบริเวณแจ้งกู่เฮืองตรงกับกาลกนิเมืองเป็นเขตที่ไม่ดีไม่เหมาะสมจะตั้งบ้านเรือนจึงเป็นที่ตั้งของเรือนจำและ

ป่าช้าของเมืองโดยมีประตูสวนปรางซึ่งชาวเมืองจะเอาศพออกทางประตูนี้เท่านั้นห้ามนำศพผ่านประตูอื่นประกอบไปด้วยบริเวณเขตบ้านเรือนของขุนนางและไพร่พลเมืองสันนิษฐานว่าเป็นทางทอศไต้ของวัดสระคือเมืองลงไปเขตที่มีทักขามเมืองเป็น อุตสาหะเมือง มนตรีเมือง เป็นบ้านเรือนและวัดต่าง ๆ²⁷ ในเขตกำแพงเมืองชั้นในและกำแพงเมืองชั้นนอกมีการตั้งถิ่นฐานของคนเมืองหลายกลุ่ม กลุ่มขุนนางระดับต่าง ๆ ในล้านนา²⁸ จะสร้างวัดเป็นวัดประจำครอบครัวและผู้ได้บังคับบัญชาของตน นอกจากนี้ยังมีชุมชนของกลุ่มคนที่เป็นช่างฝีมือหรือเป็นข้าขุนนางระดับต่ำเรียกว่า “พวก” กับ “ช่าง” กลุ่มพวกเป็นกลุ่มที่มีความสามารถและหน้าที่พิเศษมีวัดเป็นของตน

เขตกำแพงเมืองชั้นนอกเป็นส่วนภายนอกร่างกาย เป็นเขตบ้านเรือนของไพร่พลเมืองจำนวนมาก กำแพงชั้นนอกในลักษณะราหูอมจันทร์ มีลักษณะการใช้พื้นที่สำคัญคือ

- บริเวณทิศเหนือ เป็นบริเวณสำคัญที่อยู่บนหัวเวียง จึงใช้สำหรับก่อสร้างศาสนสถานจำนวนมากและเป็นที่ย่างสำหรับรวบรวมกำลังรบบริเวณ ช่างช้างเผือกและช่างสิงห์
- บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นบริเวณหนองบัว หนองน้ำใหญ่แหล่งรับน้ำ
- บริเวณทิศตะวันออก เป็นบริเวณสำหรับการค้าขาย ทางประตูท่าแพนอกเป็นทางเข้าของพ่อค้าชาวเงี้ยวมาและชาวต่างชาติมาอาศัยอยู่ ที่นำสินค้าจากท่าจอดแพฝั่งแม่น้ำปิง
- บริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้และทิศใต้ เป็นบริเวณที่ลุ่มสำหรับเป็นที่สวนและไร่นา

- บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นบริเวณสำหรับป่าช้าประตูไผ่ยา (ประตูหายยา)
- บริเวณทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นบริเวณป่าปฐมภูมิ สำหรับให้ความชุ่มชื้นและเป็นแหล่งน้ำของเวียง เป็นเขตอรัญญิก

- วัดหลวงและเวียงหลวง เป็นวัดและเวียงที่กษัตริย์และพระราชวงศ์สร้างมีขนาดใหญ่และอยู่นอกเวียง ได้แก่ พญามังรายสร้างเวียงกุมกามและสร้างวัดกู่คำหลวงหรือวัดเจดีย์เหลี่ยม ในพ.ศ.1914 พญาสามฝั่งแกนสร้างเวียงเจ็ดลินเพื่อป้องกันข้าศึกและใช้เป็นที่พักใน พ.ศ.1954 และทรงสร้างวัดป่าแดงเป็นศูนย์กลางในพ.ศ.1973 พญาธิโลกราชสร้างวัดโพธารามมหาวิหารหรือวัดเจ็ดยอดใน พ.ศ.2020

ในสมัยปลายราชวงศ์มังรายยุครุ่งเรืองล้านนา พ.ศ.1914-2068 มีความเจริญสูงสุดดังมีคำบรรยายดังนี้ “กองทัพที่เข้มแข็ง พระภิกษุมีความแตกฉานในพระธรรมวินัย กฎหมายที่เป็นธรรม

²⁷ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2539. “สรุปการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง 700 ปีเชียงใหม่ พัฒนาอย่างไรจึงจะเกิดคุณค่า”. คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2.

²⁸ ขุนนางล้านนามีตำแหน่งดังนี้ นายสิบ นายชวา นายห้าสิบ เจ้าร้อย เจ้าพัน เจ้าหมื่น เจ้าแสนและกษัตริย์.

ช่างฝีมือที่มีความสามารถ วิศวกรด้านการเกษตร การชลประทาน เหล่านี้ทำให้เชียงใหม่เป็นจุดศูนย์กลางแห่งอำนาจและวัฒนธรรมอันรุ่งเรือง”²⁹

ยุคเสื่อมของล้านนา พ.ศ.2068-2101 เชียงใหม่เกิดความสับสนและแตกแยกภายใน ไม่มีการบูรณะและสร้างวัดหรืออาคารขึ้นใหม่ หลังจากเมืองเชียงใหม่ถูกพม่ายึดในปี พ.ศ.2101 และสิ้นสุคราพวงศ์มังราย

ยุคล้านนาสลายกลายเป็นเมืองร้างระหว่าง พ.ศ.2101-2317 นั้นมีกษัตริย์ชาวพม่า ผู้ว่าราชการชาวพม่า (Myowun) และผู้บัญชาการกองทัพพม่าประจำท้องถิ่น (Stike) การยึดครองล้านนาของพม่ามีอิทธิพลน้อยมากต่อสถาปัตยกรรมเชียงใหม่ เช่น ไม่มีวัดพม่าที่เก่าในยุคนั้นนอกเสียจากวัดเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงทรงเจดีย์เป็นแบบพม่าบ้าง ผู้คนส่วนใหญ่ต่างอพยพออกหนีภัยสงครามไปอยู่ที่ต่าง ๆ กัน พ.ศ.2314 จำบ้านบุญมาเข้าราชการที่เชียงใหม่ และเจ้ากาวิละลูกเจ้าฟ้าเมืองลำปางรวมกันก่อการกบฏ³⁰ พร้อมกันขอความช่วยเหลือจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีเจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ เป็นแม่ทัพขึ้นมาตีเชียงใหม่

การตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน

ล้านนาเริ่มฟื้นตัวใน พ.ศ.2317-2417 เชียงใหม่มีการฟื้นตัวอย่างช้า ๆ ในสมัยพญากาวิละระหว่างปี พ.ศ.2325-2356 มีการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ปรับปรุง ซ่อมแซม บูรณะ และให้คนลี้ภัยเดินทางเข้ามาเมืองก่อนหน้าพระองค์ตั้งความว่า “แล้วถึงเวลายามแตรจักใกล้เที่ยง ท้าวก็ยกเอาหมู่ศบรवारเข้าเวียงหลวงด้านประตูช้างเผือกหนเหนือหื้อลี้ภัยงมหาพาแทรกเข้าก่อนไปสถิตสำราญอนเชียงขวางหน้าวัดเชียงมั่นได้คืนหนึ่ง”³¹ การย้ายผู้คนจากเมืองต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ และมีคนกลุ่มเดิมที่หนีไปตอนเกิดสงครามอพยพกลับมาส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งมาจากเมืองต่าง ๆ เช่น ลำปาง แพร่น่าน ฯลฯ และยังมีผู้คนที่มาจากเมืองไกลออกไปซึ่งพระเจ้ากาวิละได้ทำสงครามกวาดต้อนเข้ามาไว้ในเชียงใหม่ เรียกขบวนการกวาดต้อนนี้ว่า “เก็บผ้าใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ซึ่งจะมีผู้คนที่ถูกกวาดต้อนเมืองต่าง ๆ ทางเหนือของล้านนาจำนวน 52 หัวเมืองจากหัวเมืองที่เคยเป็น “เขตต์น้ำหนังดินล้านนามาก่อน” ครอบคลุมเชียงคอง เชียงรุ่ง แคว้นสิบสองพันนาและหัวเมืองบนฝั่งแม่น้ำคง (แม่น้ำสาละวิน) จนถึงแม่น้ำโขง เช่น ไตเงิน ไตลื้อ ไตใหญ่ เจี้ยว ฯลฯ มีการเปลี่ยนชื่อเมืองเป็น “รัตนตั้งษาอภานวบุรี” สันนิษฐานว่าแนวคิดเรื่องการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ยังอาศัยความเชื่อเรื่องดวงเมืองตามคัมภีร์มหาทักษาตามการคำนวณของดวงเมืองเวียงเชียงใหม่ตามเดิม เวียงเชียงใหม่ได้รับการปรับปรุงและกำหนดเขตในการตั้งบ้านเรือนของกลุ่มชนต่าง ๆ อย่างชัดเจนดังนี้

29 ฮันส์ เพนธ์, 2526. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ประวัติความเป็นมาของล้านนาไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 17.

30 ฮันส์ เพนธ์, เรื่องเดียวกัน, 12.

31 สำนักงานรัฐมนตรี, 2514. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, (กรุงเทพฯ : 2514), 106.

ในเวียงเชียงใหม่ส่วนบน ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นมณฑลทั้งสามตามทักขณาเมืองเชียงใหม่อยู่ที่ทิศเหนือให้เป็นเขตพระราชวังเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน พื้นฟูปรับปรุงสถานที่สำคัญ

เขตกำแพงเมืองชั้นนอกทางทิศตะวันออก เป็นที่สำหรับการตั้งบ้านเรือนของกลุ่มชนได้อื่น ๆ เป็นเขตบ้านเรือนของไพร่พลเมืองจำนวน 15 กลุ่มชนมีการตั้งบ้านเรือนภายในกำแพงชั้นนอกซึ่งสะท้อนถึงลักษณะสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยและสถาปัตยกรรมเพื่อการศาสนา เช่น ไตยวน อพยพมาเมืองเชียงแสนในสมัยพญากาวิละ พ.ศ.2339 เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณท่าแพด้านใต้ภายในกำแพงดินชั้นนอกเรียกว่า บ้านฮ่อม มีขอบเขตด้านเหนือคือ วัดมหาวันและวัดบุพพาราม ขอบเขตด้านตะวันออกคือ วัดช่างฆ้อง (ชาวบ้านมีชื่อเสียงในการทำฆ้อง) ขอบเขตด้านใต้คือวัดลอยเคราะห์และวัดพันตอง ขอบเขตด้านตะวันตกคือ คูเวียงชั้นใน “นิกายเชียงแสน” ชาวบ้าน เข้ามาตั้งถิ่นฐานนอกกำแพงสี่เหลี่ยมบริเวณท่าแพในกำแพงดินชั้นนอกมีวัดเซตวัน ชาวน่านกลุ่มที่สองเข้ามาตั้งถิ่นฐานนอกกำแพงสี่เหลี่ยมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้หรือแจ้งกะทามี วัดบัวเงินจอกปอก (วัดพวกช่าง) ของตนเป็น “นิกายน่าน” ชาวไตเงิน ชาวล้านนาเรียกชาวเชียงตุงว่า “ไตเงิน” บางกลุ่มอาจจะถูกกวาดต้อน บางกลุ่มอาจจะอพยพมาตั้งบ้านเรือนหลายแห่ง ไตเงินที่อยู่ในกำแพงดินชั้นนอกนั้นเป็นพวกช่างที่มีอาชีพทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน บริเวณวัดกุดคำ (วัดธาตุคำ) มีเจ้าอาวาสเป็นเจ้านายจากเมืองเชียงตุง บริเวณวัดยางกวาง (วัดร้างเดิมชื่อวัดนางิ้ว วัดยางกวางปัจจุบันเป็นวัดร้าง) เป็นชาวไตเงิน ที่อพยพมาจากบ้านยางกวางในเมืองเชียงตุง และ ชาวไตเงินจัวลาย อพยพกวาดต้อนในสมัยพญากาวิละ พ.ศ.2342 มาจากบ้านจัวลายฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวิน รัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์ ตั้งบ้านเรือนบริเวณบ้านจัวลาย มีวัดหมื่นสารเป็นศูนย์กลาง มีอาชีพทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน “นิกายจัวลาย”

ส่วนภายนอกเวียงเชียงใหม่บริเวณทิศเหนือ เป็นบริเวณสำคัญที่อยู่บนหัวเวียงใช้สำหรับก่อสร้างวัด ไม่นิยมให้มีที่พักอาศัย จึงเป็นที่วางเปล้าใช้สำหรับรวบรวมกำลังรบ ช่วงข้างเผือกและช่วงสิงห์ มักจะใช้เป็นที่สวนและไร่นา เป็นเขตบ้านเรือนของไพร่พลเมืองคือ ชาวไตใหญ่หรือเงี้ยว อีกชุดที่เข้ามาสมทบตั้งบ้านเรือนอยู่นอกกำแพงเมืองสี่เหลี่ยมด้านเหนือบริเวณประตูหัวเวียงมีวัดเงี้ยว (วัดป่าต้นเปล้าหรือวัดป่าเป้า) วัดนี้สร้างโดยหม่อมบัวไหลชายาชาวไตใหญ่ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์เมื่อ พ.ศ.2434 เป็นวัดของ “นิกายเงี้ยว”

ส่วนภายนอกเวียงเชียงใหม่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นหนองบัว

ส่วนภายนอกเวียงเชียงใหม่บริเวณทิศตะวันออก เป็นที่สำหรับการตั้งบ้านเรือนของกลุ่มชนอื่น ๆ เป็นบริเวณสำหรับการค้าขาย ทางประตูท่าแพนอกเป็นทางเข้าของพ่อค้าชาวเงี้ยว ม่าน ต่อสู และชาวต่างชาติมาอาศัยอยู่เดิม ที่นำสินค้าจากท่าจอดแพฝั่งแม่น้ำปิง เป็นสถานที่ถวายพระเพลิงของพระเจ้าแผ่นดินหรือช่วงเมรุ ใช้เป็นที่สวนและไร่นา มีลักษณะการใช้พื้นที่สำคัญคือบริเวณค้าขายของ พ่อค้าชาวเงี้ยว ม่าน ตลอดแนวถนนท่าแพ

ส่วนภายนอกเวียงเชียงใหม่บริเวณทิศตะวันออกฝั่งแม่น้ำปิง เป็นที่รวบรวมพล (บริเวณค่ายกาวิละ) และมีไพร่พลมาตั้งบ้านเรือน เช่น ชาวไตใหญ่หรือเงี้ยว อีกกลุ่มหนึ่งตั้งบ้านเรือนฝั่งแม่น้ำปิงด้านตะวันออกมี วัดศรีโคง เป็นวัดของตนเองโดยบริเวณนี้เป็นที่ตั้งโรงเลื่อยจักรในสมัยนั้น พวกนี้อาจจะมาทับบริษัททำไม้สักของอังกฤษ (Dr.Cheek's Sawmill) “นิกายไต” ชาวเมืองกาย ตั้งบ้านเรือนที่บ้านเมืองกาย ตำบลวัดเกต วัดเมืองกายเป็นศูนย์กลาง ชาวเมืองสารท ตั้งบ้านเรือนที่บ้านเมืองสารท ตำบลหนองหอย วัดเมืองสารทน้อยและวัดเมืองสารทหลวงเป็นศูนย์กลาง

ส่วนภายนอกเวียงบริเวณทิศตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบด้วย ชาวไตใหญ่หรือเงี้ยว อีกกลุ่มหนึ่งตั้งบ้านเรือนที่ทุ่งช้างคลานนอกกำแพงดินเมืองเชียงใหม่บริเวณทุ่งนาคือ วัดใหม่ทุ่งช้างคลาน เป็นวัดของตนเอง “นิกายไต” และชาวม่านอพยพมาจากประเทศเมียนมาร์ตั้งถิ่นฐานอยู่ภายนอกและภายในกำแพงเวียง อีกกลุ่มหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ทุ่งช้างคลานนอกเมืองด้านตะวันออกมีวัดม่านทุ่งช้างคลาน “นิกายม่าน” นอกจากนั้นบางส่วนยังมีวัดชาวพม่าเช่น (ปัจจุบันคือพุทธสถานเชียงใหม่) และวัด กู่เต้า

ส่วนภายนอกเวียงเชียงใหม่บริเวณทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นบริเวณสำหรับไปสู่อำเภอป่าสักประตู่ไฮยา (ประตู่หายยา)

ส่วนภายนอกเวียงเชียงใหม่บริเวณทิศตะวันตกเป็นบริเวณป่าปฐมภูมิ สำหรับให้ความชุ่มชื้นและเป็นแหล่งน้ำของเวียง

เป็นเขตอรัญญิก ประกอบด้วย ชาวไตโยน อพยพมาจากเมืองเชียงแสนในสมัยพญากาวิละ พ.ศ.2339 เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เชิงคอกสุเทพมีวัดฝายหินและวัดป่าแดงนับถือพุทธศาสนาและข้อปฏิบัติตามแบบของตนเองเมื่อมาอยู่เชียงใหม่ได้นำเอาข้อปฏิบัติรวมทั้งบทสวดมนต์ พิธีกรรมต่าง ๆ ของตนจากบ้านเมืองเดิมมาด้วยเป็น “นิกายเชียงแสน” หมายถึงเป็นชาวเชียงแสน บางส่วนอพยพไปนอกเมืองที่วัดเชียงแสน อำเภอสันกำแพง

เมื่อบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นแล้ว จนถึงในรัชสมัยของพระยาพุทธวงศ์ พ.ศ.2369-2389 ได้มีการติดต่อค้าขายกับชาวอังกฤษและชาวต่างชาติ ภายหลังได้มีผู้คนหลายชนชาติอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่มากขึ้นเป็นต้นว่า ชาวฝรั่ง ชาวจีน ชาวห่อ (ฮ่อ) แยก ฯลฯ หลักฐานการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนหลายชนชาติได้จากการสำรวจวัด นิกายสงฆ์ในวัด จำนวนพระภิกษุสงฆ์และสามเณรในปี พ.ศ.2440 เขียนลงบนพิภพด้วยอักษรธรรมล้านนาของวัดเจดีย์หลวง บันทึกได้สะท้อนให้เห็นถึงจำนวนวัดและประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานรอบวัดหรือมาทำบุญที่วัดนั้นแตกต่างกัน ช่วยให้เห็นภาพของการตั้งถิ่นฐานของคนในเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะชื่อนิกายต่าง ๆ นอกจากจะบอกถึงกลุ่มชาติพันธุ์แล้วยังแสดงว่าคนเหล่านี้มีจารีตที่ถือปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกลุ่มของตนเช่น นิกายเชียง

แสน นิกายชิน ฯลฯ³² สันนิษฐานว่าในการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกเมื่อถูกกวาดต้อนมาในสมัยพญาท้าวละ นั้น พญาท้าวละอาจจะกำหนดเขตที่ตั้งบ้านเรือนให้อยู่เป็นเขตๆ บางกลุ่มจะแยกกันอยู่เป็นเขตไป ไม่ให้รวมกัน การรวมตัวกันซึ่งจะเป็นอันตรายแก่บ้านเมืองในสมัยนั้น

รัฐบาลสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในเชียงใหม่ การลงนามในสัญญา เชียงใหม่ ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2417 ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2426 เพื่อป้องกันไม่ให้อังกฤษใช้กรณีพิพาทเรื่องป่าไม้เป็นข้ออ้างในการเข้ายึดครองล้านนา³³ เช่นเดียวกับประเทศเมียนมาร์ที่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของ อังกฤษ ในสมัยนั้นมีชาวต่างประเทศอพยพเข้ามาในเมืองเชียงใหม่หลายกลุ่ม โดยส่วนใหญ่เจ้านาย ชาวเชียงใหม่ได้กันพื้นที่ให้ชาวต่างชาติเหล่านี้อาศัยอยู่พื้นที่ห่างไกลเวียง หรือฝั่งตรงข้ามเมือง เชียงใหม่ด้านทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง ดังนี้

1. ชาวสยาม ข้าหลวงเข้ามาปกครองในฐานะเชียงใหม่เป็นประเทศราช การตั้งศาล ต่างประเทศและระบบภาษีขึ้นในปี พ.ศ.2426 และการผนวกล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามในปี พ.ศ.2442 ข้าราชการระดับปกครองโดยมาจะอาศัยอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการบริเวณที่ทำกรมณฑล เทศาภิบาล ศาลมณฑล บริเวณบ้านพักข้าราชการริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงและต่อมาย้ายมาบริเวณ ข้างหลวง

2. มุสลิมปากีสถาน เป็นมุสลิมกลุ่มแรกที่ยอพยพผ่านประเทศเมียนมาร์เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงซึ่งเรียกกันว่า “ท่าปู่ก้อน” เป็นท้องทุ่งเลี้ยงสัตว์ มีสยิดข้างคลานบน ถนนเจริญประเทศ ตำบลข้างคลาน เป็นศูนย์กลางชุมชน

3. มุสลิมปากีสถานและอินเดีย อพยพมาจากผ่านประเทศเมียนมาร์เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ เรียกว่า ทุ่งเวสาลี เป็นที่อุดมสมบูรณ์น้ำท่วมไม่ถึงแต่จะมีน้ำไหลผ่านอยู่ตลอดจากห้วยแก้วและห้วย ช่างเคียน ชุมชนเก่าแก่แห่งนี้เรียกว่า ชุมชนข้างเผือก มีมัสยิดตั้งในปี พ.ศ.2496 อยู่ริมถนน โชนา ตลาดข้างเผือก เป็นศูนย์กลางชุมชน

4. มุสลิมบังกาลี เป็นชาวกัลกัตตาประเทศอินเดีย เจ้าหลวงอินทนนท์เจ้าผู้ครองนคร เชียงใหม่ได้โปรดให้เฝ้าดูแลหนองปลาที่บ้านหนองเบน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เขตตำบลสันทราย อำเภอ สารภี ติดกับลำพูน มีมัสยิดอีกแห่งหนึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชน

5. ชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งอพยพมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำปิงขึ้นมาจากทางใต้ มาตั้งถิ่น ฐานค้าขายอยู่บนฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิงตรงกับวัดเกตุการาม ต่อมาขยายข้ามมาเขตตะวันตกแม่น้ำปิง ตรงอาศัยบริเวณตลาดต้นลำไย โดยมีศาลเจ้าปู่เก่าตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำในปี พ.ศ.2419 และมีศาลเจ้า

³² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ปรีวรรคราชชื่อวัดและนิกายสงฆ์ในเวียงเชียงใหม่. (เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).

³³ ธนสวรรค์ เจริญเมือง, 2442-2542. “100 ปีสาขสัมพันธ์สยาม-ล้านนา”. เอกสารชุดท้องถิ่นของเรา ลำดับที่ 1. (เชียงใหม่ : คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 4-6.

กวนอู (ศาลเจ้าปู่เปี้ย) บริเวณช่วงเมรุ (ตลาดวโรรส) เป็นศูนย์กลางชุมชน แล้วขยายชุมชนไปตาม แนวถนนวิชนานนท์และถนนท่าแพ

6. ชาวฮ้อหรือฮ้อ มาจากมณฑลยูนนานเป็นชาวจีนที่นับถือศาสนาอิสลามที่มาค้าขายมีอยู่ สามกลุ่มได้แก่ กลุ่มแรกพวกพ่อค้าเป็นกลุ่มคนที่เดินทางค้าขายในช่วงหน้าหนาวและหน้าแล้ง ตั้ง บ้านเรือนอยู่นอกกำแพงด้านตะวันออกเรียกว่า “บ้านฮ้อ” บริเวณตั้งแต่ในท่าซาร์เป็นจุดพักของกอง การวานสินค้าที่ใช้ม้าและล้อเป็นพาหนะจนสุดถนนข้างกลาง ในปี พ.ศ.2430 มี มัสยิดเสดายาคูลใน หมู่บ้านฮ้อบริเวณถนนข้างกลาง ในปี พ.ศ.2458 กลุ่มที่สองชาวยูนนานอพยพหลบหนีออกจาก ประเทศจีนเนื่องจากแรงกดดันทางการเมืองในช่วงศตวรรษที่ 19 ที่ปกครองโดยราชวงศ์แมนจู กลุ่ม สุดท้ายทหารกู้ชาติจีนพรรคก๊กมินตั๋ง (KMT) หรือพวกจีนคณะชาติทหารกองพล 93 หลังจากการ ปฏิวัติประเทศในปี ค.ศ.1949 อยู่บริเวณตำบลแม่ฮ่องสอน อำเภอฝาง

7. ชาวอังกฤษ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงบริเวณใกล้วัดไชยมงคลมีสถานกงสุลอังกฤษ (British Consulate) ตั้งเมื่อพ.ศ.2426 ควบคุมการค้าและคนในบังคับอังกฤษ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ ปิงมี โบสถ์โปรเตสแตนต์ (Kirk; The Scottish Episcopal Church) เป็นศาสนาของราชการอังกฤษตั้ง เมื่อ พ.ศ.2426 (บริเวณโรงพยาบาลจินดา) ในระยะแรกชาวอังกฤษเดินทางเข้ามาผ่านทางประเทศ เมียนมาร์ (ประเทศพม่า-อาณานิคม) บริษัทชาวอังกฤษที่เข้ามาทำไม้อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงบริ เวณใกล้วัดเกตุการามมีบริษัทบริติชบอร์เนียว (British Borneo Company Ltd.) เข้ามาเมื่อ พ.ศ.2432 บริเวณข้างบ้านคุณหลวงศรีประกาศวิทยากัย (ระหว่างโรงแรมศรีประกาศเชียงใหม่กับร้านริมปิง) คือ บริษัทบอมเบย์เบอร์มา (Bombay Burma Trading Corporation Ltd.) เข้ามาเมื่อ พ.ศ.2435 บริเวณใกล้ วัดศรีโงมีโรงเรือจักรหอมอชิต Dr.Cheek's Sawmill สำหรับทำไม้สัก (Dr.Marion Alphonso Cheek M.D.) เป็นแพทย์ชาวอเมริกันร่วมมือกับพ่อค้าไม้คนในบังคับอังกฤษ) กิจการของชาวอังกฤษ โบสถ์ และสถานกงสุลอังกฤษหยุดไปทำการเมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง

8. ชาวฝรั่งเศส ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงบริเวณใกล้สถานกงสุลอังกฤษมี สถานกงสุล ฝรั่งเศส (France Consulate) ควบคุมการค้าและคนในบังคับฝรั่งเศส ในระยะแรกเดินทางเข้ามาผ่านทาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (ประเทศลาว-อาณานิคมฝรั่งเศส)

9. ชาวอเมริกันเพรสไบทีเรียนหรือมิชชันนารี เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาเมื่อร้อยปีเศษ มาแล้ว สร้างบ้านเรือน โรงเรียนชายวังสิงห์คำและโรงพิมพ์มิชชันนารีฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง ต่อมาย้าย มาอยู่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิงในบริเวณที่ห่างไกลจากชุมชนในสมัยนั้น ในปี พ.ศ.2411 มีการสถาปนา คริสตจักรแห่งแรกในเชียงใหม่มีการตั้ง โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน โรงเรียนสตรีอเมริกันหรือ โรงเรียนพระราชชายา (ปัจจุบันคือสภาคริสตจักรเชียงใหม่ โรงเรียนพระราชชายาภายหลังย้ายไป ตำบลหนองเซียงเรียกชื่อว่า โรงเรียนดาราวิทยาลัย) โรงเรียนปรีณัสรอยแยลส์วิทยาลัย โรงพยาบาล โรครีออน (โรงพยาบาลแมคแคน เดิมเป็นที่เลี้ยงช้างของพระเจ้าอินทวิชยานนท์) โรงพยาบาล

มิชชันนารี (ปัจจุบันคือสถานพยาบาลสภากาชาดไทย ภายหลังย้ายไปตำบลหนองเซ่ง ชื่อว่า โรงพยาบาลอเมริกันแมคคอร์มิค)

10.ชาวคาทอลิก อยู่ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง โดยมีโบสถ์พระหฤทัยเป็นวัดชุมชนคาทอลิกแห่งแรกในเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2474 ตั้ง โรงเรียนพระหฤทัย คณะอัสสัมชัญมาตั้ง โรงเรียนเรยีนาเชลี และ คณะเซนต์คาเบรียลมาตั้ง โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย ในเขตใกล้ ๆ กัน

11.ชาวฮินดู อิทธิพลทางความเชื่อในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูมีต่อชาวเชียงใหม่มาตั้งแต่อดีต ชาวฮินดูมีการอพยพและตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณวัดเกตการาม สะพานจันทร์สมหรือข้าวแขกที่เป็นทางเดินข้ามแม่น้ำปิงตรง “ท่าสุวานหลวง” สร้างโดยชาวฮินดูชื่อ นายห้างโมตรีราม โคราน่า โดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลางชุมชน

12.ชาวซิกข์ อพยพจากแคว้นปัญจาบ ประเทศอินเดีย เข้ามาทางประเทศเมียนมาร์ เมื่อปี พ.ศ.2448 ได้ร่วมกันจัดตั้งศาสนสถาน (Gurdwara) ขึ้นบนถนนเจริญราษฎร์ การตั้งหลักแหล่งของชาวซิกข์มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงเป็นกลุ่มรอบศาสนสถานของตน

13.ชาวซิกข์นามธารี เมื่อปี พ.ศ.2466 (ค.ศ.1923) ได้รวมตัวกันซื้อที่สำหรับสร้างสถานที่ประกอบศาสนกิจ บนถนนช้างม้อย

14.ชาวขมุ ได้อพยพมาจากเมืองชัยบุรีทางทิศเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมารับจ้างใช้แรงงานย่านการค้าบริเวณวัดเกตการาม ถนนเจริญราษฎร์

ชนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่ได้ผสมผสานทางวัฒนธรรมกับคนเมืองเชียงใหม่ เช่น ภาษพูด อาหาร การแต่งกาย ประเพณี พิธีกรรม งานช่างและสถาปัตยกรรม ที่มีรูปแบบของตนเองขึ้นมาเรื่อยมาจนเข้าสู่ ยุคล้านนาปกครองโดยสยาม เชียงใหม่มีการฟื้นตัวอย่างช้า ๆ การคมนาคมติดต่อระหว่างเชียงใหม่กับกรุงเทพฯ โดยทางเรือ นั้นใช้เวลามากกว่าการคมนาคมติดต่อระหว่างเชียงใหม่กับมะละแหม่งอยู่มาก ทำให้เกิดการติดต่อค้าขายและย้ายถิ่นฐานของชาวฝรั่งและชาวแขกจากทางนี้จำนวนมาก ในปี พ.ศ.2417 มีการรวมกับสยามมีข้าหลวงคนแรกมาประจำอยู่เชียงใหม่ พ.ศ.2427-2435 เชียงใหม่สมัยการปกครองหัวเมืองลาวเฉียงโดยมีกรมหมื่นพิชิตปรีชากรเป็นตำแหน่งเจ้าสนามหลวง พ.ศ.2436-2442 เชียงใหม่สมัยการปกครองมณฑลลาวเฉียงโดยมีพระยาทรงสุรเดชเป็นตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ พ.ศ.2442-2476 เชียงใหม่สมัยการปกครองมณฑลเทศาภิบาลมณฑลพายัพ เป็นการยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทยมาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักรไทยโดยมีพระยาอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์เป็นตำแหน่งข้าหลวงประจำเมืองเชียงใหม่³⁴ พ.ศ. 2476 เมืองเชียงใหม่มีฐานะเป็นจังหวัดเชียงใหม่สืบมาจนถึงปัจจุบัน

การตั้งถิ่นฐานในยุคจังหวัดเชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ทางกายภาพ สถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม ผังเมือง และชุมชน ครั้งใหญ่ในระยะ พ.ศ.2460 มีการขุดเหมืองสามสายในเวียงเชียงใหม่ เกิดการพัฒนาและการขยายตัวของสังคม การปกครอง การศึกษาและเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งสถานที่ราชการและสถาบันศึกษาต่าง ๆ บริเวณช่วงหลวง ที่เป็นคุ้มหลวงของเจ้านายก็เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ (ปัจจุบันคือโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย) โรงเรียนการช่างสตรีมณฑลพายัพ ศาลาัฐบาลมณฑลพายัพเป็นบริเวณช่วงหลวงและคุ้มหลวงกลางเวียงทั้งสิ้น บริเวณเวียงแก้วหอคำเป็นเรือนจำกลางเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2453 (ปัจจุบันคือทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่) บริเวณเวียงเจ็ดลินมีโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเดิมเปลี่ยนเป็นโรงเรียนการช่างมณฑลพายัพ (ปัจจุบันคือสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพายัพ) บริเวณคุ้มเวียงบัวจัดตั้งเป็น โรงเรียนฝึกหัดครูกรรมมณฑลพายัพ(ปัจจุบันคือสถาบันราชภัฏเชียงใหม่) บริเวณวัดสุทธาวาสจัดตั้งเป็น โรงเรียนช่างไม้เชียงใหม่ (ปัจจุบันคือวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่) และ โบราณสถานร้างหลายแห่งถูกยึดครองโดยราชการและเอกชนดังที่ปรากฏที่วัดส้มสุก (ปัจจุบันคือโรงเรียนสารพัดช่างเชียงใหม่) วัดกิตติ (ปัจจุบันคือโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่) วัดแสนดาห้อย (ปัจจุบันคือหอจดหมายเหตุ เชียงใหม่) ฯลฯ นอกจากนั้นยังมีการขยายตัวของแหล่งการค้าจากการคมนาคมทางน้ำไปสู่แหล่งการค้าจากการคมนาคมทางบก โดยทางรถไฟสำเร็จในเดือนมกราคมปี พ.ศ.2464 จัดให้อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองปี พ.ศ.2477 มีอากาศยานมาลงที่เชียงใหม่จึงการสร้างสนามบินและ โรงเก็บเครื่องบินบริเวณที่โล่งน้ำไม่ท่วมจัดให้อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง การจัดตั้ง โรงเรียนแพทยศาสตร์เชียงใหม่และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2501 และพ.ศ.2507 ตามลำดับ

การเดินทางโดยรถยนต์ในยุคแรกจะผ่านทางจังหวัดลำพูนจากถนนเชียงใหม่ลำพูน สู่อำเภอป่าซางและอำเภอลี้ สู่อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เมื่อมีการสร้างถนนชุปเปอร์ไฮเวย์ ทางหลวงเชียงใหม่-ลำปาง ในปี พ.ศ.2508 โดยมีสถานีขนส่งปลายทางที่ช่วงช้างเผือก (บริเวณสถานีขนส่งเชียงใหม่) 1)เส้นทางนี้สามารถเชื่อมเส้นทางเกือบทั้งหมดเข้าด้วยกันจึงเกิดชุมชนใหม่ ๆ เกิดขึ้นทั่วไปเพิ่มขึ้นอีกจำนวนมาก

มีการสร้างเขื่อนขนาดเล็กและขนาดกลางทดน้ำมาให้คลองส่งน้ำชลประทานทางทิศตะวันตกของเวียงผ่าน บ้านช่างเคียน บ้านเหมืองห้าและบ้านโองโม่ ทำให้ต้องล้มเลิกระบบเหมืองฝายและการชลประทานเดิมของเวียงเชียงใหม่ไป มีการเข้าครอบครองและสร้างอาคารรुक้าแหล่งน้ำเช่น การถมเหมืองส่งน้ำในเวียง สระน้ำหน้าคุ้มบุรีรัตน์ หนองหญ้าแพรก (สถานีดับเพลิงประตูเชียงใหม่) หนองจลิน (วัดหนองจลิน) หนองบัว (หนองน้ำบริเวณเวียงบัว สถาบันราชภัฏเชียงใหม่) หนองใหม่ (อ่างเก็บน้ำโบราณในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่) หนองหอย (บริเวณฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง) แม่น้ำปิง (ตั้งแต่หน้าที่ทำการเทศบาลถึงสะพานนวรัฐ) ถ่าน้ำข่า (ตลอดสองฟากเป็นระยะทาง 11 กิโลเมตร) คูเวียงเชียงใหม่ (เคยถูกถมบางส่วน) คูเวียงเจ็ดลิน (บางส่วนถูกถมเป็นอ่างแก้วและสถาบันเทคโนโลยี

ราชมงคล) คูเวียงสวนดอกและหนองน้ำหน้าวัดสวนดอก หนองแข่ง (หนองน้ำใหญ่บริเวณสถานีขนส่งเชียงใหม่อาเขต) 2) หนองเขา (หนองน้ำบริเวณสามแยกถนนดอยสะเก็ดเก่ากับถนนบำรุงราษฎร์) หนองประทีป และหนองบวกหาดบางส่วน ทำให้ความชุ่มชื้นและระบบน้ำใต้ดินของเวียงเชียงใหม่สูญเสียไป

เมื่อมีการวางผังเมืองโดยสำนักผังเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2512 พระราชบัญญัติการผังเมืองปี พ.ศ.2518 โครงการพัฒนาเมืองหลัก โครงการบูรณะและพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ทำให้เกิดการย้ายและขยายตัวทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว แหล่งการค้า โรงแรม โรงงานอุตสาหกรรม ศูนย์ราชการ ที่พักอาศัยมีการกระจายตัวไปตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น

2.9 สภาพการจราจรในเมืองเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน แต่ปรากฏว่าถนนค่อนข้างคับแคบมีการจราจรคับคั่งไม่สามารถรองรับปริมาณการจราจรจำนวนมากได้ โดยเฉพาะในช่วงโมงเร่งด่วน เช่น ในบริเวณเมืองเก่าผิวการจราจรมีเพียงสองช่องทางจราจรเท่านั้น แม้แต่ย่านชุมชนธุรกิจการค้า เช่น ถนนท่าแพ ถนนช้างม้อย มีความกว้างของผิวจราจรเพียง 2-3 ช่องทางเช่นกัน แต่มีสภาพการจราจรที่คับคั่งทั้งกลางวันและกลางคืน ในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่มีถนนซอยเป็นจำนวนมาก ประกอบกับถนนซอยดังกล่าวเป็นซอยแคบ สภาพผิวการจราจรส่วนใหญ่ชำรุดไม่มีทางเท้าทั้งสองข้างทาง ผู้ขับขี่จึงไม่นิยมใช้เส้นทางตามซอย ถึงแม้ว่าจะจัดทางเดินรถแบบช่องทางเดียวเพื่อปรับปรุงการจัดระบบทางเดินรถแล้วก็ตาม

สภาพกายภาพบริเวณทางร่วม ทางแยกยังไม่เหมาะสม เนื่องจากเหตุที่เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองเก่า ทางแยกยังเป็นแบบเดิมไม่ได้รับการปรับปรุงให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพจราจร ตลอดจนการรองรับพาหนะ โดยเฉพาะยานพาหนะขนาดใหญ่ บริเวณทางเข้าออกอาคารมีรัศมีการบังคับเลี้ยวไม่พอ การออกแบบเดิมไม่มีการวางแผนรองรับล่วงหน้าเพื่อรองรับการเพิ่มของปริมาณการจราจรในอนาคต³⁵

2.9.1 ปริมาณการจราจร

2.9.1.1 ปริมาณการจราจรภายในเขตคูเมืองเก่าพบว่าปริมาณการจราจรบนถนนราชดำเนินมีปริมาณการจราจรในช่วงโมงเร่งด่วน เข้า-เย็น โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 675 คัน/ชม./ช่อง การจราจร ซึ่งเป็นปริมาณการจราจรที่ถนนปกติสามารถรองรับได้ ส่วนถนนในเขตเมืองเก่าส่วนใหญ่มีลักษณะคับแคบและไม่ได้มาตรฐาน จึงทำให้เกิดการจราจรติดขัด

2.9.1.2 ปริมาณการจราจรในเขตชุมชนหนาแน่น พบว่าการจราจรในเขตชุมชนหนาแน่นจำนวน 7 แห่ง คือถนนท้ายวัง ถนนช้างม้อย ถนนวังสิงค์คำ ถนนท่าแพ ถนนเจริญประเทศ

35

กองวิชาการและแผนการทางพิเศษแห่งประเทศไทย, 2535. รายงานผลการสำรวจข้อมูลด้านการจราจรจังหวัดเชียงใหม่, 10-17.

ถนนข้างกลาง และถนนศรีคอนไซ พบว่าปริมาณการจราจรที่ค่อนข้างสูงที่ถนนปกติจะรองรับได้ และเนื่องมาจากเส้นทางของถนนดังกล่าวมีความคดเคี้ยว จึงก่อให้เกิดการติดขัดทางการจราจร

2.9.2 ข้อมูลด้านความเร็วเฉลี่ยของรถยนต์ส่วนบุคคล

อัตราความเร็วเฉลี่ยของรถยนต์ส่วนบุคคลในพื้นที่เมืองเก่าพบว่าถนนภายในเขตเมืองเก่า 9 ถนน คือ ถนนราชมรรคา ถนนราชำเนิน ถนนพระปกเกล้า ถนนสิงหราช ถนนสามล้าน ถนนราชวิถี ถนนบำรุงบุรี ถนนศรีภูมิ และถนนมูลเมือง ในช่วงโมงเร่งด่วน เช้า-เย็น มีอัตราความเร็วเฉลี่ยเท่ากับ 23.25 กม./ชม. แต่ในช่วงเย็นจะมีอัตราความเร็วเฉลี่ย 18.96 กม./ชม. ซึ่งนับว่าค่อนข้างติดขัด

2.9.2.1 อัตราความเร็วเฉลี่ยของรถยนต์ส่วนบุคคลในเขตชุมชนหนาแน่น พบว่าถนนในเขตชุมชนหนาแน่นจำนวน 6 ถนน คือ ถนนข้างม่อย ถนนท่าแพ ถนนข้างกลาง ถนนเจริญประเทศ ถนนวัดสิงค์คำและถนนราชวงศ์ ในช่วงโมงเร่งด่วน เช้า-เย็น มีอัตราความเร็วเฉลี่ยเท่ากับ 23.44 กม./ชม. อยู่ในสภาพติดขัดทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น

2.9.2.2 ระบบสัญญาณไฟจราจรและสิ่งอำนวยความสะดวก สัญญาณไฟจราจรยังขาดความสัมพันธ์กันระหว่างทางแยก ประกอบกับสัญญาณไฟจราจรที่ติดตั้งบริเวณทางแยกยังเป็นระบบเก่าที่มีอายุการใช้งานมานาน ระบบต่าง ๆ จึงเสื่อมคุณภาพยกต่อการบำรุงรักษา

- เครื่องหมายการจราจรบนพื้นถนน ยังมิได้จัดทำให้ครบถ้วน เช่น เส้นแบ่งช่องจราจร เส้นแบ่งช่องจราจรห้ามแซง โดยเฉพาะในถนนบางสายไม่มีเครื่องหมายจราจรบนพื้นถนน ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบในการขับขี่ การกำหนดขนาดและจำนวนช่องทางยังไม่สอดคล้องกับปริมาณทิศทางและความต้องการของปริมาณการจราจร ทำให้เกิดการติดขัดบริเวณทางแยก บริเวณสถานที่สำคัญ เช่น ชุมชน ตลาดสด ศูนย์การค้า ไม่ได้จัดทำทางข้ามให้เหมาะสม และเครื่องหมายทางการจราจรบนพื้นถนนส่วนใหญ่ไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งจะทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้ใช้ถนน

- ป้ายจราจร ป้ายทั่วไปส่วนใหญ่จัดทำมาตรฐาน นอกจากป้ายบางชนิด เช่น ป้ายห้ามรถประเภทต่าง ๆ รูปภาพยังไม่ชัดเจน ผู้ขับขี่เกิดความสับสนไม่เข้าใจ ป้ายชำรุด การขาดป้ายจราจรประกอบทางแยกอาจก่อให้เกิดความสับสนและเกิดอุบัติเหตุได้

2.9.2.3 ที่จอดรถในเมือง

ปัจจุบันการจอดรถในเมืองเชียงใหม่ทั่วไปมีลักษณะการจอดรถยนต์ริมทางเท้าในถนนเส้นต่าง ๆ โดยกำหนดเป็นเวลาตามความเหมาะสมกับจราจรในถนนเส้นต่าง ๆ การอนุญาตให้จอดรถยนต์ริมทางเท้าได้นั้นทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงพื้นที่ต่าง ๆ ในเมืองได้สะดวกโดยเฉพาะการใช้รถในการเดินทาง ปัญหาขาดที่จอดรถในเมืองทำให้การจอดรถริมทางเท้าไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และเกิดปัญหาการจราจรติดขัดในช่วงเวลาเร่งด่วน และเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย โดยเฉพาะในพื้นที่ย่านศูนย์กลางการค้าเช่น ถนนท่าแพ ถนนข้างม่อย ถนนข้างกลาง และถนนรอบคูเมือง

ในพื้นที่สี่เหลี่ยมคูเมืองมีปริมาตรไม่มากนัก สามารถใช้พื้นที่โล่งว่างในเมืองเป็นที่จอดรถได้ โดยประชาชนทั่วไปนิยมจอดรถในพื้นที่ของวัดและตามสถานที่ราชการ ปัญหาสำคัญที่พบในปัจจุบันคือที่จอดรถขนส่งนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่สร้างความรบกวนให้กับสถานที่โดยเฉพาะในบริเวณวัด ซึ่งภายในพื้นที่สี่เหลี่ยมคูเมืองควรมีการจำกัดประเภทของยานพาหนะเพื่อให้ถนนในเมืองมีความปลอดภัยและลดมลภาวะ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ภาคพายัพ เชียงใหม่

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. วิธีการและเครื่องมือการวิจัย

1.1 ศึกษาข้อมูลทางกายภาพ สถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ พบว่าบริเวณภาคหลวง (ตลาดวโรรส) บริเวณโดยรอบมีประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในช่วงเวลา

1.1.1 การตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์มังราย

1.1.2 การตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน

1.1.3 การตั้งถิ่นฐานในยุคจังหวัดเชียงใหม่

1.1.4 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสำรวจพื้นที่ สถานที่และศักยภาพทางกายภาพ สถาปัตยกรรมและสถานที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ โดยการสำรวจโดยแบ่งตามลักษณะภูมิศาสตร์ และเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ โดยแบ่งพื้นที่การสำรวจดังนี้

พื้นที่ 1 ภายนอกกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ด้านตะวันออก เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในราชวงศ์มังราย เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวพื้นเมือง (เช่น ชุมชนบ้านฮ่อม) ในกำแพงเมืองชั้นนอก ประกอบไปด้วยกำแพงเมืองชั้นนอกโบราณ วัด บ้าน และวัดร้าง ตามเส้นทางถนนชัยภูมิ ถนนช้างม้อย ถนนท่าแพ

พื้นที่ 2 ภายในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน เป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าในยุคหลัง เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวต่างชาติ ได้แก่ ชาวจีน ชาวฮ่อ ชาวพม่า ไตใหญ่ ชาวจี๊ กั๊ว ชาวอังกฤษ ชาวฝรั่งเศส นอกกำแพงเมืองชั้นนอก ประกอบไปด้วย วัดโบสถ์ ศาสนสถาน บ้านและชุมชน ตามเส้นทาง ถนนวิชยานนท์ ถนนท่าแพ ถนนช้างคลาน ตั้งแต่ทำการเทศบาลนครเชียงใหม่ไปจรดวัดป่าพร้าว

พื้นที่ 3 ภายในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง เป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวต่างชาติ ได้แก่ ชาวจีน ชาวไตใหญ่ ชาวจี๊ กั๊ว ชาวอังกฤษ (เช่น ชุมชนวัดเกตุ) ชาวอเมริกัน ประกอบไปด้วย วัด โบสถ์ ศาสนสถาน โรงเรียน โรงพยาบาล บ้านและชุมชน ตามเส้นทาง ถนนเจริญราษฎร์ ถนนเจริญเมือง ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตั้งแต่วัดเชตุพลเลียบฝั่งแม่น้ำปิงจรดตลาดหนองหอย มีทางแยกตามถนนแก้วนครรัฐไปสู่ชุมชนชาวอเมริกัน และมีทางแยกตามถนนเจริญเมืองไปสู่สถานีรถไฟจังหวัดเชียงใหม่

2 ศึกษารูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว

2.1 ระบบท่องเที่ยว เชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมายาวนาน มีระบบท่องเที่ยวพื้นฐานที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่พัก ร้านอาหารและภัตตาคาร การบริโภคอาหาร และการบริการอำนวยความสะดวก บริการนำเที่ยว เป็นธุรกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก สิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยว เน้นทางโบราณสถานและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ความปลอดภัย การเผยแพร่และโฆษณา

2.2 รูปแบบการท่องเที่ยวในเมือง เชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม มีรูปแบบวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีศิลปะท้องถิ่น มีสิ่งน่าสนใจในชุมชนและในเมือง มีสถานที่ สวยงาม มีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ มีประเพณีและเทศกาลท้องถิ่น และมีความเป็นมิตรของผู้คนในท้องถิ่น จึงสามารถจัดรูปแบบการท่องเที่ยวในเมืองได้หลายรูปแบบ

2.3 การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว ที่นำมาพิจารณาการกำหนดเส้นทางคือ

2.3.1 การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรบรรจบ หรือ แบบเดินทางเดียว โดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ชัดเจน

2.3.2 การจัดเส้นทางมีความแตกต่าง หลากหลายเรื่องราว

2.3.3 การจัดการควบคุมเส้นทางโดยถือตามเส้นทางจราจร ทิศทางการจราจร ควบคุมเวลา และระยะทาง

2.3.4 การจัดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเส้นทาง ทิศทาง ที่ตั้ง ที่หมายตา แนะนำประเภทของยานพาหนะที่เหมาะสมกับภูมิประเทศและภูมิอากาศ สิ่งอำนวยความสะดวก บอกตำแหน่ง เช่น โรงแรม สถานีบริการน้ำมัน ที่ทำการไปรษณีย์ ธนาคาร สถานีตำรวจ ร้านอาหาร ตลาด ห้างสรรพสินค้า ร้านขายของที่ระลึก โรงพยาบาล และสถานที่ราชการต่าง ๆ

2.4 แนวความคิดต่อการจัดเส้นทางท่องเที่ยวโดยการเดินเท้า หรือเส้นทางรถประเภทรถสามล้อปั่น เนื่องจากมีวิธีการเดินทางท่องเที่ยวหลายประเภทของยานพาหนะที่สามารถใช้ได้ แต่การเดินเท้าจะเหมาะสมในพื้นที่ส่วนมากที่เป็นย่านสงวนรักษา และส่งเสริมต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนั้นจึงใช้ระยะเวลาการเดินเท้าเป็นระยะที่ให้ข้อมูลพื้นฐาน หากจะมีการปรับเปลี่ยนประเภทของยานพาหนะก็จะนำข้อมูลนี้ไปอ้างอิงได้

2.5 ศึกษารูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวตามเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (ราชวงศ์มังราย ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ศาสนสถาน วัดและเจดีย์ คู่มือที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ ชุมชนโบราณชาติพันธุ์) พบว่าสถานที่ สถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ มีตำแหน่งที่ตั้งค่อนข้างกระจัดกระจายไม่สามารถนำมาจัดเส้นทางให้สัมพันธ์กันได้ ในระยะเวลาและระยะทางตามการศึกษารูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว ทำให้ต้องใช้วิธีการ การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรบรรจบและการจัดเส้นทางมีความแตกต่าง หลากหลายเรื่องราว การวิจัยได้เลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาแบ่งเป็นประเภทดังนี้

2.5.1 สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย บ้านพักอาศัยขนาดเล็กและปานกลาง บ้านพักอาศัยขนาดใหญ่ ในชุมชนของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ย่านประวัติศาสตร์และในสถาบันที่มีการเก็บรวบรวม

2.5.2 สถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์

2.5.3 สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชย์กรรม อาคารร้านค้า ย่านค้าขาย

2.5.4 สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา อาคารทางพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา อาคารทางศาสนาอื่น ๆ อาคารเกี่ยวเนื่องกับศาสนา วัด วัดร้าง ศาล อนุสาวรีย์ ที่ฝังศพ เจดีย์ร้าง

2.5.5 สถาปัตยกรรมและการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาวต่างชาติ ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำปิง 1 เส้นทาง

2.5.6 สถาปัตยกรรมและการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาวต่างชาติ ทางฝั่งขวาของแม่น้ำปิง 1 เส้นทาง

2.5.7 สถาปัตยกรรมและการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ 1 เส้นทาง

เมื่อนำการจัดแบ่งตามลักษณะภูมิศาสตร์และตามเนื้อหาทางประวัติศาสตร์นำมาประสานข้อดีและข้อเสียตามเงื่อนไขแล้วจึงกำหนดรูปแบบและเส้นทางเลือกสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ได้ 3 เส้นทางได้แก่

- พื้นที่ 1 ภายในเขตเทศบาลนครเมืองเชียงใหม่ ฝั่งตะวันตกแม่น้ำปิง จัดได้ 1 เส้นทางและฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง 1 เส้นทาง

- พื้นที่ 2 ภายนอกกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ด้านใต้ จัดได้ 1 เส้นทาง

- พื้นที่ 3 ภายนอกกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ด้านตะวันตก จัดได้ 1 เส้นทาง

3 วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อได้เส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่รอบ ๆ ตลาดวโรรส

4 สรุปผลรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว จัดทำเอกสาร ตรวจสอบเอกสาร โดยนักประวัติศาสตร์

5. สังเคราะห์ผลและบูรณาการ

เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ของเมืองประวัติศาสตร์ทั่วประเทศ

5.1 แนวทางอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว

5.2 วิธีการรักษาสถานที่ทางประวัติศาสตร์และทรัพยากรทางการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น

5.3 วิธีการในการสร้างรายได้แก่ชุมชนและท้องถิ่น

6. นำเสนอและเผยแพร่

เส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ร่วมกับโครงข่ายเส้นทางการท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์ เพื่อฟื้นฟูตลาดหลวงให้เป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์

7. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลตามเส้นทางสายประวัติศาสตร์เชิงสถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ มีการจัด
บันทึก ค้นคว้า ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยมีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยว
และฟื้นฟูเส้นทางสายประวัติศาสตร์โดยรอบภาคหลวงและภาคต้นลำไย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ภาคพายัพ เชียงใหม่

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตัวเมืองเชียงใหม่ เป็น “ศูนย์กลางหลัก” ในการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่และเป็นทั้งศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่ภาคเหนือ เป็นพื้นที่ที่มีจุดของแหล่งท่องเที่ยวหนาแน่นมากที่สุด และได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวด้าน ศิลปะ โบราณสถานวัฒนธรรมท้องถิ่น ภายในตัวเมืองประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง โดยเฉพาะการเที่ยวชม สถาปัตยกรรม ศาสนสถาน เที่ยวชมตลาดเก่าแก่โบราณคือตลาดหลวงและ ตลาดต้นลำไย การท่องเที่ยวภายในตัวเมืองยังสามารถทำได้หลายวิธี เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งอยู่ไม่ไกลกันมากนักหากต้องการสัมผัสร้านค้า วัดวาอาราม สถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ดีสามารถใช้วิธีการเดินหรือนั่งรถสามล้อเที่ยวชมเมืองเชียงใหม่ได้

1 ลักษณะทางกายภาพของเมืองเชียงใหม่

พื้นที่โครงการประกอบด้วย พื้นที่ในเขตคูเมืองประมาณ 2.56 ตารางกิโลเมตร ซึ่งเป็นเขตเมืองเก่าของเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วยวัด 36 แห่ง ในคูเมือง โดยมีวัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง และ วัดเชียงยืนเป็นศูนย์กลางความสนใจ พื้นที่ภายในตัวเมืองยังประกอบด้วย ที่พักอาศัย สถานที่ราชการ และย่านธุรกิจที่ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณถนนท่าแพ ถนนช้างคลาน และถนนช้างม่วย มีพื้นที่ประมาณ 1.547 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ศึกษาของโครงการทั้งหมดประมาณ 4.107 ตารางกิโลเมตร (ดูแผนที่ 3.1) ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ย 4,786.58 คนต่อตารางกิโลเมตร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2542:5) มีจำนวนประชากรประมาณ 19,658 คน

สภาพของเมืองเชียงใหม่โดยทั่วไปถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนโดยแม่น้ำปิง ออกเป็นพื้นที่เมืองฝั่งตะวันออกและพื้นที่เมืองฝั่งตะวันตก โดยมีสะพานเชื่อมโยง 4 สะพานได้แก่ สะพานเม็งรายอนุสรณ์ สะพานนารัฐ สะพานนครพิงค์ สะพานร.9 ซึ่งเป็นสะพานที่ได้ก่อสร้างขึ้นตามโครงการเมืองหลัก พื้นที่ฝั่งตะวันออกเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ และสถานีขนส่งโดยสาร มีถนนหลักได้แก่ ถนนแก้วนารัฐ และถนนเจริญเมือง สองฝั่งถนนเป็นตึกแถวไกลออกไปเป็นชุมชน มีลักษณะเป็นถนนซอยเชื่อมกับถนนสายหลักส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัย พื้นที่ฝั่งตะวันตกเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของเมือง ด้านขวาของเมืองเก่าคือลำน้ำปิง ลักษณะถนนภายในเมืองมีผิวการจราจรค่อนข้างคับแคบ มีถนนสายสำคัญได้แก่ ถนนอินทวิโรต ถนนสิงหราช ถนนคูเมืองชั้นใน สองฝั่งถนนเป็นตึกแถวอาคารเก่าก่อสร้างในลักษณะถาวร และสถานที่ราชการ วัดวาอาราม และโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

บริเวณที่สำคัญอีกบริเวณหนึ่ง คือบริเวณชุมชนหนาแน่นย่านธุรกิจการค้า

อยู่บริเวณพื้นที่ฝั่งตะวันออกของกำแพงเมืองเก่าติดกับลำน้ำปิง มีถนนสายหลักคือ ถนนท่าแพ ถนนช้างม่วย ถนนวิชยานนท์ ถนนลอยเคราะห์ และถนนศรีดอนไชยเป็นต้น ถนนสายหลัก

ดังกล่าวมีถนนซอยเชื่อมเป็นระยะจัดการเดินรถแบบทางเดียวเพื่อบรรเทาปัญหาการจราจร ซึ่งมีปริมาณการจราจรคับคั่งทั้งกลางวันและกลางคืน และติดขัดในช่วงเวลาเร่งด่วนเช้า-เย็น ถนนโดยทั่วไปมีผิวการจราจรประมาณ 8 เมตรโดยเฉลี่ย ซึ่งมีความกว้างไม่มากนักสองฟากเป็นอาคารพาณิชย์ประกอบกิจกรรม ค้าขาย ตลาดสดขนาดใหญ่ โรงแรมชั้นหนึ่งขนาดใหญ่ ศูนย์การค้า

2 รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่

กิจกรรมการท่องเที่ยวในตัวเมืองแบ่งเป็นสองลักษณะคือ ในช่วงเวลาปกติ และในช่วงเทศกาล ในช่วงเวลาปกติภายในเมืองกิจกรรมการค้าขาย มีความหนาแน่นบริเวณถนน ช้างม้อย ท่าแพ ประตูช้างเผือก ตลาดวโรรส และตลาดต้นลำไย ส่วนในช่วงเทศกาลมักมีกิจกรรมต่าง ๆ หนาแน่นกว่าปกติ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกิดจากการท่องเที่ยว ในช่วงเทศกาลสำคัญคือ เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง ประเพณีบูชาเสาอินทขิล โดยเฉพาะเทศกาลสงกรานต์เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของจังหวัดเชียงใหม่ มีการแห่พระพุทธรูปหิงค์ เพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำ ขบวนแห่จะเคลื่อนไปตามถนนราชวิถี ถนนช้างม้อย และถนนท่าแพ กิจกรรมในช่วงกลางคืนที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วไป มีศูนย์กลางอยู่ที่ถนนช้างคลาน

รูปแบบของการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่มีหลายรูปแบบที่หลากหลายจัดอยู่ในลักษณะ Urban Tourism ซึ่งสามารถแบ่งตามความนิยมของนักท่องเที่ยวดังนี้คือ

2.1 การท่องเที่ยวงานเทศกาลและประเพณี นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวยังจังหวัดเชียงใหม่ส่วนมากมักเดินทางมาท่องเที่ยวในเทศกาลพิเศษ เช่น เทศกาลสงกรานต์ เทศกาลยี่เป็งหรือลอยกระทง เทศกาลที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปหัตถกรรม เนื่องจากในช่วงเทศกาลจะมีการแสดงทางวัฒนธรรมพื้นเมือง ขบวนแห่ การออกร้านขายสินค้าพื้นเมือง นักท่องเที่ยวจะได้รับความสนุกสนานจากการละเล่นต่าง ๆ และยังสามารถเลือกซื้อของฝากโดยไม่ต้องเดินทางไกลไปถึงแหล่งผลิต จึงได้รับความนิยมในการเดินทางท่องเที่ยวมากกว่าในช่วงเวลาปกติเชียงใหม่มีงานประเพณีมากมายที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี รวมทั้งทางองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและเทศบาลนครเชียงใหม่ รวมถึงหน่วยงานราชการอื่น ๆ ได้ร่วมกันต่าง ๆ ขึ้นอีกจำนวนมากในเดือนต่าง ๆ ของปี เช่น เทศกาลต่าง ๆ ดังนี้

2.2 การเที่ยวชมสถาปัตยกรรมและโบราณสถานเมืองเชียงใหม่ ที่มีอายุมากกว่า 700 ปี มีงานสถาปัตยกรรม ศิลปะล้านนา แล้วยังมีศิลปะแบบพม่าปนอยู่ในเส้นทางเช่น วัดบุพพาราม วัดแสนฝาง วัดมหาวัน วัดอุปกุด ซึ่งเป็นวัดที่มีงานแกะสลักที่อ่อนช้อยวิจิตรงดงาม

2.3 การเที่ยวชมวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชน เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 700 ปี มีการตั้งถิ่นฐานและการสร้างบ้านแปงเมืองที่มีความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แหล่งชุมชนใหญ่ที่มีความสำคัญในเมืองเชียงใหม่ ได้แก่การตั้งถิ่นฐานบริเวณ ถนนท่าแพและบริเวณเขตเมืองเก่า ที่มีวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีร่องรอยของอดีตและสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน หรือ “คนเมือง” ในปัจจุบัน

ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การท่องเที่ยวประเภทนี้ จึงเป็นเหมือนการเรียนรู้ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้ไปท่องเที่ยว

2.4 การเลือกซื้อสินค้าของที่ระลึก ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่สำคัญในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ที่ประกอบไปด้วยร้านขายสินค้าประเภทศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นที่ผลิตขึ้นในหมู่บ้าน ได้แก่ ผ้าไหม กระดาษสา เครื่องเงิน บริเวณตลาดวโรรส และตลาดต้นลำไย

3 วิถีเดินทางท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่

การเดินทางท่องเที่ยวภายในตัวเมืองนั้นสามารถทำได้หลายวิธี เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางถึงจังหวัดเชียงใหม่แล้วสามารถใช้บริการพาหนะที่ให้บริการภายในตัวเมืองเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ ได้ ดังนี้คือ

3.1 รถสองแถวเล็ก ชาวเชียงใหม่เรียกรถประเภทนี้ว่า “รถสี่ล้อ” รถสี่ล้อสีแดงไม่มีเส้นทางวิ่งประจำสามารถเรียกไปสถานที่ที่ต้องการได้ หากเป็นรถสี่ล้อสีอื่น ๆ จะเป็นรถที่มีเส้นทางประจำ เช่น สีขาวสายสันกำแพง สีเหลืองสายจอมทอง สีแสดสายฝาง โดยปกติค่าโดยสารประมาณ 10 บาทตลอดสาย แต่หากปลายทางอยู่ไกลออกไปมากหรือต่างเส้นทางกับผู้โดยสารอื่นที่อยู่บนรถก่อนหน้า คนขับมักปฏิเสธหรืออาจคิดค่าโดยสารเพิ่มตามระยะทาง ในเวลากลางคืนค่าโดยสารอาจเพิ่มขึ้นถึงคนละ 20 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทาง นักท่องเที่ยวสามารถเช่าเหมารถสี่ล้อเพื่อไปท่องเที่ยวตามอำเภอรอบนอกได้

3.2 รถสามล้อถีบ จัดบริการตามจุดต่าง ๆ ในเมือง อัตราค่าโดยสารคิดตามระยะทาง เส้นทางใกล้ ๆ ราคาประมาณ 20-30 บาท ปัจจุบันมีจำนวนน้อย

3.3 รถสามล้อเครื่อง จัดบริการอยู่ตามจุดต่าง ๆ โดยรอบตัวอำเภอเมือง อัตราค่าโดยสารคิดตามระยะทางนักท่องเที่ยวสามารถเช่าเหมาเที่ยวภายในตัวจังหวัดเชียงใหม่ได้

3.4 รถเช่า จังหวัดเชียงใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหญ่ ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จึงมีบริการให้เช่ารถอยู่หลายแห่งทั้งที่เป็นบริษัทรถเช่าภายในจังหวัด หรือบริษัทเช่ารถระหว่างประเทศ ซึ่งมีบริการตั้งแต่รถจักรยานธรรมดา จักรยานเสือภูเขา รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ตั้งแต่รถกระบะ รถเก๋ง รถตู้ทั้งแบบไม่มีคนขับและมีคนขับ

3.4.1 รถจักรยาน ค่าเช่า 60-150 บาทต่อวัน ค่ามัดจำ 1,000 บาท ส่วนใหญ่ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินิยมขี่จักรยานมากกว่านักท่องเที่ยวชาวไทยรถจักรยานเหมาะแก่การท่องเที่ยวในเมืองเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก รวมทั้งภายในตัวเมืองเชียงใหม่ได้จัดเส้นทางจักรยานพร้อมที่จอดไว้ตามจุดต่าง ๆ ในเมือง

3.4.2 รถจักรยานยนต์ ค่าเช่า 150-200 บาทต่อวัน ค่ามัดจำ 2,000 บาท พร้อมเก็บบัตรประชาชนไว้เป็นหลักฐาน

3.4.3 รถยนต์ ค่าเช่า 800-1,500 บาทต่อวัน ค่ามัดจำรถ 3,000 บาท พร้อมเก็บบัตรประชาชนไว้เป็นหลักฐาน

นอกจากการใช้พาหนะในการท่องเที่ยวภายในตัวเมืองแล้ว การเดินเที่ยวชมเมืองยังเป็นที่เลือกหนึ่งของนักท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่มีระยะที่ไม่ไกลกันมากนัก พื้นที่เมืองมีขนาดเล็ก การขับรถเที่ยวในเมืองอาจทำได้ไม่สะดวกนัก เนื่องจากเส้นทางเดินรถภายในตัวเมืองมักเดินรถทางเดียว หากไม่ชำนาญเส้นทางอาจเกิดความสับสน เสียเวลา ปัจจุบันการท่องเที่ยวชมเมืองโดยการเดินเท้าเป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากมีความสะดวกเช่นใกล้แหล่งที่พักและบริการการท่องเที่ยว หรืออาจใช้บริการรถสามล้อถีบเพื่อชมเมืองได้เช่นกัน

4 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ศึกษา

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีพัฒนาการมายาวนานกว่า 700 ปี ก่อตั้งอย่างเป็นทางการโดยพระยามังรายแห่งแคว้นโยนก พังเมืองเชียงใหม่มีรูปร่างเกือบสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละประมาณ 1.5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองชั้นใน ส่วนเนื้อเมืองชั้นนอกอยู่ภายในกำแพงชั้นนอกซึ่งเป็นรูปทรงอิสระเริ่มจากมุมเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (แจ้งศรีภูมิ) ขนานไปกับลำคลองแม่ข่า จรดมุมเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ (แจ้งกู่เอื้อง) ภายหลังการปกครองตนเองมานานกว่า 200 ปี ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกลายเป็นเมืองขึ้นของพม่านานถึง 216 ปี ปัจจุบันยังคงเห็นอิทธิพลของพม่าได้จากงานศิลปะ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมของเชียงใหม่ เช่นเจดีย์ฐานกว้างและสูง มีฉัตรประดับยอดเจดีย์ ตลอดจนอาหารการกิน ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองการปกครองอย่างมากมาย เมืองเชียงใหม่ถูกลดทอนอำนาจลงกลายเป็นมณฑลหนึ่งในภาคเหนือ และหลังจากที่สยามถูกบังคับให้ลงนามในสนธิสัญญาบาวริงเมื่อปี พ.ศ.2398 เชียงใหม่มีการติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้น สถาปัตยกรรมตะวันตกเริ่มมีอิทธิพลในเมืองเชียงใหม่

บทบาทความเป็นศูนย์กลางรัฐในอดีต ภายในเขตเมืองเก่าจึงยังคงมีโบราณสถานและศาสนสถานที่สำคัญหลายแห่ง เฉพาะในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีวัดถึง 84 แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเก่า รวมทั้งวัดสำคัญสองแห่งคือ วัดพระสิงห์ และวัดเจดีย์หลวง เนื่องจากวัดพระสิงห์เป็นวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญที่สุดของเมือง และวัดเจดีย์หลวงเป็นที่ตั้งเสาอินทขิลหรือเสาหลักเมือง นอกจากนี้ยังมีร่องรอยของโครงสร้างเมืองเก่าอีกหลายแห่ง ได้แก่ประตูเมือง 5 แห่ง กำแพงและคูเมือง แจ้งทั้ง 4 แห่ง¹

ในด้านานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงมงคลชัย 7 ประการของที่ตั้งเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะภูมิประเทศอันได้แก่

¹ วิทวัส เหลียวรุ่งเรือง, 2543. พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่. (เชียงใหม่ : ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 22.

- อินทิล ซึ่งเป็นเสาหลักเมืองเดิมของพวกลาวที่อยู่สะดือของเวียง บริเวณหอเสื่อเมือง (หอเลี้ยงผี) เป็นที่อยู่ของแม่หนูเผือก และลูกหนูเผือก 4 ตัว

- สภาพพื้นที่ภูมิประเทศเป็นที่ราบป่าละเมาะที่กว้างขวางทิศหัวเวียง ใช้เป็นพื้นที่ตั้งมั่นป้องกันหัวเวียงจากหัวเวียงขึ้นไปทางทิศเหนือจรดบริเวณป่าใหญ่ เป็นที่อยู่ของแม่ฟานเผือก (ฟานคือกวางขนาดเล็ก)

- สภาพพื้นที่ของที่ราบป่าละเมาะที่กว้างขวางทางทิศท้ายเวียงใช้เป็นพื้นที่ตั้งมั่นป้องกันท้ายเวียง จากท้ายเวียงลงไปทางทิศใต้จรดคอยหลวงจอมทองเป็นทุ่งที่ราบป่าละเมาะกว้างขวางมากเป็นที่แม่ฟานเผือกใช้เป็นชัยภูมิขับไล่ให้ฝูงหมาป่าพ่ายหนี

- สภาพภูมิประเทศของที่ตั้งเวียงเชิงดอยสุเทพ อยู่ห่างจากแนวเส้นเวียงด้านทิศตะวันตกประมาณ 3 กิโลเมตร ลาดเทไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำปิง มีความลาดชันเฉลี่ย 0.7 เปอร์เซ็นต์ (วัดจากภายในตัวเวียงระดับด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนืออยู่ที่ระดับ +316 เมตร และทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้อยู่ที่ระดับ +309 เมตร) เหมาะแก่การควบคุมและจัดระบบชลประทาน จะเห็นได้ว่าในเขตคูเมืองชั้นในไม่เคยประสบปัญหาน้ำท่วมขังเลย

- ดอยสุเทพและห้วยเจ็ดลิน ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในตำนานมูลศาสนาว่าคือดอยอุจจุปปพตะ ทิศตะวันตกของเวียงเป็นที่อยู่อาศัยของฤๅษีวาสุเทพ มีป่าไม้ใหญ่อุดมสมบูรณ์ตามแนวเทือกเขาสูงใหญ่ใช้เป็นป้อมปราการป้องกันเวียงทางทิศตะวันตก ห้วยเจ็ดลินเป็นแหล่งน้ำจากดอยสุเทพที่สามารถหล่อเลี้ยงเป็นประโยชน์กับเวียงได้ตลอดปี โดยมีทางน้ำทั้งหมด 7 สายด้วยกันคือ ห้วยช่างเคี่ยน ห้วยแก้ว ห้วยกู่ขาว ห้วยแม่ระงอง ห้วยธารชมพู ห้วยฝายหิน ห้วยโองมิ่ง

- หนองบัวและลำน้ำแม่ข่า หนองบัวเป็นหนองน้ำใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลำน้ำแม่ข่าจากหนองบัวขนานกับแม่น้ำปิงใช้ระบายน้ำจากเรือกสวนไร่นาและเป็นปราการป้องกันเวียงทางทิศตะวันออก ด้วยลักษณะดังกล่าวเมืองเชียงใหม่จึงไม่มีความจำเป็นต้องขุดคูเมืองเพิ่มอีกหลายชั้นเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่นด้วยกัน

- แม่น้ำปิง ไหลผ่านด้านทิศตะวันออกของเมืองจะเป็นทั้งแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เป็นเส้นทางคมนาคม ที่ใช้ติดต่อกับดินแดนทางทิศเหนือและทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นปราการป้องกันเวียงทางทิศตะวันออก

จากลักษณะทางกายภาพของเมืองนั้น มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ามีคูเมืองและกำแพงเมืองเป็นสองชั้นหรือสองระยะเวลาของการก่อสร้างที่แตกต่างกันกล่าวคือ ส่วนที่เป็นคูเมืองและกำแพงเมืองรูปสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัสที่เรียกกันว่า เมืองชั้นใน เป็นบริเวณเมืองหลักที่เข้าใจกันว่าได้รับการก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าเม็งราย

กำแพงเมืองส่วนนี้ก่อด้วยอิฐอยู่บนเชิงเทินที่เป็นดิน มีขนาดความกว้างของเมืองประมาณ 1,600 เมตร และยาวประมาณ 1,500 เมตร มีป้อมมุมเมืองอยู่ 4 ป้อม และประตูเมือง 5 ประตู สำหรับร่องรอยของประตูเมืองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจำนวน 4 ประตูนั้น เป็นสิ่งก่อสร้างที่เพิ่งสร้าง

ขึ้นประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ยกเว้นประตูที่สร้างจากภาพที่ถ่ายไว้เมื่อ พ.ศ.2442 นอกจากนี้ยังมีกำแพงเมืองอีกส่วนคือ กำแพงเมืองชั้นนอก กำแพงนี้มีลักษณะเป็นกำแพงดินมีร่องรอยก่ออิฐเป็นเชิงเทินและมีใบเสมาอยู่ด้านบน กำแพงส่วนนี้เริ่มจากมุมกำแพงเมืองสี่เหลี่ยมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้บริเวณแจ่งกู่เฮือง พุ่งตรงไปทางทิศใต้และหักโค้งโอบอ้อมเอากำแพงเมืองด้านทิศใต้และทิศตะวันออกไว้จนไปสิ้นสุดที่แจ่งศรีภูมิ ตามแนวกำแพงดังกล่าวมีประตูเมืองที่ปรากฏชื่ออยู่ 2 แห่งคือ ประตูหายยา และประตูข้าวก้อม

ต่อมาในสมัยพระเมืองแก้ว ในปี พ.ศ. 2061 ได้มีการบูรณะโดยทรงให้รื้อปราสาทที่บ้านศรีภูมิ ด้านนอกกำแพงเมืองทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นที่ประทับของพระเจ้าติโลกราช เรื่อยมาจนถึงสมัยของพระองค์และได้มีการก่ออิฐในส่วนของกำแพงเมืองชั้นในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทั้ง 4 ด้าน ป้อมทั้ง 4 มุม ประตูเมืองทั้ง 5 ให้แข็งแรงและขุดลอกคูเมืองชั้นในให้ลึกและกว้างในปี พ.ศ. 2339 ต่อมาได้ขุดลอกคูเมืองชั้นนอกจากแจ่งศรีภูมิเวียนขวาไปตามลำดับ

บริเวณภายในตัวกำแพงเมืองที่เรียกว่า “ในเวียงนั้น” ประกอบด้วย “คุ้มหลวง” อันเป็นที่พำนักของเจ้าเมืองติดกับคุ้มหลวงจะเป็นลานโล่งเรียกว่า “ขวง” (สนามชัย) บริเวณใกล้กับขวงมีวัดชิดอยู่กับด้านใดด้านหนึ่งมีชื่อเรียกว่า “วัดหัวขวง” นอกจากนี้ก็เป็นย่านพำนักอาศัยของขุนนางและผู้มีฐานะ ซึ่งเป็นเจ้าของที่นาจำนวนมากในชนบทรอบ ๆ ตัวเมือง ในตัวเมืองมีหลาย ๆ หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีวัดหลักประจำหมู่บ้าน มีถนนหลักและถนนซอยเชื่อมโยงแต่ละหมู่บ้านต่าง ๆ ถึงกัน ถนนหลักตัดเป็นเส้นตั้งฉากตามแนวแกนของทิศทั้ง 4 ส่วนถนนซอยมีลักษณะเป็นเส้นตรงคดเคี้ยวบ้างไม่แน่นอน ความกว้างของถนนหลัก กว้างพอเกี่ยวสองเล่มสวนกันได้ ส่วนถนนซอยกว้างพอเกี่ยวสัญจรผ่านสะดวก ถนนซอยในละแวกบ้านบางเส้นจะแคบพอให้คนเดินผ่านได้เท่านั้น เพราะเป็นเส้นทางสัญจรที่เชื่อมบ้านแต่ละหลังให้สัมพันธ์กับ แต่ละหมู่บ้าน โดยเฉพาะบริเวณที่ใกล้กับวัดจะมีหนองน้ำขนาดใหญ่

ในช่วงการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ของพระเจ้ากาวิละ ปี พ.ศ.2338 ได้มีการกวาดต้อนผู้คนรวมทั้งพระสงฆ์จากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ โดยสันนิษฐานว่าพระเจ้ากาวิละได้กำหนดเขตให้ตั้งบ้านเรือนแยกกันออกไป เพื่อไม่ให้มีโอกาสรวมตัวกันได้ ซึ่งปัจจุบันการผสมผสานทางวัฒนธรรมได้ทำให้ความแตกต่างทางชาติพันธุ์เบาบางลงไปมาก ประชากรแต่ละกลุ่มกระจายตัวอยู่ทั้งในและนอกเมือง สำหรับกลุ่มคนในเมือง อาทิชาวพม่า (คนล้านนาเรียกม่าน) ตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งในและนอกกำแพงสี่เหลี่ยมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ หรือบริเวณแจ่งชะเท้า มีวัดม่านแจ่งชะเท้าในเวียงปัจจุบัน คาดว่าจะเป็นวัดทราบมูล (พม่า)²

² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, อ้างแล้ว, 210.

ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ นั้น ผังเมืองเชียงใหม่มีลักษณะคล้ายกับผังเมืองสุโขทัย ทั้งนี้ เพราะเชียงใหม่รับอิทธิพลจากสุโขทัย และผังเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยมไม่เคยมีมาก่อนในวัฒนธรรมไทยยวน และหลังจากสร้างเวียงเชียงใหม่แล้ว ไม่พบการวางผังเมืองแบบนี้ที่ใดเลย ผังเมืองเชียงใหม่จึงมีรูปแบบพิเศษต่างกับเมืองอื่นโดยทั่วไปที่สร้างเวียงโดยอาศัยแนวธรรมชาติ ทำให้เวียงมีรูปแบบที่ไม่แน่นอน นอกจากนี้การสร้างเมืองเชียงใหม่ยังแฝงคติความเชื่อที่มองเมืองในฐานะสิ่งมีชีวิตและมีสรีระเหมือนคน หลักฐานชิ้นสำคัญคือระบบการวางผังเมืองหรือการจัดตั้งชุมชนที่แตกต่างทางชนชั้นและชาติพันธุ์ในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมือง ตลอดจนชุมชนรอบเมืองในรัศมีที่สามารถใช้สอยในระบบควบคุมกำลังคนเป็นหลัก โดยมีร่องรอยของวัดร้างและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นมงคล-อัปมงคล ตามความเชื่อเรื่องทักษาเมือง ของพื้นที่กำแพงชั้นในได้ดังนี้ ประตูหัวเวียงหรือประตูช้างเผือก ซึ่งอยู่ด้านทิศเหนือถือเป็นเดชเมือง ประตูเชียงใหม่อยู่ด้านทิศใต้เป็นมนตรีเมือง ประตูเชียงเรือกหรือประตูท่าแพอยู่ด้านทิศตะวันตกออกป็นมูละหรือมูลเมือง ประตูสวนดอกอยู่ด้านทิศตะวันตกเป็นบริวารเมือง แจ่งหัวลินอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นอายุเมือง แจ่งศรีภูมิอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นศรีเมือง แจ่งขะต้ายอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นกาลกนิ แต่ละด้านมีจารึกและยันต์กำกับไว้และถือว่ามีความหมายมงคลแก่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมราชาภิเษก มีหน้าเมืองอยู่ทางทิศตะวันออก หันหน้าไปทางแม่น้ำปิงด้านท่าแพเหมาะแก่การคมนาคม การค้าขาย พิธีกรรม และการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ มีเขตอรัญญิกของเมืองอยู่ทางทิศตะวันตก ด้านเชิงคอกสุเทพและมีทางออกของศพอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ และมีพิธีสืบชะตาเมืองเป็นประจำเช่นเดียวกับการสืบชะตาคนและสืบชะตาบ้าน³

ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับเส้นแกนเหนือ-ใต้ โดยถือเป็นแนวแกนหลักของเมือง โดยมีการสันนิษฐานและตีความเส้นแกนนี้เป็นเส้นแกนสัญลักษณ์ (Symbolic Axis) ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ อันเป็นผลมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสภาพแวดล้อม ที่ชาวล้านนาเดิมได้ปรับเอาความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติมาใช้ในรูปแบบของสัญลักษณ์เพื่อช่วยส่งเสริมพลังแห่งชีวิต สัญลักษณ์ดังกล่าวอ้างอิงจากแนวแกนของลำน้ำและทิวเขาที่ทอดตัวขนานกับที่ราบลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่มีแนวแกนไปทางทิศเหนือและทิศใต้ ด้วยรูปร่างของสิ่งที่อำนวยความสะดวกต่อการคงอยู่รูปแบบของสิ่งย่อมเป็นสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลต่อการดำเนินชีวิต นอกจากนี้เส้นแกนที่สำคัญอีกเส้นหนึ่งคือเส้นแกนตะวันออก ตะวันตก เป็นเส้นแกนสำหรับวางผังอาคารในพระพุทธศาสนาของล้านนา โดยถือคติที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ขณะที่ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกนั่นเอง แกนสำคัญของเมืองคือแกนนอนซึ่งเป็นถนนสายหลักจากประตูท่าแพไปถึงวัดพระสิงห์ ส่วนแกนตั้งคือถนนจาก

³ สรัสวดี อ๋องสกุล, 2540. ประวัติศาสตร์ล้านนา. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป), 44.

ประตูช้างเผือกไปประตูเชียงใหม่ บริเวณที่แกนทั้งสองตัดกันคือสี่แยกกลางเวียง ในแนวแกนทั้งสองมีวัดสำคัญตั้งอยู่ อาณาบริเวณกลางเวียงจะมีลักษณะเป็นลายกว้างกินพื้นที่เป็นแนวยาวสองฟากถนน พระปกเกล้า ตั้งแต่หน้าวัดเจดีย์หลวง สี่แยกกลางเวียง กาดเชียงใหม่ กู่พญามังราย วัดสะดือเมือง ศาลาแขวงเชียงใหม่ หน้าโรงเรียนยุพราช วิทยาลัยอาชีววะ สำนักงานยาสูบเชียงใหม่ และวัดหัวข่วง ลานกว้างดังกล่าวเรียกว่า ข่วงหลวง⁴

การตั้งเรือนพักอาศัยของ “คนเมือง” และชาวล้านน่านเริ่มตั้งแต่การ (แป็งเฮือน) หลังเดียว ในหุบเขาแล้วจึงรวมกันเป็นหมู่บ้านและเมืองตามลำดับ หมู่บ้านจักเป็นหน่วยชุมชนที่เล็กที่สุดและขยายขึ้นเป็นระดับเมือง ในอดีตนั้นหมู่บ้านมักจะเป็นผู้คนเชื้อสายเดียวกันและมีคารสร้างบ้านเรือนที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่ม ทั้งนี้หลายหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยของพระเจ้ากาวิละ ช่วง พ.ศ.2339 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงรวบรวมผู้คนของเมืองเชียงใหม่ที่เรียกว่า “ยุคเก็บฝ้ายใส่ซ้า เก็บซ้าใส่เมือง” ทำให้เมืองเชียงใหม่มีชนหลายเชื้อชาติอาศัยร่วมกัน โดยพวกที่มีฝีมือก็ถูกจัดให้ตั้งถิ่นฐานไว้ในเวียง ส่วนพวกที่ไม่ค่อยมีฝีมือจะให้ตั้งถิ่นฐานบริเวณนอกเวียงออกไป เช่นพวกจีนที่สันทราย หรือชาวของที่ลำพูน

การใช้พื้นที่ในเมืองเชียงใหม่ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในกำแพง โดยแบ่งตามระบบควบคุมกำลังคนดังนี้ พื้นที่สะดือเมืองและรายรอบกำแพงเมืองชั้นใน เป็นพื้นที่สำคัญที่มีบทบาททางด้านความเชื่อดั้งเดิมและทางศาสนา การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ⁵

จากแนวความคิดที่ว่าเมืองโบราณมีร่างกายให้หัวเวียงอยู่ทางทิศเหนือ ดังนั้นภายในเวียงเชียงใหม่นับตั้งแต่กลางเวียงก่อนไปทางเหนือจึงถูกกำหนดการใช้พื้นที่ให้เป็นที่ตั้งสถานที่สำคัญ สิ่งมงคลของบ้านเมือง เช่น หอค้าที่เวียงแก้ว คุ่มเจ้านายบุตรหลาน วัดเจียงมัน วัดเจดีย์หลวง เสาอินทขิล เพราะถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดินเวียงจะเป็นแนวยาวตั้งแต่แจ่งหัวลินจนถึงแจ่งกู่เฮือง และจากแจ่งกู่เฮืองเลียบมาจนถึงแจ่งชะเท้าและแจ่งศรีภูมิ บริเวณนี้เป็นส่วนขยายขอบไม่สำคัญนัก วัดและอาคารบ้านเรือนที่อยู่ดินเวียงมักจะมีขนาดเล็ก ส่วนใจกลางเวียงเป็นสะดือเมือง เป็นที่ตั้งเสาอินทขิล เมื่อมีการสร้างเมืองจะต้องฝังเสาหลักเมืองให้เป็นที่มั่นเสียก่อน นอกจากนี้ยังได้ประดิษฐานกู่พญามังราย ณ บริเวณกลางเวียงดังในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่อีกด้วย ในปัจจุบันไม่พบร่องรอยของกู่ แต่ได้มีผู้สร้าง “หอ” เป็นเรือนไว้ข้างต้นศรีขนาดใหญ่ไว้เป็นที่สักการะภายในกำแพงรูปสี่เหลี่ยมถูกกำหนดให้เป็นที่อยู่ของกษัตริย์ เจ้านายและไพร่ที่เป็นคนเมือง ในเวียงเป็นแหล่งรวมความมั่งคั่งของเมือง เพราะมีหอค้า คุ่มเจ้า วัดสำคัญมากมาย

⁴ สรัสวดี อ๋อสกุล, อ้างแล้ว, 129.

⁵ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 128.

เขตพระราชวังเรียกว่า “เวียงแก้ว” ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่มีมงคล ได้แก่ อายุเมือง เดชเมือง และ ศรีเมือง พระราชวังหรือเวียงแก้วและวัดในเวียงแก้ว คือวัดสุทธาวาส ปัจจุบันคือที่ตั้ง วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ อยู่บริเวณอายุเมือง⁶

พื้นที่ทางการปกครอง หอคำหรือพระราชวัง กุ่มเจ้านายซึ่งใช้เป็นที่ว่าการ มีอาณาบริเวณ กว้างจากบริเวณเหนือจรดวัดหัวข่วง และด้านใต้จรดประตูเมืองเชียงใหม่ ขณะที่ด้านตะวันตกจรด วัดพระสิงห์ และด้านตะวันออกจรดประตูเชียงเรือก (ประตูท่าแพในปัจจุบัน) อาณาบริเวณดังกล่าว เรียกว่าข่วงหลวง เขตบ้านเรือนของขุนนางและไพร่พลเมือง สันนิษฐานว่าอยู่ทางทิศใต้คือเมือง ลงไปเป็นเขตที่รักษาเมืองกำหนดเป็นบริเวณเมือง มูลเมือง อุดสาหกรรม เมือง มนตรีเมือง จะเป็น บ้านเรือนขุนนาง ไพร่เมือง และวัดต่าง ๆ ในเขตกำแพงเมืองสี่เหลี่ยมและกำแพงเมืองชั้นนอก กลุ่ม ขุนนางระดับต่าง ๆ จะตั้งถิ่นฐานและสร้างวัดเป็นวัดประจำครอบครัวและผู้ได้บังคับบัญชาของตน ได้แก่วัดของขุนนางที่ชื่อว่าข้อ (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดลอยเคราะห์) วัดของขุนนางระดับนายพัน สร้างในเขตบ้านเรือนของตน เช่น วัดพันแหวน วัดพันแจ่ม วัดพันเตา วัดพันอ้น ขุนนางระดับ หมื่นสร้างวัดเช่น วัดหมื่นสรร วัดหมื่นล้าน วัดหมื่นตุม ขุนนางระดับเจ้าแสน ซึ่งเป็นตำแหน่งขุน นางชั้นสูงนั้นสร้างวัดบริเวณประตูเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ วัดแสนฝาง (ประตูท่าแพเดิม) วัดแสนตา ห้อย (ประตูสวนดอก) วัดแสนขาน (ประตูช้างเผือก) และวัดแสนพอก

นอกจากนี้ชุมชนช่างฝีมือหรือขุนนางระดับต่ำเรียกว่าพวก “ช่าง” ก็มีวัดเป็นของตนเองเช่น วัดพวกช่าง วัดพวกหงส์ วัดพวกแตรม วัดช่างแตรม (ช่างวาดรูป) วัดพวกเป็ยะ (ช่างเล่นเป็ยะ) วัด ช่างคำ (ช่างทอง) วัดช่างลาน (ช่างคุ้มหู) วัดช่างฆ้อง (ช่างทำฆ้อง) วัดช่างเคียน (ช่างกลึง) วัด เหล่านี้แสดงถึงร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของขุนนางและไพร่เมืองของเชียงใหม่ได้อย่างดี

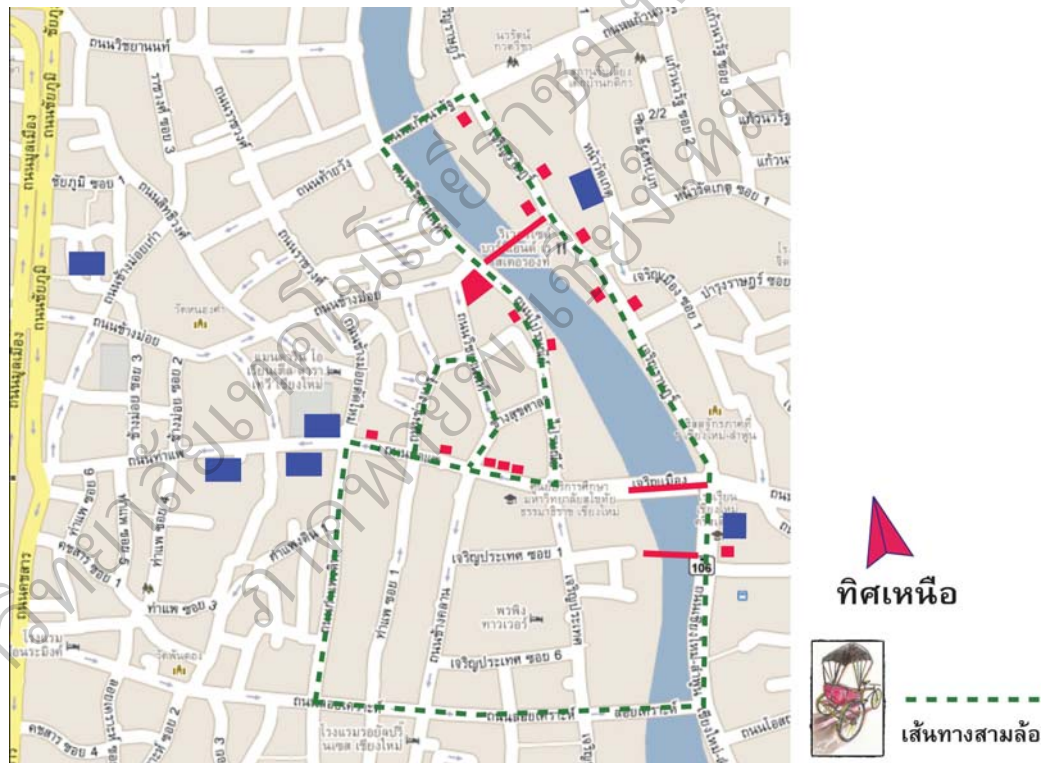
อย่างไรก็ตามพื้นที่กลางเวียงเหล่านี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยในสมัยจัดการ ปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ.2442-2476) ระบบราชการซึ่งเป็นตัวแทนอำนาจรัฐได้เข้ามา แทนที่ระบบเจ้า ดังนั้นจึงมีแนวนโยบายจัดตั้งสถานที่ราชการในบริเวณกุ่มเดิมของเจ้านายซึ่งตั้งอยู่ บริเวณกลางเวียง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การทำลายอำนาจเก่าที่มีมาช้านาน ปฏิบัติการดังกล่าวเริ่มขึ้นใน พ.ศ.2443 เมื่อพระยาศรีสหเทพได้ซื้อกุ่มของเจ้าน้อยเลาแก้วและเปลี่ยนเป็นเจ้าสนามหลวง (ที่ว่า การเมืองชั่วคราว) และหลังจากเหตุการณ์กบฏเงี้ยวเมืองแพร่ พ.ศ.2445 แล้ว กลุ่มเจ้านายยอมรับใน อำนาจของรัฐบาลมากขึ้นและพยายามสร้างความดีความชอบ จึงยกที่กุ่มถวายราชการในที่สุดเจ้านาย ชั้นหลังก็อพยพออกไปอยู่นอกเวียง⁷

⁶ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, อ้างแล้ว, 208.

⁷ สรัสวดี อ๋องสกุล, อ้างแล้ว, 394.

พื้นที่ในทางเศรษฐกิจอาศัยแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางการค้าระหว่างเมืองทางเหนือและใต้ มีพ่อค้าชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ม่าน เงี้ยว ฮ่อ มาติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าในเมือง ซึ่งมีภาคสำคัญ 3 แห่งด้วยกันคือ ภาคหัวเวียง (อยู่บริเวณประตูช้างเผือก) ภาคเชียงเรือก และภาคกลางเวียงเป็นภาคใหญ่ ภาคนี้ครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่สองข้างถนนหน้าวัดพระสิงห์เรื่อยมาจนถึงสี่แยกกลางเวียง และต่อขึ้นไปทางเหนือรวมทั้งที่ปัจจุบันเป็นคู่อพยุมังราย⁸

เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้าที่สำคัญที่สุดในล้านนา ภายในเมืองจึงมีตลาดเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าภายในท้องถิ่นและสินค้าต่างเมือง ซึ่งมีการคิดตลาดทุกวัน ตามหลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 5 พบว่า มีตลาดกลางเวียงเป็นตลาดที่เก่าแก่ที่สุด เพราะตั้งมาพร้อมกับการสร้างเมืองเชียงใหม่ รวมถึงการเกิดตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไยในเวลาเดียวกัน

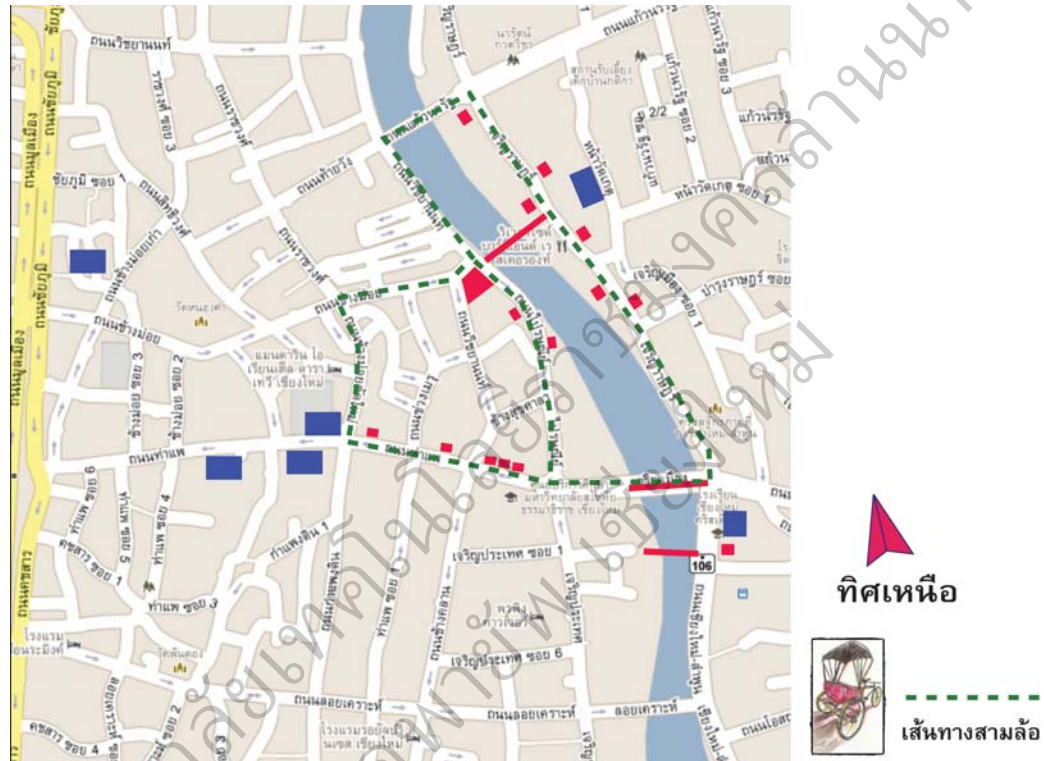

แผนที่ที่ 1 แสดงเส้นทางรถสามล้อ เส้นที่ 1

⁸ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 179.

เส้นทางสามลี้ม เส้นที่ 1 เริ่มจากมูลนิธิเชียงใหม่สามัคคีการกุศล ถนนเจริญประเทศ ซอย 7 ซึ่งอยู่ใกล้กับไนท์บาซาร์ โดยมีรูปบ้านเป็นสัญลักษณ์ ในซอยนี้มีบ้านและร้านค้าอาคารเก่าอยู่พอประมาณ โดยเส้นทางสามลี้มเริ่มจากซอยนี้ตรงมาที่ถนนเจริญประเทศ แล้วข้ามถนนเข้าซอยข้าวเหล็ก (สะพานเหล็ก) ข้ามแม่น้ำปิงมาฝั่งถนนเชียงใหม่-ลำพูน จุดนี้สามารถแวะถ่ายภาพกับวิวแม่น้ำข้าวเหล็กและสะพานนวรัฐได้ จากนั้นเลี้ยวซ้ายมายังสี่แยกสะพานนวรัฐ ถนนเจริญเมือง ระหว่างทางผ่านโรงแรมศรีประกาศ ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกในเชียงใหม่และเก่าแก่ที่สุด ปัจจุบันจัดเป็นพิพิธภัณฑ์หมูนเวียน ถัดมาผ่านโบสถ์เก่าเพรสไบทีเรียนที่ 1 นิคาโยโปแตสแตนท์ ซึ่งเป็นโบสถ์แห่งแรกในเชียงใหม่ก่อนที่จะย้ายมาที่ถนนเจริญราษฎร์ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ในโรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน จากนั้นผ่านสี่แยกสะพานนวรัฐ ถนนเจริญเมือง มุ่งตรงสู่ถนนเจริญราษฎร์ซึ่งเป็นย่านชุมชนเก่าของชาวจีนและแขกเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว เป็นชุมชนที่โดดเด่นด้านการอนุรักษ์อาคารเก่าที่มีอยู่ตลอดสาย ซึ่งสามารถแวะถ่ายภาพกับอาคารต่าง ๆ ได้ เริ่มจากอาคารสี่เสา บ้านหกเสา เดอะ แกลเลอรี อาคารไม้ที่เป็นห้องแถวเก่า ๆ และสามารถแวะชมพิพิธภัณฑ์วัดเกตที่รวบรวมภาพถ่ายเก่า ๆ ตลอดจนผ้าพื้นเมือง ข้าวของเครื่องใช้สมัยก่อน สักการะพระธาตุเกตแก้วจุฬามณีตามอุดมคติล้านนา และชมสถาปัตยกรรมอาคารเรียนปริยัติธรรมและอุโบสถ รวมถึงวัดซีกส์ ศรีคูรุสิงห์สภา จากนั้นผ่านบ้านไม้เก่าที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดี ชมสะพานจันทร์โถม ที่อดีตเป็นข้าวแตะ (สะพานที่ทำจากไผ่สาน) ต่อมาสร้างด้วยไม้สัก และสร้างด้วยคอนกรีตดังที่เห็นในปัจจุบัน จากนั้นแวะชิมขนมขึ้นชื่ออย่างข้าวเกรียบปากหม้อและขนมเบื้องญวน ซึ่งเป็นเมนูหนึ่งที่ได้ขึ้นโต๊ะเสวยของพระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จเยือนเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีบ้านเก่าที่น่าสนใจหลายหลังทั้งบ้านอรพิณ บ้านต้นตระกูลชุกติมา ต้นติพงษ์ บ้านพ่อเลี้ยงคำฮ้าย บ้านหีบ จันทร์ทิพย์ นิมนานเหมินท์ ห้องแถวเก่าอีกอีกหลายหลัง กระทั่งมาถึงสี่แยกถนนสะพานนครพิงค์ ถนนแก้วนวรัฐ เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานนครพิงค์มาฝั่งถนนท้ายวัง เมื่อข้ามสะพานเสร็จก็เลี้ยวซ้าย มาตามถนนไปรษณีย์ ผ่านย่านการค้าตลาดนวรัฐ สะพานจันทร์โถมฝั่งภาคหลวง ตลาดดอกไม้ที่เรียงรายสองฝั่งถนน สามารถแวะศาลเจ้าปู่เถ่ากง ซึ่งเป็นศาลเจ้าแห่งแรกในเชียงใหม่ และพิพิธภัณฑ์ไปรษณีย์หรือที่สมัยก่อนเรียกกันว่า โฮงสาย และจวนผู้ว่า ๆ จากนั้นตรงมาทางถนนท่าแพ เลี้ยวซ้ายมาตามถนนท่าแพ ผ่านพุทธสถาน บ้านตึกหลวงอนุสารสุนทรที่ประกอบด้วยตึกขาวและตึกแดง ที่กล่าวกันว่าเป็นตึกที่ทันสมัยที่สุดเมื่อราวหนึ่งร้อยปีมาแล้ว ผ่านวัดอุปคุต ตึกศรีประเสริฐ ผ่านสี่แยกวัดอุปคุต ตรงมาประมาณสองร้อยห้าสิบเมตร เลี้ยวขวาเข้าถนนช่วงเมรุ หรือ ตรอกเล่าโจ้ว ซึ่งร้านค้าส่วนใหญ่จำหน่ายเสื้อผ้าพื้นเมือง ซึ่งสามารถแวะชมแวะซื้อกันได้แล้วผ่านซอยมัง ในซอยนี้มีตลาดจำหน่ายผ้าผืนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้ากวนอู และ ขนม อาหาร ผลไม้และสินค้าอื่น ๆ ที่น่าสนใจซึ่งจุดนี้สามารถแวะชมแวะซื้อตามอัชฌาศัย จากนั้นตรงมายังถนนวิชายานนท์ ผ่านอาคารเก่าที่ยังหลงเหลือจากการถูกไฟไหม้ครั้งใหญ่มาได้ ประกอบด้วยอาคารเชียงใหม่ใจดี อาคารร้านไพบุรณ์ อาคารห้างหุ้นส่วนอนุสาร และอาคารศรีประเสริฐที่อยู่มุมสี่แยกวัดอุปคุต แล้วเลี้ยวขวาตามถนนท่าแพ ชมสถาปัตยกรรมอาคารเก่าบนถนนท่า

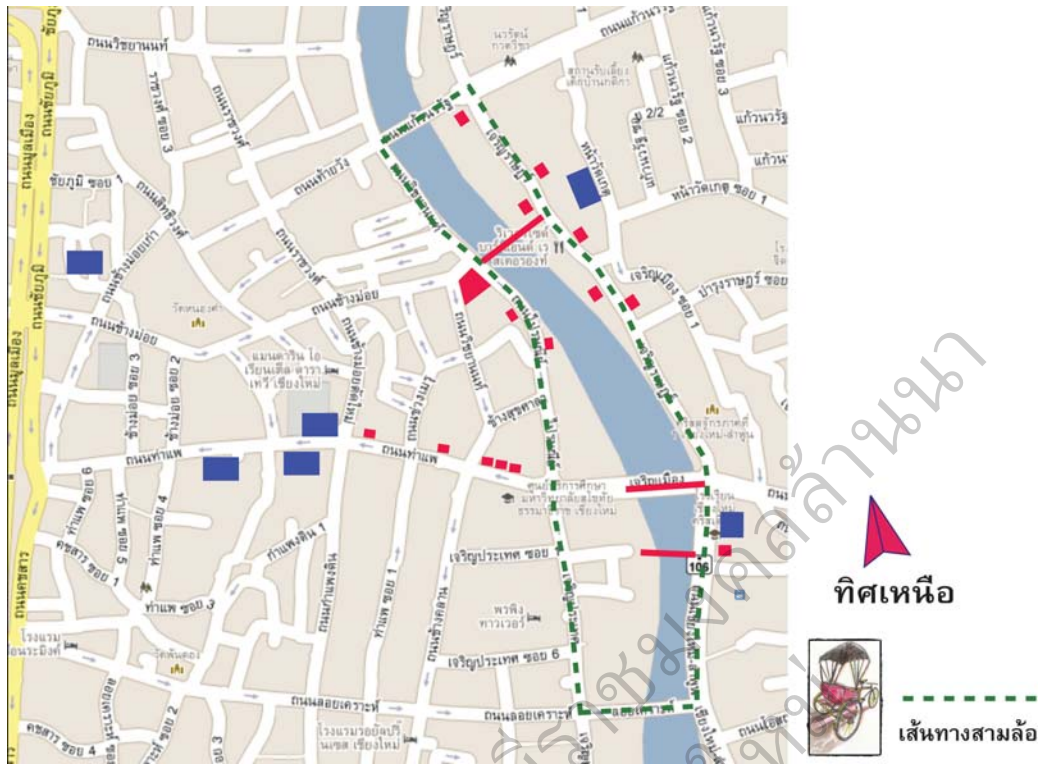
แพ เมื่อถึงแยกถนนกำแพงดินตรงซ้ายมือ ก็เลี้ยวซ้ายตามถนนกำแพงดิน ชมกำแพงดินที่เป็นกำแพงเมืองชั้นนอกของเชียงใหม่ที่หลงเหลือเพียงไม่กี่แห่ง กระทั่งถึงแยกถนนลอยเคราะห์ เลี้ยวซ้ายมาตามถนนลอยเคราะห์ตรงสู่ถนนช้างคลานย่านไนท์บาซาร์ โดยมีมูลนิธิเชียงใหม่สามัคคีการกุศลอยู่ในซอยตรงกันข้าม เป็นอันสิ้นสุดการเดินทางนั่งสามล้อชมเมืองในเส้นทางที่หนึ่ง

แผนที่ที่ 2 แสดงเส้นทางรถสามล้อ เส้นที่ 2

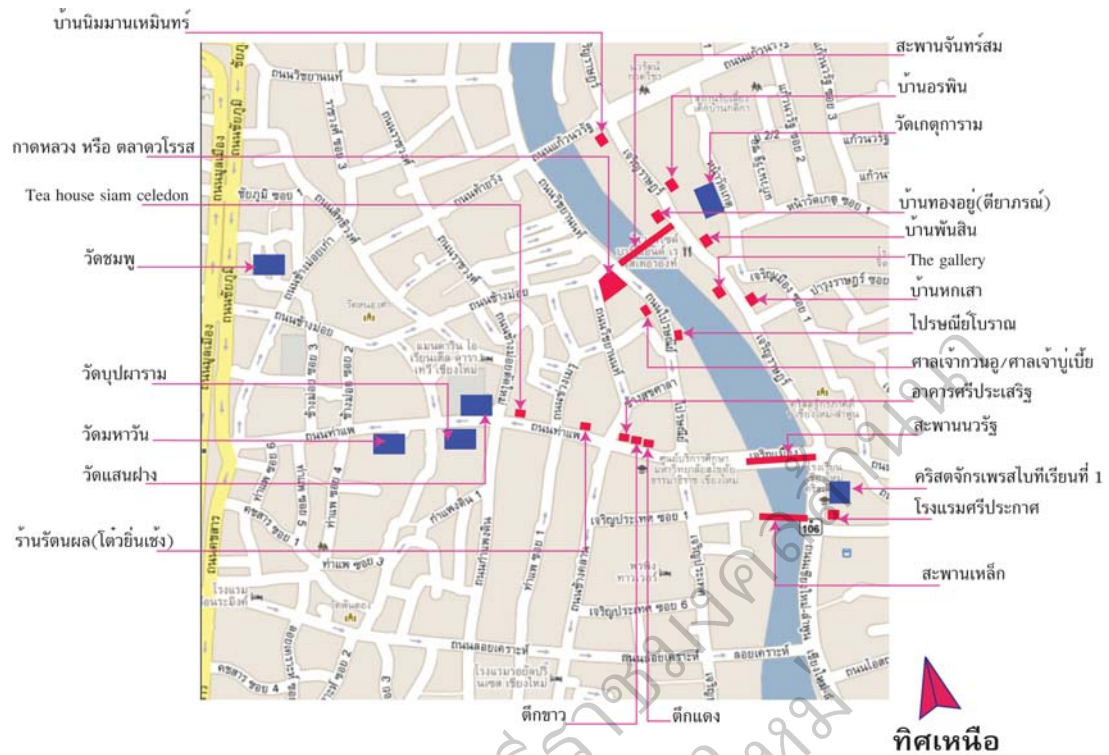
ในเส้นทางนี้ มีจุดเริ่มต้นที่วัดอุปกุด โดยเริ่มจากถนนท่าแพ ผ่านอาคารสระประเสริฐที่อยู่หัวมุมถนนอินทวิชยานนท์ แยกวัดอุปกุด (ตรงข้ามวัดอุปกุด) เป็นอาคารเก่าแก่ที่มีเทคนิคการสร้างโดยการเทน้ำหนักจากส่วนบนลงผนังก่ออิฐถือปูน ตรงมาข้ามสะพานคลองแม่ข่า คูเมืองชั้นนอกในอดีต ชมสถาปัตยกรรมเรือนขนมปังขิงที่ชื่อ ที เฮาส์ สยาม ศีลาคล (Tea House Siam Celadon) กระทั่งถึงถนนช้างม้อยตัดใหม่ทางขวามือ มีวัดแสนฝางอยู่มุมถนน ซึ่งสามารถแวะเดินชมสถาปัตยกรรมวิหารลายคำ พระเจดีย์ศิลปะมอญ และหอไตร จากนั้นตรงมาผ่านด้านหลังตลาดม้ง เมื่อถึงแยกถนนช้างม้อย เลี้ยวขวาผ่านซุ้มประตูจีน ตรงมาทางถนนไปรษณีย์ผ่านอาคารไม้วิศาลบรรณาการ ซึ่งเป็นอาคารไม้อยู่มุมถนนวิชยานนท์ ที่กลายเป็นอาคารสัญลักษณ์ของกาดหลวง เมื่อถึงถนนไปรษณีย์เลี้ยวขวาผ่าน

สะพานจันทร์โถมฝั่งภาคหลวง ตลาดดอกไม้สองฟากฝั่งถนน ศาลเจ้าปู่เถ่ากง พิพิธภัณฑน์ไพบรณีย์ เชียงใหม่ กระทั่งถึงถนนท่าแพเลียวซ้ายข้ามสะพานนวรรฐ์ ซึ่งสามารถชมทัศนียภาพและถ่ายภาพแม่น้ำปิงที่มีคดยสุเทพเป็นฉากหลัง เมื่อถึงแยกสะพานนวรรฐ์ ถนนเจริญเมืองก็เลียวซ้ายเข้าถนนสู่ถนนเจริญราษฎร์ ซึ่งเป็นย่านชุมชนเก่าของชาวจีนและแขกเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว เป็นชุมชนที่โดดเด่นด้านการอนุรักษ์อาคารเก่าที่มีอยู่ตลอดสาย ซึ่งสามารถแวะถ่ายภาพกับอาคารต่าง ๆ ได้ เริ่มจากอาคารสี่เสา บ้านหกเสา เดอะ แกลเลอรี อาคารไม้ที่เป็นห้องแถวเก่า ๆ และสามารถแวะชมพิพิธภัณฑน์วัดเกตที่รวบรวมภาพถ่ายเก่า ๆ ตลอดจนผ้าพื้นเมือง ข้าวของเครื่องใช้สมัยก่อน สักการะพระธาตุเกดแก้วจุฬามณีตามอุดมคติล้านนา และชมสถาปัตยกรรมอาคารเรียนปรีดิธรรมและอุโบสถ รวมถึงวัชชิกส์ศรีครุสิงห์สภาจากนั้นผ่านบ้านไม้เก่าที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดี ชมสะพานจันทร์โถม ที่อดีตเป็นขัวแตะ (สะพานที่ทำจากไผ่สาน) ต่อมาสร้างด้วยไม้สัก และสร้างด้วยคอนกรีตดังที่เห็นในปัจจุบัน จากนั้นแวะชิมขนมขึ้นชื่ออย่างข้าวเหนียวปากหม้อและขนมเบื้องญวน ซึ่งเป็นเมนูหนึ่งที่ได้ขึ้นโต๊ะเสวยของพระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จเยือนเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีบ้านเก่าที่น่าสนใจหลายหลังทั้งบ้านอรพิน บ้านต้นตระกูลชุตินา ต้นติงศ์ บ้านพ่อเลี้ยงคำอ้าย บ้านหยี จันทร์ทิพย์ นิมมานเหมินทร์ ห้องแถวเก่าอีกอีกหลายหลัง กระทั่งมาถึงสี่แยกถนนสะพานนครพิงค์ ถนนแก้วนวรรฐ์ เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานนครพิงค์มาฝั่งถนนท้ายวัง เมื่อข้ามสะพานเสร็จก็เลียวซ้าย มาตามถนนไพบรณีย์ ผ่านย่านการค้าตลาดนวรรฐ์ สะพานจันทร์โถมฝั่งภาคหลวง ตลาดดอกไม้ที่เรียงรายสองฝั่งถนน สามารถแวะศาลเจ้าปู่เถ่ากง ซึ่งเป็นศาลเจ้าแห่งแรกในเชียงใหม่ และพิพิธภัณฑน์ไพบรณีย์หรือที่สมัยก่อนเรียกกันว่า โฮงสาย และจวนผู้ว่าฯจากนั้นตรงมาทางถนนท่าแพ เลี้ยวขวามาตามถนนท่าแพ ผ่านพุทธสถานบ้านตึกหลวงอนุสารสุนทรที่ประกอบด้วยตึกขาวและตึกแดง ที่กล่าวกันว่าเป็นตึกที่ทันสมัยที่สุดเมื่อราวหนึ่งร้อยปีมาแล้ว ถึงวัดอุปกุศที่เป็นจุดเริ่มต้น นับว่าสิ้นสุดการนั่งสามล้อชมเมืองในเส้นทางที่สอง

แผนที่ที่ 3 แสดงเส้นทางรถสามล้อ เส้นที่ 3

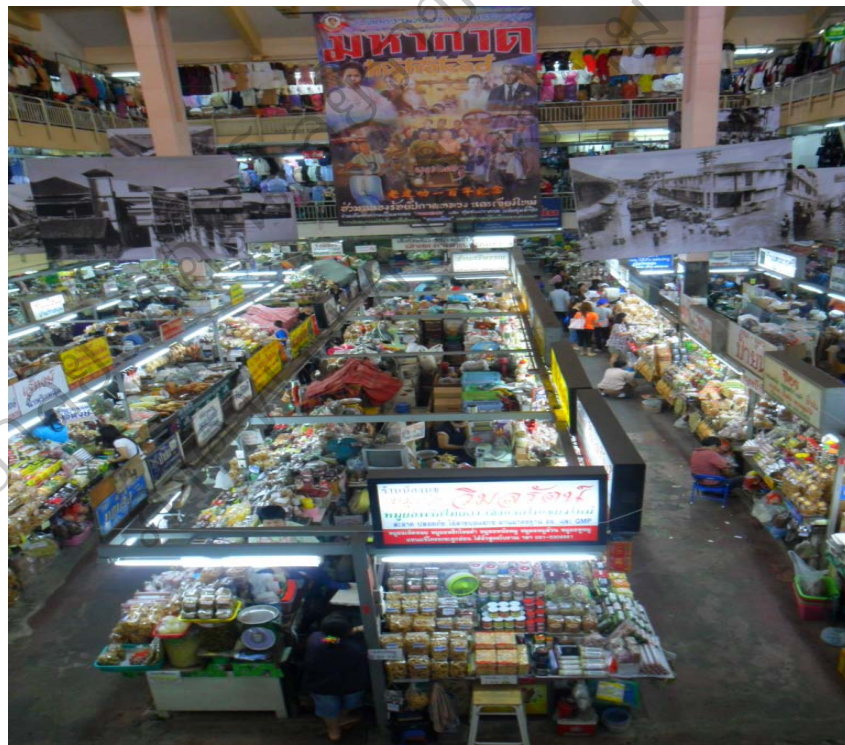
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ภาควิชาการพยาบาล
ศาสตราจารย์ ดร. ประไพพรรณ เจริญสุข

แผนที่ที่ 4 แสดงตำแหน่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

เส้นทางนี้เริ่มต้นที่พุทธสถาน โดยออกประตูที่ติดถนนเจริญประเทศ เลี้ยวขวามาตามถนนเจริญประเทศ แล้วเลี้ยวซ้ายซอยข้าวเหล็ก (สะพานเหล็ก) ข้ามสะพานเหล็ก ข้ามแม่น้ำปิงมาฝั่งถนนเชียงใหม่-ลำพูน จุดนี้สามารถแวะถ่ายภาพกับวิวแม่น้ำ ข้าวเหล็กและสะพานนวรัฐได้ จากนั้นเลี้ยวซ้ายมายังสี่แยกสะพานนวรัฐ ถนนเจริญเมือง ระหว่างทางผ่านโรงแรมศรีประกาศ ซึ่งเป็นโรงแรมแห่งแรกในเชียงใหม่และเก่าแก่ที่สุด ปัจจุบันจัดเป็นพิพิธภัณฑ์หมื่นเวียน ถัดมาผ่านโบสถ์เก่าเพรสไบทีเรียนที่ 1 นิคาโยโปเตสแตนท์ ซึ่งเป็นโบสถ์แห่งแรกในเชียงใหม่ก่อนที่จะย้ายมาที่ถนนเจริญราษฎร์ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ในโรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน จากนั้นผ่านสี่แยกสะพานนวรัฐ ถนนเจริญเมือง มุ่งตรงสู่ถนนเจริญราษฎร์ซึ่งเป็นย่านชุมชนเก่าของชาวจีนและแขกเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว เป็นชุมชนที่โดดเด่นด้านการอนุรักษ์อาคารเก่าที่มีอยู่ตลอดสาย ซึ่งสามารถแวะถ่ายภาพกับอาคารต่าง ๆ ได้ เริ่มจากอาคารสี่เสา บ้านหกเสา เดอะ แกลเลอรี อาคารไม้ที่เป็นห้องแถวเก่า ๆ และสามารถแวะชมพิพิธภัณฑ์วัดเกตที่รวบรวมภาพถ่ายเก่า ๆ ตลอดจนผ้าพื้นเมือง ข้าวของเครื่องใช้สมัยก่อน สักการะพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีตามอุคมคติล้านนา และชมสถาปัตยกรรมอาคารเรียนปรัชญิตธรรมและอุโบสถ รวมถึงวัดซีกส์ ศรีศุรุสิงห์สภา จากนั้นผ่านบ้านไม้เก่าที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้อย่างดี ชมสะพานจันทน์โหม ที่อดีตเป็นข้าวแตะ (สะพานที่ทำจากไผ่สาน) ต่อมาสร้างด้วยไม้สัก และสร้างด้วยคอนกรีตดังที่เห็นในปัจจุบัน จากนั้นแวะชิมขนมขึ้นชื่ออย่างข้าวเกรียบปากหม้อและขนมเบ็องถวน ซึ่งเป็นเมนู

หนึ่งที่ได้ขึ้นโต๊ะเสวยของพระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จเยือนเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีบ้านเก่าที่น่าสนใจหลายหลังทั้งบ้านอรพิน บ้านต้นตระกูลชุติมา ต้นติงพงศ์ บ้านพ่อเลี้ยงคำอ้าย บ้านหีบ จันท์ทิพย์ นิมมานเหมินท์ ห้องแถวเก่าอีกอีกหลายหลัง กระทั่งมาถึงสี่แยกถนนสะพานนครพิงค์ ถนนแก้วนครรัฐ เลี้ยวซ้ายข้ามสะพานนครพิงค์มาฝั่งถนนท้ายวัง เมื่อข้ามสะพานเสร็จก็เลี้ยวซ้าย มาตามถนนไปรษณีย์ ผ่านย่านการค้าตลาดนครรัฐ เมื่อถึงสะพานจันท์สมฝั่งภาคหลวง สามารถแวะชมแวะซื้อสินค้าต่าง ๆ อาทิ ผลไม้ ดอกไม้ อาหาร เสื้อผ้า สินค้าพื้นเมือง อื่น ๆ โดยมีจุดนัดรวมพลได้สะพานจันท์สมฝั่งภาคหลวง จากนั้นมุ่งตรงมาตามถนนไปรษณีย์ ผ่านตลาดดอกไม้ที่เรียงรายสองฝั่งถนน สามารถแวะศาลเจ้าปู่เจ้าก๋ง ซึ่งเป็นศาลเจ้าแห่งแรกในเชียงใหม่ และพิพิธภัณฑสถานไปรษณีย์หรือที่สมัยก่อนเรียกกันว่า โสมสาย และจวนผู้ว่าฯ แล้วตรงมาทางถนนท่าแพ เลี้ยวขวามาตามถนนท่าแพ ผ่านพุทธสถานบ้านตึกหลวงอนุสารสุนทรที่ประกอบด้วยตึกขาวและตึกแดง ที่กล่าวกันว่าเป็นตึกที่ทันสมัยที่สุดเมื่อราวหนึ่งร้อยปีมาแล้ว โดยมีพุทธสถานอยู่ฝั่งตรงข้ามบ้านตึกหลวงอนุสารสุนทร นับเป็นการสิ้นสุดการนั่งสามล้อชมเมืองเส้นทางที่สาม

รูปที่ 1 สถานที่และสถาปัตยกรรมอาคารที่น่าสนใจในย่านภาคหลวง หรือ ตลาดวโรรส

ตลาด หรือ ภาค ในภาษาท้องถิ่นภาคเหนือของไทย ไม่เพียงแต่จะเป็นจุดรวมทางการค้า แต่ยังแสดงถึงความหลากหลายของผู้คนในท้องถิ่น รวมทั้งงานศิลปะพื้นถิ่นและวัฒนธรรมด้วย ปัจจุบันรูปแบบของตลาดดั้งเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากผลของการทำให้ชุมชนเป็นเมือง ซึ่งมีทั้ง

ห้างสรรพสินค้าและห้างสะดวกซื้อต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่าง
ลดลงเรื่อย ๆ

กาดหลวง หรือ ตลาดควโรรส ตั้งอยู่ใจกลางเมืองเชียงใหม่ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง เป็นตลาด
ใหญ่และสำคัญที่สุดในภาคเหนือ เป็นศูนย์รวมผู้คนที่หลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม มี
ชาวเหนือ หรือ คนเมือง เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด และมีกลุ่มอื่น ๆ เช่น ชาวไทยเชื้อสายจีน คนไทยเชื้อสาย
อินเดีย เป็นต้น ตลาดแห่งนี้พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้ร่วมกับเจ้าอินทวโรรส เจ้าผู้ครองนคร
เชียงใหม่และเป็นพระเชษฐา ทำการย้ายคู่อัฐิเจ้านายเชียงใหม่ จากสุสานช่วงเมรุริมแม่น้ำปิง ไป
รวบรวมไว้ที่วัดสวนดอก และได้สร้างตลาดขึ้นมาแทน โดยใช้ชื่อตามพระนามของเจ้าผู้ครองนคร แต่
โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านจะเรียกว่า กาดหลวง ซึ่งอาจหมายถึง ตลาดใหญ่ หรือ ตลาดของหลวง อันเป็น
ตำแหน่งของเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งก่อนที่จะมีตลาดควโรรส บรรดาพ่อค้าแม่ค้า ต่างนำขายของเรียงรายกัน
ตามสองข้างทางถนนวิชนายนท์ กระทั่งเมื่อมีการตั้งตลาดเหล่าบรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่างเข้าไปตั้งพื้นที่
ขายของกันอย่างรวดเร็ว จึงกลายเป็นศูนย์การค้าของเชียงใหม่และได้พัฒนาให้ทันสมัยสืบต่อมา

เมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี สิ้นพระชนม์ลงในเดือนธันวาคม พ.ศ.2476 ทายาทของท่าน มี
เจ้าแก้ววรวุฒิ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้รวบรวมตั้งเป็นบริษัทขึ้นในเดือนมกราคม เพื่อดำเนินการ
เป็นเจ้าของตลาดในรูปแบบบริษัทจำกัด ชื่อว่า บริษัทเชียงใหม่พานิช จำกัด มีนายกีวีเปิล ชาวอังกฤษ
อดีตผู้จัดการบริษัทบอมเบย์เบอร์มา เป็นผู้จัดการ ตลาดแห่งนี้คงเป็นตลาดของเจ้านาย ณ เชียงใหม่อยู่
ตลอดมา กระทั่งสงครามเอเชียอาคเนย์ เจ้านายบางท่านได้ขายหุ้นบางส่วนแก่ห้างหุ้นส่วนอนุสาร
เชียงใหม่ และได้ร่วมกันพัฒนาให้ทันสมัยยิ่งขึ้น

เมื่อสงครามเอเชียอาคเนย์ได้เสร็จสิ้นลง ผู้ถือหุ้นตลาดควโรรสจึงได้มอบหมายให้ ศ.อัน
นิมมานเหมินท์ แห่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบริษัทคริสเตียนและนี
ลเสน (ไทย) จำกัด ทำการศึกษา ออกแบบก่อสร้างตลาดควโรรสให้ทันสมัยที่สุด พร้อม ๆ กับตลาด
ต้นลำไย จนประสบความสำเร็จ บรรดานายกเทศมนตรีของเทศบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศเข้ามาชม
กิจการเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาปรับปรุงตลาดหลายแห่งทั่วประเทศ

ในวันที่ 13 ก.พ. 2511 เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ทั้งตลาดควโรรสและตลาดต้นลำไย ทำให้ภาวะ
ทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่หยุดชะงักช่วงหนึ่ง เจ้านายสกุล ณ เชียงใหม่ไม่มีความประสงค์ที่จะ
ลงทุนก่อสร้างตลาดควโรรสขึ้นใหม่ จึงได้ตกลงขายหุ้นที่เหลืออยู่ทั้งหมดให้แก่ห้างหุ้นส่วนอนุสาร
เชียงใหม่และบริษัท อนุสาร จำกัด ทางคณะกรรมการบริษัทได้เร่งรีบที่จะทำโครงการระยะยาว เพื่อ
สร้างตลาดควโรรสขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยมอบหมายให้ ศ.อัน นิมมานเหมินท์ เป็นหัวหน้าคณะกรรมการ
สถาปนิกและวิศวกร เพื่อออกแบบก่อสร้างและมีการส่งทีมงานไปดูงานก่อสร้างในต่างประเทศ เช่น
มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์และฮ่องกง และทุกฝ่ายมีความเห็นตรงกันที่จะสร้างตึกสูงหลายชั้น
เพื่อให้มีเนื้อที่กว้างขวาง มีการสร้างบันไดเลื่อน และลิฟต์ สำหรับขนส่งสินค้า มีห้องน้ำที่ทันสมัยที่สุด
ในสมัยนั้น โดยอาคารเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก มีบันไดหนีไฟ มีการวางระบบท่อน้ำ และเครื่อง

ดับเพลิง มีการควบคุมระบบไฟฟ้าตามมาตรฐานสากล มีการจัดทำท่อระบายน้ำเสีย อาจกล่าวได้ว่าเป็นตลาดที่มีความทันสมัยมากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของประเทศในสมัยนั้น บริษัทว่าจ้างขณะนั้นคือ บริษัท อาร์คิเต็กท์ สตริกเจอร์ล เอนิเนียริงแอสโซซิเอต จำกัด รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 12 ล้านบาท

ปัจจุบันตลาดวโรรสหรือกาดหลวง ยังคงเป็นศูนย์รวบรวมสินค้านานาชนิดของเชียงใหม่ มีทั้งของฝาก ของที่ระลึก อาหารพื้นเมือง ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เสื้อผ้า และในปีนี้เป็นปีที่กาดหลวงมีอายุครบรอบ 100 ปี อีกด้วย⁹

รูปที่ 2 ศาลเจ้ากวนอู/ศาลเจ้าปู่เบีย

เป็นศาลเจ้าเงินเก่าแก่ในตรอกเล่าโจ้ว หรือถนนช่วงเมรุ ที่คนจีนให้การเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางใจในการค้าขายและยังเป็นเหมือนที่ชุมนุมของคนจีน เพื่อพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความเห็น และเล่นดนตรีจีน

นอกจากนี้ยังมีป้ายบูชาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เมื่อ 100 ปีก่อน จึงพร้อมใจตั้งป้ายบูชาศาลเจ้าในตรอกบรรพบุรุษเก่าหรือตรอกเล่าโจ้วแห่งนี้

⁹ สุภาภรณ์ อากาวัชรุตม์, 2545. เรื่องเล่าลาวกาด, (เชียงใหม่ : มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง), 16-17.

ศาลเจ้ากวนอู มีป้ายบูชา 5 แทน มีคำบอก จำนวนรูปที่ใช้บูชาแต่ละแท่นชัดเจน มีการเขียนเขียนซี เพื่อถามข้อข้องใจและแนะนำแนวทางชีวิตในระยะใกล้

รูปที่ 3 ร้านวิศาลบรรณาการ

เป็นชื่อที่พระครูปริยัติ วัดเกตการาม ตั้งให้เป็นนามมงคล สร้างสมัย เหล่ากงจั่นกอและเหล่าม่า นางเป่าเริ่มแรกก่อตั้งร้านบวนฮวดเส็งเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว เปิดหน้าบ้านเป็นร้านขายส่งผ้าฝ้าย ผ้าจีนและขายหนังสือพิมพ์ ต่อมานายทวีสินและนางบัวตอง ได้ต่อเติมเป็นสองชั้นในปี พ.ศ. 2475 และพ.ศ.2480 ได้ขายเครื่องกีฬาและขายหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้ นายทวีสิน เป็นนักกีฬาฟุตบอล เชียงใหม่ 11 ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นายทวีสิน ตูวานนท์ได้สมรสกับนางนิภา คำธร ลูกสาวนายกิมไล้ซึ่งเปิดร้านขายปืนกำธร หัวมูมถนนช่างม่อย ทางเข้าวัดแขก หลังสงครามโลกครั้งที่สอง นายกิมไล้ได้เลิกกิจการ และโอนใบอนุญาตให้นายทวีสิน เปิดจำหน่ายร้านปืนกำธรและปืนนิภา แยกสาขาตั้งที่ร้านวิศาลบรรณาการ หลังจากนายทวีสิน ถึงแก่กรรมและหลังจากเหตุไฟไหม้ครั้งใหญ่ นายพัฒน์ ตูวานนท์ อดีต ส.ส. เชียงใหม่ ได้ดำเนินกิจการขายปืนทั้ง 2 ร้านต่อและเลิกกิจการหลังจากนายพัฒน์ ตูวานนท์ ถึงแก่กรรม

ร้านวิศาลบรรณาการ เป็นอาคารไม้สักทั้งหลัง โครงสร้างจึงเป็นระบบเสาถักคาน ผนังเป็นไม้สัก หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องเล็ก ซึ่งยังคงรักษาสภาพเดิม บริเวณรอบข้างของวิศาลบรรณาการที่เปลี่ยนไปหลังจากที่เคยเป็นร้านอาหารหุริมน้ำปิง กลับเป็นกลุ่มแม่ค้าขายดอกไม้ และเป็นถนนที่มีรถพลุกพล่านตลอดเวลา ปัจจุบันร้านวิศาลบรรณาการอยู่ในความดูแลของป่าชีวิตเขียว โฉลนันทน์ ซึ่งได้แบ่งร้านให้ร้านสะดวกซื้อเซเว่นอีเลเว่นเช่าเมื่อปี พ.ศ. 2545¹⁰

รูปที่ 4 ร้านเด็ยจีเซ่ง (เชียงใหม่ใจดี)

ปัจจุบันคือร้านเชียงใหม่ใจดี มี 3 คูหาสร้างเกือบเต็มที่ดินด้านทิศติดถนนวิชัยนันทน์ ด้านเหนือติดกับกองเหล่าโจ้ว ด้านที่เป็นอาคารเป็นกำแพงที่ปิดตลอดถนนมีประตูไม้ขนาดใหญ่เป็นทางเข้าออกด้านข้างซึ่งเป็นกองเหล่าโจ้วตรงข้ามร้านหวงฮุน ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นต้นตราภักษ์ เนื่องจากเป็นอาคารที่มีโครงสร้างที่ถ่ายน้ำหนักลงบนกำแพง (wall bearing) ไม่ได้ใช้ระบบเสาถักคานเพื่อถ่ายน้ำหนัก กำแพงของร้านจึงหนาประมาณ 50 เซนติเมตร ชั้นล่างเป็นซีเมนต์ขัดมัน เรียกว่าสตายจีน ชั้นบนเป็นพื้นไม้กระดานวางบนตง หลังคามุงดินขอเช่นเดียวกับอาคารเก่าอื่นๆ กำแพงด้านเหนือและใต้ ก่อทับด้วยอิฐ ใช้วางตู้โชว์สินค้าไม้สักที่ทำโดยช่างฝีมือจากเชียงใหม่ ตู้นี้สูงตั้งแต่พื้นจรดเพดาน มีประมาณ 3 เมตรครึ่ง มี 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นตู้ทึบลึกประมาณ 90 เซนติเมตร เพื่อเก็บฝ้ายเป็นลูกๆ และผ้า รวมทั้งสินค้าอื่น ตู้บนหนา 50 เซนติเมตร เป็นบานกระจกขอบไม้สัก สำหรับโชว์ชิ้นใหม่และสินค้าอื่นๆ

สมัยก่อนมีร้านขายผ้าไหมไม้ที่ร้าน เมื่อพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จประพาสเชียงใหม่ เข้ากาวิละ บุตรเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้ายได้นำเสด็จมาทรงซื้อชิ้นใหม่ที่ร้านแห่งนี้ด้วย

¹⁰ เรื่อง เด็, อ้างแล้ว, 20.

ต่อมาร้านนี้ขายนิติและนางสมจินต์ ตียพันธ์ ดำเนินการโดยขายที่นอน ขายไหมพรมขนสัตว์ หลังจากที่ได้ปฏิบัติธรรมและพอใจในโภคทรัพย์แล้วจึงเลิกกิจการ ต่อมาได้ขายร้านให้แก่ชายห้างร้านเชียงใหม่ใจดี ซึ่งได้สร้างอาคารหกชั้นและตัดแปลงด้านหน้าเพื่อจำหน่ายผ้าจวบจนปัจจุบัน

รูปที่ 5 ร้านไพบูลย์

เป็นร้านเก่าแก่อยู่ด้านนอกเขตที่ดินตลาดต้นลำไย แต่ก็อยู่ในย่านกาด บนถนนวิชัยนันทน์เป็นอาคารเก่าแก่อีกหลังหนึ่งที่รอดพ้นจากไฟไหม้และยังเป็นต้นตระกูลพงษ์ไพบูลย์ด้วย แต่เดิมนั้นเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ต่อมานางฟัก ชลย์ ได้ต่อเติมร้านเป็นอาคารไม้สองชั้นเพื่อเปิดร้านกิจการค้าขายผ้า ด้านหน้า ด้านหลังกลางบ้านเป็นที่โล่งสำหรับรับลมแบบบ้านชาวจีนทั่วไป หลังบ้านมีบริเวณกว้างขวาง ซึ่งนายบุญติด ได้แบ่งให้ญาติสร้างเป็นที่อยู่อาศัยแบบเครือญาติแบบชาวจีน ปัจจุบันพื้นที่ด้านหลังนี้ใช้เป็นลานที่เช่าจอดรถ ส่วนอาคารไพบูลย์ยังคงรูปร่างลักษณะเรือนไม้ของเดิมที่มีคุณค่าและได้รับการดูแลให้อยู่ในสภาพดี

รูปที่ 6 ตึกห้างหุ้นส่วนอนุสาร

เป็นตึกแรกที่นายสุนัฏสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2443 เป็นเวลา 10 ปีก่อนได้รับบรรดาศักดิ์เป็น หลวงอนุสารสุนทร ตึกหลวงเป็นอาคารที่อยู่ติดกับถนนวิษยานนท์ หลวงอนุสารตั้งชื่อตึกนี้ว่า ห้างช้วงเส็ง ซึ่งปัจจุบันคือ ห.ส.น.อนุสาร ในยุคที่เป็นช้วงเส็งนั้นหลวงอนุสารได้มอบให้นายกิ (บุตรเขย) ทำหน้าที่ควบคุมร้านขายของชั้นล่างของตึก และมีหน้าที่ติดต่อธุรกิจกับห้างร้านต่างประเทศในกรุงเทพฯ เช่น ห้างเบ็คแมน ห้างยอนแซมสัน ไวท์อเวเล็ทลอ โดยติดต่อด้วยจดหมายภาษาอังกฤษ ส่วนนางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ ลูกสาวของหลวงอนุสารทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหลวงอนุสารด้านธุรกิจแบบธนาคารให้กู้ยืมเงิน รับนำทางรูปพรรณ เพชร พลอย จำนวนที่ดิน ในสมัยนั้นนับว่าเป็นมันนี่เลนเดอร์ (money lender) ที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ

ชั้นล่างส่วนหนึ่งเป็นที่ขายเครื่องอุปโภคบริโภค ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปที่ทำงานที่เชียงใหม่ เช่น พนักงานบริษัทยอร์เนียว พนักงานบริษัทอมเบย์เบอร์ร่า หมอสอนศาสนา ครูฝรั่ง และลูกค้าสำคัญของห้างช้วงเส็งคือ เจ้าชายฝ่ายเหนือและราชินิกุลจากกรุงเทพฯ ๆ ที่มาพำนักที่เชียงใหม่ สินค้าที่เป็นอาหารเป็นจำพวกขนมปังกรอบจากอบ เนย ไวน์ วิสกี้ แยม เบคอน เสม ส่วนเครื่องอุปโภค มีจักรยานยนต์ยี่ห้อราเลย์ จักรยานซิงเกอร์ นาฬิกา และยารักษาโรคต่าง ๆ เช่น ควินิน แอสไพริน ยาแก้แผลสด ยาแก้ท้องอืด

นอกจากนี้นางอนุสารสุนทร ภริยายังมีความรู้ด้านผ้าไหม ได้สั่งทอผ้าไหมพิเศษจากสันกำแพง มีทั้งผ้าไหมตัดเป็นชิ้นสำหรับผ้าฝ้าย ผ้าไหมตีนจกปักกระจก ผ้าไหมยกดอก ผ้าโสร่งไหม ผ้าโสร่งตาสก๊อต โดยนางอนุสารสุนทรยังได้มีโอกาสนำผ้าเหล่านี้ไปขายในคุ้มเจ้าอีกด้วย¹¹

รูปที่ 7 อาคารศรีประเสริฐ มุมถนนวิชยานนท์- แยกวัดอุปคุต

เป็นอาคารแบบตึกสองชั้น มีเสารั้วที่โดดเด่น ทั้งอาคารก่อสร้างด้วยอิฐล้วน ๆ ไม่มีเหล็กและคอนกรีต ซึ่งอิฐที่ใช้มีขนาดใหญ่กว่าอิฐทั่วไป อาคารนี้สร้างร่วมสมัยเดียวกับตึกอนุสารราว 100 ปีก่อน

นายช่างผู้ก่อสร้างเป็นชาวจีน ชื่อกิมยง ไม่เคยเรียนเรื่องการก่อสร้าง แต่มีใจรักในงานก่อสร้างโดยอาศัยประสบการณ์ บ้านของนายกอมยง อยู่ที่ ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต และปัจจุบันได้เสียชีวิตลงแล้ว ลูกหลานจึงนำชื่อท่านมาตั้งเป็นนามสกุล ตันกิมยง

¹¹

สุคตรา สุจจาษา, 2545. นักเดินทางเพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สารคดี), 27-28.

เจ้าของอาคารหลังนี้ ตั้งแต่เริ่มสร้างคือ นายทองอยู่ ตียากรณ์ ได้เสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2515 และได้มอบอาคารหลังนี้แก่นายสุพจน์ ตียากรณ์ บุตรชายคนที่ 4 เป็นผู้ดูแลรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน

อาคารหลังนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของเชียงใหม่และเป็นທີ່ศึกษาด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของเหล่านักศึกษา

รูปที่ 8 ศาลเจ้าปู่เง่ากง

เป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดในเชียงใหม่ สร้างขึ้นจากแรงศรัทธาของเหล่าบรรพชนชาวจีนพื้นทะเล เป็นศิลปกรรมแบบจีนโบราณ โดยอาคารหลังเดิมสร้างขึ้นสมัย ร.5 และพบตัวเลข 2419 สลักอยู่บนไม้เอกไก่อของหลังคา เชื่อกันว่าเป็นปีที่ก่อสร้าง

เนื่องจากอาคารหลังเดิมมีสภาพหลังคาเตี้ย คับแคบ ชำรุดทรุดโทรมมาก ทางคณะกรรมการและสมาชิกจึงดำริให้มีการสร้างอาคารใหม่

ในปี พ.ศ. 2539 เป็นปีกาญจนาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ซึ่งตรงกับวาระสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี จึงได้มีการวางศิลาฤกษ์ ก่อสร้างอาคารใหม่จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2541 และได้จัดงานสมโภชศาลเจ้าหลังใหม่ วันที่ 26 ก.พ. 2542 มีการทำพิธีทางศาสนาเบิกหน้า (ไคกวง) และอัญเชิญเจ้าสู่ที่ประทับ (เซ่งเต๋ย) ตามประเพณี

ในสมัยต่อมา นายวิบูลย์ โควินันท์ ได้รับเลือกเป็นประธานชมรมศาลเจ้า ๆ เห็นว่าตึกแถวสองห้องข้างหน้าคบ้งหน้าศาลเจ้า จึงได้เสนอให้มีการรื้อถอนและมีมติเห็นชอบ จึงได้ขอความร่วมมือจากผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาค เพื่อสร้างทัศนียภาพที่สง่างาม เป็นมิ่งขวัญคู่เชียงใหม่

รูปที่ 9 ไปรษณีย์แห่งแรกของนครเชียงใหม่

เดิมทีเดิวนั้นเชียงใหม่มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขอยู่แห่งหนึ่งตรงถนนวิชนานนท์ ปัจจุบันรื้อถอนไปแล้วและได้สร้างศาลาขึ้นแทน ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลเทศบาลนครเชียงใหม่ จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านสมัยนั้นเรียกที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขแห่งนี้ว่า โสงสายคงด้วยเหตุผลที่เป็นสถานที่ตั้งชุมสายโทรเลขและโทรศัพท์ ซึ่งต้องมีสายสัญญาณเชื่อมโยงจากที่ต่าง ๆ เข้ามาที่ตัวอาคารจำนวนมาก

ในปี พ.ศ. 2453 มีการก่อสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทรงบริเวณใกล้เคียงกัน (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่) ทางการได้ย้าย โสงสาย มาอยู่ที่อาคารหลังนี้ภายหลัง ซึ่งแต่เดิมนั้นก่อนจะมีการก่อสร้างอาคารหลังนี้ บริเวณดังกล่าวใช้เป็นที่ทำการศาลมณฑลพายัพ ภายในมีที่คุมขังนักโทษอยู่ด้วย

ปัจจุบันตัวอาคารได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ปีกของอาคารทั้งสองข้าง ได้ต่อเติมเป็นสองชั้นโดยตลอดเพื่อให้มีพื้นที่สำหรับทำงานเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความเจริญของเมืองเชียงใหม่ในยุค

สมัยต่อ ๆ มา จนต้องสร้างที่ทำการขึ้นที่ใหม่เพิ่มอีกแห่งหนึ่งย่านสันป่าข่อย ฝั่งซ้ายแม่น้ำปิง อาคารหลังนี้ใช้เป็นที่ทำการไปรษณียากรเชียงใหม่ เพื่อเป็นศูนย์รวมของนักสะสมตราไปรษณียากรในภูมิภาคนี้ โดยเปิดให้บริการวันอังคาร – วันอาทิตย์ เวลา 08.30 – 16.30 น.

รูปที่ 10 สถานที่และสถาปัตยกรรมอาคารที่น่าสนใจบนถนนท่าแพ พุทธสถาน

การเผยแพร่ธรรมะ ในลักษณะ "ปาฐกถา" ของท่านปัญญานันทะ ในปี พ.ศ.๒๔๕๒ เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๒ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำให้คนเมืองเชียงใหม่มาร่วมฟังธรรมะกันอย่างมากมาย จึงมีความคิดร่วมกันที่จะสร้างสถานที่ถาวรสำหรับการแสดงปาฐกถาของท่านปัญญานันทะ อีกทั้งใช้ประโยชน์ด้านพุทธศาสนาอื่นๆ สิ่งนั้น คือ การสร้างอาคารถาวรที่เรียกว่า "พุทธสถาน"

องค์กรด้านพุทธศาสนาที่เข้มแข็ง ในปี พ.ศ.๒๔๕๔ คือ เมื่อ ๕๐ ปีก่อน คือสมาคมพุทธนิคม นำโดยเจ้าชื่น สิโรตส , พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย สาขาเชียงใหม่ มีหลวงศรีประกาศเป็นนายกสมาคมและอุวพุทธิกสมาคม สาขาเชียงใหม่ มีนายชาญ สิโรตส บุตรของเจ้าชื่น สิโรตส เป็นนายกสมาคม รวมทั้งเจ้านายฝ่ายเหนือ ข้าราชการ พ่อค้า คหบดี นัดประชุมกันเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๔๕๔ มีผู้เข้าร่วมถึง ๑๒๓ คน ประธาน คือ พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะตรวจการภาค ๕ ส่วนผู้อาวุโสฝ่าย

มรอาวาส คือ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ขณะนั้นเพิ่งย้ายมาดำรงตำแหน่งข้าหลวงยุติธรรมภาค ๕ ในที่ประชุมมีการรับบริจาคเงินในที่ประชุมครั้งนั้นได้เงินถึง ๑ แสนเจ็ดพันบาทเศษ และมีมติร่วมกันหาเงินเพื่อก่อสร้างพุทธสถานโดยแบ่งคณะทำงานเป็นฝ่ายต่างๆ หลายฝ่าย

ผู้ที่เป็นแกนนำหลักในการก่อสร้างพุทธสถานขณะนั้น คือ พลตรีเจ้าราชบุตร, หลวงศรีประกาศ อดีตนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่, อาจารย์ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, เจ้าชื่น สิโรตส, พระปัญญานันทะ, นายสัญญา ธรรมศักดิ์, นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินทร์, นายกี นิมมานเหมินทร์, นายโมติราม โกรธานา, พ.ต.อ.ศิริ คชหิรัญ, พ.ต.อ.ศรีสุข มหิทรเทพ, นายประสิทธิ์ - นางปราณี พุ่มชูศรี, นายทิม โชตนา, นายชาญ สิโรตส, นายจรัญ กิติบุตร, นายทองหยด สุวรรณประเทศ เป็นต้น

มีการแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ คือ คณะกรรมการกลาง มีเจ้าราชบุตร เป็นประธาน, กรรมการฝ่ายหาทุน มี พ.ต.อ.ศิริ คชหิรัญ ผู้กำกับฯ เชียงใหม่เป็นประธาน, กรรมการการเงินมี นายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ เป็นประธาน, กรรมการการก่อสร้างมีหลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภย์) นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่เป็นประธาน และฝ่ายผู้อุปถัมภ์ มีคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่โดยพระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะตรวจการภาค เป็นประธาน

สถานที่ที่จะก่อสร้างพุทธสถาน ที่ประชุมเห็นพ้องว่าควรอยู่ในบริเวณตัวเมืองเชียงใหม่ สถานที่ที่เหมาะสม คือ บริเวณวัดอุปกุดพม่า ถนนท่าแพ แห่งนี้วัดอุปกุดพม่า ขณะนั้นเป็นวัดร้างขาดการทำนุบำรุง สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๘๔-๒๔๘๘) ทหารญี่ปุ่นเคยเข้ามาพักอาศัยและนำฝาวีหามาทำฟืนปรุงอาหารจนเสียหายมาก เดิมมีพระสังกัดพม่าอาศัยอยู่เพียงองค์เดียว ต่อมาย้ายไปอยู่วัดที่จังหวัดลำปาง

หลังจากมีการประชุมคณะกรรมการกันหลายครั้งและอยู่ในขั้นตอนการหาเงินมาสร้างพุทธสถานทันใดก็มีปัญหาทำให้คณะกรรมการแก้ไขนั่นคือ ต้นเดือนมกราคม ๒๔๙๕ มีพระนิกายสงฆ์พม่ารูปหนึ่ง บวชที่เมืองลำปางและย้ายมาพักอาศัยอยู่ที่วัดอุปกุดพม่าซึ่งมีนายกรมอบคิน ให้วัดอุปกุดแล้วและยืนยันว่ามาอยู่โดยชอบไม่สมควรใจที่จะย้ายไปวัดอื่นทางคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่, ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการ แก้ไขโดยนิมนต์พระรูปดังกล่าวมาเข้าที่ประชุมสงฆ์ที่วัดพระสิงห์และมีการตั้งคำถาม คำตอบระหว่างคณะสงฆ์กับพระนิกายพม่า ผลการประชุมพระนิกายพม่ายังยืนยันความชอบธรรมที่มีสิทธิอาศัยที่วัดอุปกุด พม่าดั้งเดิม แม้ นายอุดม ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ จะแจ้งพระรูปนั้นว่าเป็นการไม่ถูกต้องเนื่องจากมีการมอบคืนโดยถูกต้องให้วัดอุปกุดแล้ว

ช่างโชคดี ที่ปัญหาดังกล่าวได้คลี่คลายไปในทางที่ดี เมื่อพระนิกายพม่ารูปนั้นยอมรับเหตุผลและเดินทางออกจากวัดอุปกุดพม่ากลับ จังหวัดลำปางด้วยความสมัครใจ ทำให้คณะกรรมการจัดสร้างพุทธสถานมีกำลังใจที่จะร่วมมือกันสร้างพุทธสถานให้ สำเร็จคงเหลือเพียงปัญหาการหาเงินมาก่อสร้างพุทธสถานซึ่งต้องใช้เงินถึง ๑ ล้าน ๒ แสนบาท เป็นจำนวนเงินที่มาก จึงต้องมีการหาเงินหลายประการ

การหาเงินกระทำหลายวิธีการด้วยกันจากการจัดงานปอยหลวงแห่ครัวทาน เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๔ เริ่มขบวนแห่จากหน้าบ้านพักข้าหลวงยุติธรรมภาค(เชิงสะพานนารัฐ)มุ่งสู่วัด พระสิงห์ นำด้วยขบวนพ็อน ๘ คู่ ติดตามด้วยพ็อนดาบหญิงชาย ปี่ม้อง กลอง ฆ้องบก ขบวนข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน มีสมาชิกยุวพุทธิกทำหน้าที่รับบริจาคตามสองข้างทาง ได้เงิน ๑ แสนบาทเศษ

วิธีการหนึ่ง คือ การสร้างพระรอดให้ประชาชนทั่วไปเข้าบูชา ผู้ที่เป็นหลักดำเนินการ คือ พ.ต.อ.ศิริ กษทริธัญ ผู้กำกับการตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่(หัวหน้า)ในขณะนั้น ได้ติดต่อขออนุเคราะห์จาก พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย จัดพิธีสร้างพระเครื่องพระรอด พิธีปลุกเสกยิ่งใหญ่มีขึ้นที่วัดพระสิงห์ มีเกจิอาจารย์ทั่วประเทศมาร่วมพิธีในครั้งนั้น การให้เข้าพระรอดครั้งนั้นได้เงิน ๒๒๓,๖๘๘.๗๒ บาท นอกจากนี้ยังมีการจัดแข่งขันฟุตบอล , ฉายภาพยนตร์ , เล่นดนตรี , ทอดกฐิน , ทอดผ้าป่า , ออกร้านขายของ , ขายหนังสือ ฯลฯ

พระรอดรุ่นวัดพระสิงห์ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ นิมนต์พระเกจิจากทั่วประเทศมาร่วมพิธีปลุกเสก รวม ๑๐๘ รูปด้วยกัน ดังเช่น หลวงพ่อสำเนียง วัดเวฬุวัน อ. บางเลน จ.นครปฐม, หลวงพ่อเผือก วัดกิ่งแก้ว จ.สมุทรปราการ, หลวงพ่อรุ่ง วัด ท่ากระบือ จ.นครสวรรค์, อาจารย์แจ่ม วัดบางพัง จ.นนทบุรี, อาจารย์ทาบ อ.ชนแดน จ.เพชรบูรณ์, พระครูโต๊ะ วัดประดู่ฉิมพลี ธนบุรี เป็นต้น ทำการปลุกเสกยอดคาถาแห่งสูตรต่างๆ รวม ๓ วัน ๓ คืน จำนวนสร้างทั้งสิ้น ๘๔,๐๐๐ องค์พระรอดรุ่นนี้เน้นด้านมหานิยม คงกระพันชาตรี โภคทรัพย์ เป็นต้น

พระรอดรุ่นนี้ เขียนพระมักเรียกกันว่า "พระรอดรุ่นวัดพระสิงห์" อายุ ๔๗ ปีเข้าไปแล้ว เริ่มเป็นพระเก๋หายาก อีกทั้งพิธีปลุกเสกยิ่งใหญ่ นำเสาะหาไว้บูชาอย่างยิ่ง ราคาเข้าบูชาตามแผงพระขณะนี้ประมาณองค์ละ ๑,๕๐๐ บาท แต่เขียนพระบางคนบอกว่าควรต้องดูเนื้อพระให้จบดี เนื่องจากมีการปลอมขึ้นแล้ว การหาเงินเพื่อร่วมสร้างพุทธสถานแห่งนี้ นายประเสริฐ กาญจนกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ บันทึกไว้ว่า แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระผู้เป็นประมุขของชาวไทย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินรายได้จากการฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ สมทบทุนสร้างพุทธสถานด้วย นับว่าเป็นพระมหากษัตริย์คุณอย่างสิ้นเกล้าแก่ประชาชนชาวพุทธจังหวัด เชียงใหม่(หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดพุทธสถานเชียงใหม่, ๒๕๐๑)

แม้จะใช้วิธีการหลายวิธีในการหาเงินเพื่อสร้างพุทธสถานซึ่งต้องใช้เงิน ๑ ล้าน ๒ แสนบาท แต่การหาเงินก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย นับจากเริ่มโครงการจนล่วงมา ๒ ปี จำนวนเงินที่ได้รับมีเพียง ๖ แสนบาทเศษ ยังขาดเงินอยู่อีกมาก คณะกรรมการจึงตกลงที่จะเริ่มก่อสร้างในส่วนของห้องประชุมและศาลาการณั้กันว่า เมื่อประชาชนเห็นการก่อสร้างจะมีการบริจาคเพิ่มขึ้น วิถีวงศิลาฤกษ์มีขึ้นในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๕๖ การคาดการณ์ดังกล่าวเป็นความจริงหลังจากเริ่มก่อสร้างไม่นานประชาชนทยอย บริจาคเงินเพิ่มมากขึ้นจนเพียงพอในส่วนของหอประชุมและหอสมุด ซึ่งใช้เงินเพิ่มอีก ๗ แสนบาทรวมเป็นเงิน ๑ ล้าน ๓ แสนบาท คงตกค้างในการสร้างพอพิพิธภัณฑ์และที่พักอาศัยคณะ

ผู้ที่ออกแบบพุทธสถานแห่งนี้ คือ นายทองหยด สุวรรณประเทศ จบจากคณะสถาปัตยกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายช่างสถาปนิก เทศบาลนครเชียงใหม่ ได้เห็นการทำงานของยุวพุทธิกสมาคมที่นำโดยนายชาญ สิโรสแล้วก็รู้สึกเลื่อมใสในด้านการร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์และจรจรโรง พุทธศาสนา จึงสมัครเข้าเป็นสมาชิก นายทองหยดฯ ได้บันทึกเล่าเหตุการณ์ว่า ในต้นปี พ.ศ.๒๕๔๔ ท่านปัญญานันทะและเจ้าชื่น สิโรส มาหารือขอให้ออกแบบธรรมศาลาขนาดใหญ่โตนักเพื่อแทนธรรมศาลาหลังคามุงด้วย ทองดิ่งที่ใ้ชื่ออยู่ในขณะนั้น นายทองหยด จึงได้ออกแบบให้และมีการนำเสนอต่อผู้เข้าฟังการบรรยายธรรม มีผู้สนใจแต่เรื่องก็เงียบไป จนกลางปีเมื่อนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ย้ายมาดำรงตำแหน่งข้าหลวงยุติธรรมภาค ๕ สถานที่ทำงานอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ และนายสัญญา ได้เป็นแกนนำซึ่งนายทองหยด ใช้คำว่า "เป็นพลังงานแม่เหล็ก" ในการ สร้างธรรมศาลาซึ่งต่อมาเรียกว่า พุทธสถาน ด้านการออกแบบมีสำนักงานการออกแบบเสนอตัวและแบบหลายแห่ง แต่คณะกรรมการก็ยังไม่ได้ออกสรุปลงเวลาล่วงเลยมาเกือบ ๒ ปี คณะกรรมการจึงมอบหมายให้นาย ทองหยด รับผิดชอบออกแบบพุทธสถานแห่งนี้ งานออกแบบพุทธสถานสำเร็จลุล่วงไปในที่สุด¹².

รูปที่ 11 บ้านตึกหลวงอนุสารสุนทร

¹² ศกัถิศร์ เทียงมิตร, กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่, 25.

ตึกขาว คือตึกที่สร้างในปี พ.ศ. 2475 อยู่ติดถนนท่าแพตรงข้ามพุทธสถานเชียงใหม่ ตึกนี้หลวงอนุสารสร้างให้แก่ลูกชายคนเดียวคือนายแพทย์ยงค์ ชูติมา แต่นายแพทย์ยงค์ไม่ได้มาอยู่เพราะติดภารกิจในกรุงเทพฯ ตึกนี้เป็นตึกสามชั้น และเป็นตึกประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่คือ เป็นตึกหลังแรกที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ชั้นล่างเป็นร้านค้าเช่นเดียวกับตึกแดง ชั้นบนที่พักอาศัย อาคารหลังนี้มีห้องน้ำที่ทันสมัย หน้าต่างกรุ้มงลวด มีบานหน้าต่างกันไฟทำด้วยแผ่นเหล็ก งานก่อสร้างเสริมเหล็กควบคุมโดยช่างพื้นเมือง ซึ่งอาศัยประสบการณ์ในการก่ออิฐถือปูน และหนังสือคู่มือการใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก เซฟตี้แฟคเตอร์สูงมาก เสาคานจึงใหญ่มาก เสาอาคารสองชั้นบางต้นอาจรับอาคาร 10 ชั้นได้สบาย จะว่าไปแล้วหลวงอนุสารสุนทรเป็นผู้ริเริ่มนำความเจริญแผนใหม่เข้ามา โดยใช้วัสดุก่อสร้างและโครงสร้างสมัยใหม่ ตั้งแต่ยังไม่มีสถาปนิกและวิศวกรสมัยใหม่อย่างปัจจุบันคอยควบคุม¹³

ตึกแดง คือตึกที่อยู่ติดกับถนนท่าแพตรงข้ามพุทธสถานเชียงใหม่ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2466 เป็นตึกที่สร้างพร้อมกับการสร้างสะพานนวรัฐ ชั้นบนตึกแดงเป็นที่อยู่ของนายกีและนางกิมฮ้อรวมทั้งลูกหกคน ชั้นล่างเป็นร้านค้า ตึกแดงมีขนาด 11 x 17 เมตร พื้นชั้นบนเป็นไม้สักเข้าลิ้นอัดสนิท ความน่าสนใจของอาคารคือที่อยู่อาศัยกรุ้มงลวดกันยุงทั้งหลังนับเป็นความก้าวหน้ามากในสมัยนั้น ชั้นบนมีระเบียง ห้องน้ำ ด้านในกันเป็น 3 ห้องใหญ่ด้วยฝาไม้ ตอนบนของฝาไม้เป็นฝาไหล ซึ่งเป็นประดิษฐ์กรรมของหลวงอนุสาร คือ ฝาไม้กระดานตีแผ่นเว้นแผ่นทั้งสองด้านและมีคันโยกที่จะเปิด ปิด ช่องให้อากาศถ่ายเทได้ ในห้องน้ำมีที่อาบน้ำฝักบัว อ่างล้างหน้า ส้วมชักโครก นำเข้าจากอังกฤษ และบ่อเกรอะเซฟติกแท็งค์ (septic tank) ได้ชาน ทั้งได้ริเริ่มการใช้ตะเกียงน้ำมัน ตะเกียงลาน เข้าใจว่าเป็นที่พักที่ทันสมัยที่สุดในสมัยนั้น นอกจากบ้านฝรั่งที่เข้ามาสร้างในเชียงใหม่

¹³ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 26-27.

รูปที่ 12 วัดอุปกุด

มีตำนานเล่าสืบกันมาว่า ครั้งหนึ่งมีสามภรรยาฐานะยากจนคนหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่นอกเมือง เชียงใหม่ ประกอบอาชีพทำนาและค้าขายพอเลี้ยงชีพไปได้ เมื่อว่างจากทำนาทั้งสองก็นำเอาผลผลิต จากไร่สวนเข้ามาขายในตัวเมืองเชียงใหม่

วันหนึ่งในฤดูหนาวอากาศหนาวเหน็บ สองสามีภรรยาตื่นแต่เช้าเดินทางเข้าตัวเมืองพร้อมกับ สัมภาระสำหรับค้าขาย ระหว่างเดินฝ่าอากาศที่หนาวเย็นก็ได้พรรณนาปรับทุกข์ต่อกันถึงความทุกข์ ขากของครอบครัวตนเองที่ต้องตื่นแต่เช้าทำงานหนัก ซึ่งต่างจากครอบครัวของคนอื่นที่ยังนอนหลับ สบาย หากไม่ทำเช่นนี้ก็ต้องอดอยากไม่มีจะกิน ทั้งสองต่างปลอบใจและให้กำลังใจซึ่งกันและกันและ ว่า "เราสองคนทำบุญมาน้อย ทำให้ต้องยวดยาน แม้จะทุกข์สาหัสอย่างไรก็จำเป็นต้องทน ต้องดิ้นรน ต่อสู้ต่อไป"

สองสามีภรรยาปรับทุกข์กันเรื่อยมาจนข้ามแม่น้ำปิงมาฝั่งตะวันตกเข้าถนนท่าแพ ขณะนั้นยังเป็นเวลาเช้ามืดและเป็นวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทร์เต็มดวงแสงสว่างไสวดูรื่นรมย์ทำให้ความ เหนื่อยล้าของสามีภรรยาหายไปสิ้น ขณะเพลิดเพลินกับบรรยากาศอยู่นั้น สายตาของทั้งคู่ก็เหลือบไป

เห็นสามเณรน้อยรูปหนึ่งอุ้มบาตร ครองผ้าเป็นปริมณฑลตัดกับแสงจันทร์นวลส่อง เป็นภาพที่น่าทักน่าเป็นอย่างยิ่ง ยังความพิศซาบซ่านเข้าสู่หัวใจของทั้งสอง อีกทั้งบังเกิดศรัทธาในตัวสามเณรจึงได้แบ่งสิ่งของที่ตั้งใจนำไปขายยกขึ้นอธิษฐานแล้วใส่ในบาตรของสามเณร หลังจากได้รับพรจากสามเณรแล้วชายผู้เป็นสามีก็แปลกใจว่าสามเณรจากวัดใดกันอีกทั้งออกบิณฑบาตแต่เช้าตรู่เพียงลำพังเช่นนี้ ฝ่ายสามีจึงเดินตามสามเณรไป แต่เมื่อสามเณรเดินไปถึงชายป่าก็หายวับไปที่ต้นไทรต้นหนึ่ง สามีเห็นเช่นนั้นก็วิ่งกลับมาบอกกับภรรยาและต่างเก็บความสงสัยไว้ในใจ

นับจากที่ได้นำสิ่งของใส่บาตรเป็นกุศลศรัทธากับเณรน้อยรูปนั้น นับแต่วันนั้นสองสามีภรรยา ก็เจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไรก็ได้ผลกำไรงามฐานะร่ำรวยขึ้น ต่อมาจึงทราบจากพระผู้เฒ่ารูปหนึ่งผู้ทรงอภิญญาญาณเคร่งครัดในศีลว่า การที่เจริญก้าวหน้าค้าขายร่ำรวยนั้นเนื่องจากอานิสงส์ที่ได้ต่อกับบาตรกับสามเณร ผู้ซึ่ง คือ พระปลุกมหาเถระที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่ได้สะคือทะเล ครั้นถึงวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ ท่านจะแปลงเป็นสามเณรน้อย ออกบิณฑบาตแต่เช้าตรู่เพื่อโปรดสัตว์ บุคคลใดได้ต่อกับบาตรท่านพระมหาอุปคุต ถือว่าเป็นบุคคลที่โชคดีทำให้เจริญรุ่งเรือง

สองสามีภรรยาได้ฟังก็เกิดปีติศรัทธา จึงได้สร้างวัดขึ้นที่บริเวณที่พบสามเณรน้อย ชาวบ้านเมื่อทราบข่าวต่างมาร่วมอนุโมทนาและช่วยเหลือร่วมทำบุญ โดยตั้งชื่อวัดนี้ว่า "วัดพระอุปคุต" ต่อมาเปลี่ยนเป็นเรียกสั้นๆ ว่า "วัดอุปคุต" สืบมาจนถึงทุกวันนี้ (เรียบเรียงจากตำนานประวัติวัดอุปคุต, ศรัทธาวัดอุปคุตจัดพิมพ์หนังสือประวัติวัดอุปคุต ได้อธิบายประวัติพระอุปคุตไว้ว่า "พระอุปคุต ผู้เป็นพระอรหันตสาวกที่ทรงมหิทธานุภาพ ขอบความวิเวกวิงเวงและอยู่ตามลำพังผู้เดียว ไม่ชอบเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เป็นพระอรหันต์หลังสมัยพุทธกาลเพราะไม่พบประวัติของท่านในพระไตรปิฎก แต่ปรากฏอยู่ในจารึกพระเจ้าอโศก ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อร้อยกว่าปีหลังพุทธปรินิพพาน และปรากฏอยู่ในพระปฐมสมโพธิกถา ซึ่งเป็นพระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส โดยอยู่ปริจเฉทที่ ๒๘ ที่มีชื่อว่า มารพันธ-ปริวรรต "ชื่อของพระอุปคุต เป็นภาษาบาลีมีความหมายว่า ผู้มีความคุ้มครองมั่นคง นอกจากจะเรียกว่า พระอุปคุตเถระแล้ว ยังมีชื่อเรียกอื่นอีกเช่น พระเถระอุปคุต ชื่อนี้เรียกเป็นภาษาชาวบ้าน โดยนำเอาคำว่าเถระ อันเป็นสัญลักษณ์ที่ชี้บอกถึงความมั่นคงในพระธรรมวินัยหรือบวชพระครองเพศสมณะมาแล้วตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป ชื่ออื่น ดังเช่น พระนาคอุปคุต พระกีสนาคอุปคุต ส่วนชื่อที่รู้จักกันในหมู่นักเลงพระ คือ พระบัวเข็มหรือ หลวงพ่อบัวเข็ม เนื่องจากมีใบบัวคลุมศีรษะและมีเข็มปักอยู่ตามส่วนต่างๆ ของร่างกายของท่าน"

ในอดีตวัดอุปคุตเคยมีความเจริญรุ่งเรืองด้านวิปัสณากรรมฐาน เมื่อหลวงพ่อดอกปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพฯ หรือพระมงคลเทพมุนี(สด จนฺทสโร)มอภมาขให้พระและแม่ชีมาเผยแผ่วิปัสณากรรมกาย ณ วัดอุปคุตเริ่มเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๒ จนถึงสิ้นสุดเมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๐๘

อาจารย์ดุษิต ชาวชาติ เล่าว่า พันเหตุการณ์ที่มีกรมมาเผยแผ่วิปัสณากรรมฐานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ขณะนั้นมีแม่ชีทองสุข มาสอนเรื่องวิปัสณา ขณะนั้นยังเป็นเด็กตามอาจ(คุณตา) ชื่อ ช้าง แซ่เตีย มาร่วมทำบุญที่วัดอุปคุตด้วย มีชาวบ้านในตลาดต้นลำไยและตลาดวโรรสมาร่วมปฏิบัติธรรมด้วย

หลายคน ส่วนใหญ่เสียชีวิตแล้ว คงเหลือแม่ซึ่งฉวย สมบัติสุข ปัจจุบันเป็นแม่ช้อยู่ที่วัดชัยศรีภูมิ ทนเหตุการณ์ในขณะนั้น

วัดอุปคุตแห่งนี้ ยุคหนึ่งเรียกว่า วัดอุปคุตไทย คำต่อท้ายว่า "ไทย" มีความหมายอย่างมาก คนเมืองหมายถึงคนจากภาคกลาง จึงทำให้วัดอุปคุตมีความแตกต่างจากวัดอื่นในเมืองเชียงใหม่อย่างชัดเจนประการหนึ่ง คือ พระที่จำวัดที่วัดอุปคุตไทยมักเป็นพระที่มาจากภาคกลาง ไม่ใช่พระคนพื้นเมืองอย่างเช่นวัดอื่น ในเมืองเชียงใหม่นอกจากวัดอุปคุตไทยแล้วยังมีพระจากภาคกลางอีกวัดหนึ่งคือ วัดศรีโฆง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง บริเวณด้านหลังโรงเรียนปรินส์ฯ การมีพระจากภาคกลางไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่ยุคใดและใครเป็นผู้กำหนดริเริ่มขึ้น

การที่พระวัดอุปคุต(ไทย)เป็นพระจากภาคกลาง ส่งผลให้ในยุคหนึ่งมีพุทธศาสนาสายวิชชาธรรมการของหลวงพ่อดล วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ มาเผยแพร่สั่งสอนผู้คนทั่วทั้งนี้ สถานที่คือ วิหารวัดอุปคุตไทย โดยวิชชาธรรมกายเริ่มมีการมาเผยแพร่ที่วัดอุปคุตประมาณปี พ.ศ.๒๕๕๒ เจ้าอาวาสวัดอุปคุตไทยสมัยนั้น คือ พระอธิการแก่น ปัญโญ(พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๐๓) คุณชายฉวย สมบัติสุข ปัจจุบันอายุ ๘๒ ปี รุ่นพ่อแม่ คือ พ่อโมฆิต และแม่เหรียญ สมบัติสุข รวมทั้งคุณชายฉวยฯ ทนได้ร่วมศึกษาวิชชาธรรมกายในสมัยนั้น ได้เล่าว่า "ขณะอายุประมาณ ๑๗-๑๘ ปี เริ่มเป็นครูโรงเรียนเทศบาลท่าศาลา ขณะนั้นมีพระอาจารย์สมจิต จากวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ มาเปิดสอนภาวนาสมาธิ ที่วัดอุปคุต คนในตลาดต้นลำไย ตลาดควโรรสและใกล้เคียงสนใจไปฝึกกันเยอะ บ้านของยายอยู่ที่ถนนราชวงศ์ ตอนเย็นเดินกันเป็นแถวไปฝึกภาวนาที่วัดอุปคุต คุณพ่อไปฝึกก่อน พ่อเป็นโรคเก๊าปวดเข่า มีคนเล่าว่าไปฝึกภาวนาสมาธิแล้วจะหายจากโรค ก็ไปฝึกปรากฏว่าอาการดีขึ้น หลังจากนั้นแม่และป้า(นางกิมไล โปษยะวัต) ก็ไปฝึก การฝึกอบรมนี้ทำทุกวันเวลาประมาณ ๖ โมงเย็น คนนิยมกันมากถึง ๑๐๐ คน นั่งฝึกกันเต็มวิหาร บางครั้งในวิหารไม่พอนั่ง ต้องไปนั่งกันที่กุฏิพระ

"เรื่องการสอนภาวนาสมัยก่อนนั้น ไม่มีการสอนกัน ถือว่าเป็นเรื่องของพระที่จะสอนเฉพาะศิษย์ และจะรู้กันในหมู่คณะเท่านั้น เป็นเหมือนวิชาที่หวงแหนและไม่เปิดเผยกันง่ายๆ เมื่อหลวงพ่อดล ส่งพระมาสอน ทำให้คนสนใจไปเรียนกัน คนหนึ่งที่เป็นแกนหลักในการนำวิชชาธรรมกายมาสอน คือ พระยามรฤทธิธำรงค์ เป็นข้าหลวงเมืองเชียงใหม่สมัยนั้น(ต่อมาเป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด) เป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อดล

"พระอาจารย์สมจิต ไปๆ มาๆ สอนอยู่วัดอุปคุตประมาณ ๓ ปีก็ย้ายกลับไปวัดปากน้ำ ผู้มาทำหน้าที่สอนแทน คือ อาจารย์สิน จากวัดปากน้ำเช่นเดียวกัน หลังจากนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒(ปี พ.ศ.๒๕๔๔-๒๕๘๘) คาดว่าการสอนภาวนาคงหยุดไป หลังสงครามจึงมีการรื้อฟื้นกันใหม่ ผู้ที่มาสอนต่อ คือ แม่ชีทองสุข จากวัดปากน้ำเช่นเดียวกัน ต่อมาเมื่อแม่ชีทองสุข มรณภาพปี พ.ศ.๒๕๐๘ คาดว่าการฝึกที่วัดอุปคุตก็หยุดลง"

คุณชายฉวย สมบัติสุข หลังจากรับการสอนที่วัดอุปคุตทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมาก ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๔๔ หลังจากพร้อมกับพ่อแม่ไปกราบหลวงพ่อดลที่วัดปากน้ำแล้ว ต่อมาจึงขอ

อนุญาตพ่อแม่ไปบวชเป็นแม่ชีที่วัดปากน้ำ โดยนั่งรถไฟไปลงหัวลำโพง หลังจากนั้นนั่งเรือพายของวัดปากน้ำไปวัดที่ฝั่งธนบุรี ศึกษาอยู่หลายปีต่อมาเมื่ออายุมากเข้าจึงกลับมาปฏิบัติที่บ้านภาพศรัทธาวัดอุปกุดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๕ ถ่ายในวิหารวัด สมัยที่แม่ชיתองสุก สำแดงปั้น มาเผยแพร่วิชาธรรมกายที่วัดอุปกุด ยืนซ้ายสุด คือ พระสว่าง โมนโท พระวัดอุปกุด อยู่กับพระอธิการแก่น เจ้าอาวาส และมรณภาพที่วัดอุปกุด, พระที่ยืนขวาสุด คือ พระอธิการแก่น เจ้าอาวาสวัดอุปกุด นั่งซ้ายสุดบนพื้นยกระดับ คือ นายซึ้ง แซ่เตีย บ้านอยู่ถนนท้ายวังเชิงสะพานนครพิงค์ อาชีพทำนมจันอับ นั่งแถวกลางซ้าย คือ แม่บุญสม นิมมานเหมินทร์ บ้านอยู่สันป่าข่อยเป็นบุตรสาวของนายไหล่แม่ และนางบุญทอง ต่อมาแต่งงานกับนายสุเทพ นิมมานเหมินทร์ , ถัดมาจากแม่บุญสมมาทางขวา คือ แม่เหรียญ สมบัติสุข ภรรยาของนายโฆมิต สมบัติสุข บ้านอยู่ถนนราชวงศ์ ใกล้สำนักงานธานินทวิทย์ มีบุตรธิดา ๕ คน บุตรสาวคนหนึ่ง คือ ฉลวย สมบัติสุข , ถัดมาทางขวา คือ แม่กิมไล ไปษยะวัตี เป็นพี่สาวของแม่เหรียญ สมบัติสุข¹⁴

รูป
ที่
13
วัด
แสน
น
ฝาง

พระ
เจ้า
แสน

นกฎทรงมีพระราชประสงค์จะฝากฝังขุมพระราชทรัพย์ของพระองค์ไว้กับพุทธศาสนา ตามอย่างพระเจ้าปู่และพระราชบิดา อีกทั้งพระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะฝังพระราชทรัพย์เหล่านั้นไว้ในที่รกร้าง

¹⁴ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ปรีวรรคตราชชื่อวัดนิกายสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่, อ่างแก้ว, 26.

ว่างเปล่าใกลี้ ๆ แม่น้ำสายเล็ก ห่างจากแม่น้ำระมิงค์พอประมาณ เมื่อพระเจ้าแสนภูทรงตัดสินพระทัย สละราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อสร้างวัดขึ้นเป็นการฝากพระราชศรัทธาและพระราชสมบัติของ พระองค์ไว้ในพระพุทธศาสนาแล้ว สถานที่แห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า “วัดแสนฝาง” โดยคำว่า “แสน” มาจาก ชื่อของพระเจ้าแสนภูและคำว่า “ฝาง” คือการบริจาคพระราชทรัพย์ของพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า “วัดแสนฝาง” หรือ “วัดแสนฝาง” มาตราบเท่าทุกวันนี้

โบราณวัตถุสถานและปูชนียวัตถุที่สำคัญของวัดแสนฝางประกอบด้วย วิหารลายคำ ๑ หลัง ซึ่งพระ เจ้าอนทวิชยานนท์และเจ้าทิพเกษรราชเทวีได้โปรดให้หรือพระตำหนักที่ประทับของพระเจ้ากาวิโลรส สุริยวงษ์ไปปรับปรุงดัดแปลงสร้างเป็นวิหารปิดทองล่องชาดทั้งหลังและถวายวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๐ (จ.ศ. ๑๒๓๕) และมีการทำบุญฉลองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ วิหารหลังนี้เป็นทรงล้านนา หลังคาเดี่ยวและ ลาดต่ำ ประดับด้วยลวดลายไม้แกะสลักและปูนปั้นปิดทอง ขนาดความยาว ๔๕ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร¹⁵

รูปที่ 14 ไต๋ยิ่นเซ่ง (รัตนผล)

¹⁵ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 30.

อาคารหลังนี้มี 5 คูหาติดต่อกัน ตัวอาคารหันหน้าไปทางทิศใต้ถนนท่าแพ ต.ช้างม้อย บนสุดของอาคารมีข้อความว่า พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย และเป็นปีที่ นายอิ้วสือ และนางไหล่ซุน แซ่โต้ว ตัดสินใจก่อสร้างอาคารนี้ ใช้เวลา ปีกว่า จึงแล้วเสร็จ และทำพิธีขึ้นบ้านใหม่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2477 โดยเจ้าของบ้านได้ทำบัตรเชิญผู้มีเกียรติโดยเฉพาะ เจ้าแก้ววรวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้ายมาร่วมงานหลังจากทำบุญตักบาตรและทำพิธีสงฆ์ ในช่วงเช้าแล้ว มีการเลี้ยงอาหารจีนในช่วงเย็นของวันเดียวกัน แปลกกว่าบ้านอื่นๆ ตรงที่ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ถึง 2 วัน ก่อนหน้านี 1 วัน ได้นิมนต์พระสงฆ์ 7 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ที่บ้านด้วย และนับว่าเป็นพิธีที่ทันสมัยมากที่มีการส่งบัตรเชิญ ไม่ได้เชิญด้วยวาจาเพียงอย่างเดียว

เนื่องจากนายอิ้วสือ เป็นคนทันสมัยและมองการณ์ไกล จึงลงทุนก่อสร้างบ้านโดยใช้ช่างก่อสร้างรากฐานอย่างแน่นหนาชนิดที่ใครก็คาดไม่ถึงคือ สามารถรับน้ำหนักอาคารได้ถึง 7 ชั้น และรับเอาเทคโนโลยีการก่อสร้างแบบใหม่คือระบบเสาและคานาคอนกรีตเสริมเหล็ก แตกต่างจากอาคารยุคก่อน ที่ใช้ระบบถ่ายเทน้ำหนักลงผนังนอกจากนั้นยังเว้นว่างพื้นที่หน้าอาคารเข้าไปจัดมุมคโหนด เพื่อให้หน้าบ้านโอโถงและเป็นผลดีในสมัยหลังเพราะไม่ต้องถอยร่นอาคารหากมีการขยายถนน

อาคารนี้ทำเสาใหญ่รับน้ำหนักชายคาด้านบนเพื่อให้สามารถเดินได้ชายคาด้านบนเปิดลักษณะเหมือนความสูงระหว่างชั้น แต่ละชั้นทำให้พื้นที่โปร่งโล่งสบาย เนื่องจากเป็นบ้านที่กว้างและลึก ทำให้โครงหลังคาซึ่งใช้กระเบื้องขอม จึงต้องทำมุมอย่างน้อย 30 องศาเพื่อไม่ให้ฝรั่ง ทำให้มีพื้นที่ใต้หลังคาสูงมาก ปัจจุบันยังสามารถตัดแปลงเป็นชั้นที่ 3 ได้อีกชั้นหนึ่ง โดยอาศัยโครงหลังคาเดิม และความสูงของชั้นล่าง ทำให้สามารถต่อเติมเป็นชั้นลอยได้ เช่นเดียวกับชั้นลอยของตึกแถวในยุคปัจจุบัน ความกว้างของช่วงเสาแต่ละต้นที่ห่างกันทำให้ช่วงชากวางตุงออกแบบให้มีหูช้างยื่นออกไปเพื่อช่วยรับน้ำหนักมีการออกแบบลวดลายให้สวยงาม บันไดทำด้วยไม้สักอย่างดี มีสัดส่วนที่เหมาะสมกับการก้าวขึ้นลง และกว้างพอที่จะให้ความสะดวกในการขนของขึ้นลง เสากลมด้านหน้าขนาดใหญ่ที่ทำสูงขึ้นไปรับชายคาของชั้นที่ 2 เพิ่มความอลังการให้แก่ตัวอินเซ่ง ผนังที่อยู่ในแนวที่ถอยร่นเข้าไปเกือบ 2 เมตรทำให้อาคารนี้ได้ร่มเงากันแดดกันฝน และทำให้ตัวอาคารอยู่ในเงา ยิ่งทำให้เสาที่ลอยอยู่ดูโดดเด่น หน้าตักใช้ประตูบานเฟี้ยมลูกฟักไม้สักเช่นเดียวกับอาคารอื่นๆ ส่วนใหญ่ที่ประกอบอาคารค้า ส่วนมากพับเก็บด้านข้าง เพื่อให้เปิดโล่งเข้าได้ทุกคูหา

ร้านโต้วอินเซ่ง เปลี่ยนชื่อเป็นร้านรัตนผล ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการไล่ต่างค้าออกนอกประเทศ หากใครไม่ประสงค์จะอพยพ ไปอยู่ที่อื่น ต้องไปทำอาชีพเกษตรกร นายอิ้วสือ จึงได้ไปทำสวนอยู่ระยะหนึ่ง หลังสงคราม เลิก รัตนผล เปลี่ยนไปใช้ชื่อ โต้วอินเซ่ง อีกครั้ง กระทั่ง พ.ศ. 2504

เมื่อทำธุรกิจเกี่ยวกับการขายหนังสือและเครื่องเขียนทั้งหมดจึงกลับมาใช้ชื่อ รัตนผล จวบจน
ปัจจุบัน¹⁶

รูปที่ 15 Tea House Siam Celadon

เป็นบ้านไม้ติดลำนํ้าแม่ข่า สร้าง พ.ศ. 2458 เป็นบ้านไม้สักขนาดใหญ่ เดิมเป็นของขุนอนุกร
บุรี ต้นตระกูล นิมากร เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ได้บรรดาศักดิ์เป็นขุน ในสมัย ร.6 บ้านหลังนี้เคยเปิด
เป็นร้านจำหน่ายวัสดุก่อสร้าง ชื่อร้าน หินี่มณีเยวจวด หลังจากขุนอนุกรบุรีเสียชีวิตในปี พ.ศ.2495 จึง
ยกบ้านให้ลูกชาย ตือนายบรรยงค์ นิมากร เปิดเป็นคลินิกหมอสมโพธิ ภายหลังได้ขายให้กับคุณ
มานิตย์ วังวิวัฒน์ เจ้าของกิจการชาระมิงค์ เมื่อ 6 ก.พ. 2529 จากนั้นได้เปิดให้ผู้อื่นมาเช่าเป็น
ร้านอาหารอิตาเลียน ก่อนจะดำเนินการปรับปรุงครั้งใหญ่ ตั้งแต่ปี ก.พ. 2545 – ก.ค. 2546 สภาพก่อน
ปรับปรุงทรุดโทรมลงมาก คุณนิตยและคุณเพ็ญพรรณ (ภรรยา) เห็นว่า บ้านหลังนี้เป็นบ้านเก่า ควร
รักษาไว้ จึงได้บูรณปรับปรุง โดย อ.ศิริพร วรรณกุลสุนทร อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชม
งคลล้านนา เป็นผู้ออกแบบปรับปรุง ส่วนที่พุพังไปก็ให้ช่างแกะไม้ใหม่ให้กลมกลืนกับของเดิมมาก

¹⁶ สุภภรณ์ อากาวิชรุศม์, เรื่องเล่าลาวภาค, อ่างแล้ว, 20.

ที่สุ มีการสร้างห้องน้ำเพิ่ม เนื่องจากของเดิมมีเพียงห้องเดียว บ้านหลังนี้มีลักษณะเป็นโถงโล่งอยู่ตรงกลาง ไม่ติดแอร์ เพราะคนโบราณจะปลูกบ้านให้มีหลังคาสูง เพื่อให้ลมสามารถผ่านได้ ด้านหลังของบ้านเป็นสวน

ระหว่างการปรับปรุงบ้านทางเจ้าของเห็นว่า น่าจะเปิดเป็นร้านชาละมั่งร่วมกับธุรกิจตลาด ซึ่งเป็นธุรกิจที่ทำอยู่แล้ว จึงใช้ชื่อร้านว่า Tea House Siam Celadon เมื่อ 1 ต.ค. 2546 บ้านหลังนี้ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมดีเด่น จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในปี พ.ศ. 2547 และรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นประเภทอาคารเก่า จากสมาคมสถาปนิกสยามและเทศบาลนครเชียงใหม่ เมื่อ 4 พ.ย. 2547

รูปที่ 16 วัดบุพพาราม

มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วัดเม็ง มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัดอุปลา ตั้งอยู่เลขที่ 143 ถนนท่าแพ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 4 ไร่ 3 งาน 29 ตร.วา

วัดบุพพารามสร้างขึ้นในสมัยพระญาเมืองแก้ว กษัตริย์ล้านนาลำดับที่ 12 ราชวงศ์มังราย (ครองราชย์ระหว่างปี พ . ศ . 2039 – 2068) ในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ได้กล่าวถึงการสร้างบุพพารามว่า พระเจ้าติลกปนัดดาธิราช (ราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราช คือพระญาเมืองแก้ว) หลังจากที่ได้ราชาภิเษกแล้วในปีที่ ๒ ทรงโปรดให้สร้างอารามขึ้นอารามหนึ่งในหมู่บ้านที่พระราชอัยกา ครั้งเป็นยุพราชและพระบิดาของพระองค์เคยประทับมาก่อนเมื่อวันอังคาร ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5 ปีมะโรง จุลศักราช 858 โดยพระองค์ตั้งชื่ออารามนั้นว่า บุพพาราม แปลว่าอารามตะวันออก ทั้งนี้ โดยถือเอานิมิตว่าได้ตั้งอยู่ทางทิศบูรพาแห่งนพิสีราชธานี ซึ่งเป็นตำแหน่ง “ มุลเมือง ” ตามคัมภีร์มหาทักษา

ต่อมาในปีที่ 3 ของการครองราชย์ (ปีมะเมีย) พระญาเมืองแก้วทรงโปรดให้สร้างปราสาทขึ้นองค์หนึ่ง ท่ามกลางมหาวิหารในอารามแห่งนั้น เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเงินพอย่างเข้าปีที่ 4 แห่งการครองราชย์ พระญาเมืองแก้วทรงฉลองพระไตรปิฎกฉบับลงทองขมุขิลปะแบบล้านนาพร้อมกับหอมณเฑียรธรรมซึ่งโปรดให้สร้างด้วยไม้สักทั้งหลังและประดับตกแต่งอย่างประณีตสวยงามเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระไตรปิฎกนอกจากนี้ยังมีการฉลองกุมารารามซึ่งพระนางสิริยสวดีราชเทวีพระราชชนนีของพระองค์ ได้สร้างไว้ที่พระราชมณเฑียรอันเป็นสถานที่ประสูติของพระญาเมืองแก้วในครั้งเดียวกันนั่นเอง

ในปีจุลศักราช 866 (พ . ศ . 2047) ปีฉลู เดือน 8 วันพฤหัสบดี ขึ้น 11 ค่ำ พระญาเมืองแก้วทรงรับสั่งให้ทำการหล่อมหาพุทธรูปไว้ ณ วัดบุพพาราม 1 องค์ ต่อมา ในปีชวดเดือน 5 วันพฤหัสบดี ขึ้น 8 ค่ำ มีการหล่อพระมหาพุทธรูปด้วยทองแดงล้วน น้ำหนัก 1 โกฏ ซึ่งมีสนธิ 8 แห่ง หรือข้อต่อ 8 แห่ง ใช้เวลาสร้างทั้งสิ้น 5 ปี คือ สำเร็จในปี จ . ศ . 871 เดือน 5 ขึ้น 5 ค่ำ วันพุธ โดยมีการฉลองอย่างใหญ่โตและได้รับการประดิษฐาน ณ พระอุโบสถ ปัจจุบันนี้ คือ พระประธานในวิหารของวัดบุพพาราม จากนั้น วัดบุพพารามได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ . ศ . 2070

สำหรับอาณาเขตของวัดตามตำนานไม่ได้กล่าวไว้ว่ามีเนื้อที่เท่าใด จากการค้นคว้าข้อมูลของพระพุทธรูปเจ้าอาวาสวัดบุพพารามในปัจจุบัน (พ . ศ . 2539) ประกอบกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้เฒ่าผู้แก่ ได้ใจความว่าวัดบุพพารามหรือบุพพารามมีเนื้อที่กว้างขวางมาก ทิศตะวันออกจดคลองแม่ข่า ทิศตะวันตกจดวัดมหาวิค อย่างไรก็ดี ปัจจุบันวัดบุพพารามหรือบุพพารามมีเนื้อที่ 4 ไร่ 3 งาน 29 ตารางวา ทิศเหนือติดกับถนนท่าแพ มีเนื้อที่ 2 เส้น 13 วา ทิศใต้ติดบ้านของเอกชน มีเนื้อที่ 2 เส้น 4 วา ทิศตะวันตกติดกับถนนท่าแพ ซอย 2 ร่มโพธิ์ มีเนื้อที่ 2 เส้น 19 วา

ความสำคัญของวัดบุพพาราม คือ เคยเป็นที่สถิตของพระมหาสังฆราชปุตสทเวาะ และนอกจากนี้ยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งมีประเพณีสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุในวันเพ็ญเดือน 6 เหนือ (เดือน 4 ภาคกลาง) ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ประจำปี ปุชนิยมสถานที่สำคัญของวัดบุพพาราม ได้แก่

- พระวิหารหลังเล็ก ซึ่งเป็นวิหารเครื่องไม้ศิลปะแบบล้านนา เจ้าหลวงช้างเผือกธรรมลังกาโปรดให้สร้างเมื่อ พ . ศ . 2362 เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชโยลาคประสิทธิโชค (พระประธาน) ซึ่ง

ก่อด้วยอิฐถือปูน หน้าตักกว้าง 7 ศอก สูง 9 ศอก เดิมวิหารหลังนี้มีอยู่ 3 มุขด้วยกัน คือ มุขหน้าหันไปทางทิศเหนือ มุขหลังหันไปทางทิศใต้ และมุขข้างหันไปทางทิศตะวันออก สำหรับวิหารหลังปัจจุบันเป็นศิลปกรรมแบบล้านนา ด้านในประดิษฐานพระประธาน 2 องค์ องค์หนึ่งหันหน้าไปทางทิศเหนือ ก่อด้วยอิฐและปูน หน้าตักกว้าง 7 ศอก สูง 9 ศอก ได้รับการประดิษฐาน ณ วิหารหลังนี้มาโดยตลอด พระพุทธรูปอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง หันหน้าไปทางทิศใต้ (หันหลังให้กับองค์แรก) ภายหลังเมื่อวิหารหลังเล็กได้รับการดัดแปลงแก้ไขในสมัยกรุงบาทานหรือ ครุบาอินตะพระพุทธรูปองค์นี้จึงได้รับการเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานบนวิหารหลังใหญ่ ต่อมาเจ้าแม่ทิพผสม ณ เชียงใหม่ ได้ทำการบูรณะวิหารหลังเล็ก เมื่อประมาณปี พ . ศ . 2445 ปีขาล ปัจจุบันวิหารหลังเล็กนี้กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้วล่าสุด พระพุทธิญาณ เจ้าอาวาสและเจ้าคณะจังหวัดองค์ปัจจุบันได้ทำการบูรณะซ่อมแซมในรูปเดิมและเสริมในบางส่วน คือ ปั้นมอม (สัตว์หิมพานต์) 2 ตัว ไว้ที่บันไดรวมทั้งบานประตูใหญ่ของวิหารซึ่งปั้นปูนเป็นเทพพนม

- พระวิหารหลังใหญ่ เป็นวิหารศิลปกรรมล้านนาซึ่งได้รับการประดับตกแต่งลวดลายปูนปั้นแบบพม่า เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาปฏิมากร ศิลปกรรมล้านนาซึ่งหล่อด้วยทองแดงล้วนมีน้ำหนัก 1 โทก และสนธิ (ต่อ) 8 แห่ง และมีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนขนาดช้ายาวอีก 2 รูป โดยหล่อด้วยทองสำริดทั้งคู่ภายในวิหารมีภาพเขียนพุทธประวัติและพระมหากษัตริย์ล้านนา ซึ่งเขียนด้วยสีฝุ่น ประวัตินี้ของวิหารหลังใหญ่เท่าที่ทราบ คือ พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์หรือเจ้าชีวิตอ้าว เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เป็นผู้บูรณะโดยเปลี่ยนเสาเดิม คือ ท่านได้รื้อหอเย็นในคุ้มหลวง แล้วนำเสาล่านั้นมาทำเป็นเสาพระวิหาร ต่อมาในสมัยของกรุงบาทาน (อินตะ) พร้อมด้วยญาติโยมได้ทำการบูรณะพระวิหารขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จากนั้น พระครูอุดมกิตติมงคลเจ้าอาวาสได้พยายามปรับปรุงเรื่อยมาไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนบานประตูใหญ่ - เล็กและแกะสลักให้สวยงามแบบศิลปะล้านนา

- พระอุโบสถ ตามที่สอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ได้ความว่าเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ฤๅหปตานี “ คุณแม่วันดี สุริยา ” เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ โดยทำซุ้มโงงให้เป็นศิลปะล้านนาผสมมอญ อนึ่ง พระอุโบสถหลังนี้มีขนาดเล็กและไม่มีใบเสมาเป็นเครื่องหมายเหมือนอุโบสถที่สร้างขึ้นในปัจจุบันแต่จะใช้ก้อนหินหรือเสาหินทรายแดงเป็นนิตในการผูกคูกนิตเพื่อแสดงเขตของพัทธสีมาซึ่งมีความกว้าง 5 เมตร และยาว 20 เมตร ภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งศิลปะเชียงแสนซึ่งเป็นพระประธานและพระพุทธรูปปูนปั้นก่อด้วยอิฐอีก 2 องค์ ซึ่งเป็นของโบราณ

- พระเจดีย์ ศิลปะล้านนา เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามตำนานขององค์พระเจดีย์กล่าวว่า พระญาเมืองแก้วสร้างพระเจดีย์ขึ้นใน ปี ค.ศ.872 ปีมะแม โดยมีความกว้างประมาณ 12 ศอก สูงประมาณ 30 ศอก ปิดด้วยทองทั้งองค์ ในครั้งนั้น คณะสงฆ์ และเหล่าศรัทธาต่างเปลื้องอาภรณ์เครื่องประดับเป็นเครื่องบูชาเพื่อเป็นบุญกุศลและเป็นการถวายทานแด่พระพุทธรูปศาสนา การก่อสร้างใช้เวลารวม 3 เดือนจึงสำเร็จ โดยขณะที่การก่อสร้างดำเนินอยู่นั้นมีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้นหลายประการ

อนึ่ง การบูรณะองค์พระเจดีย์โดยหลวงโยนวิจิตร(หม่อมตะก่า อุปโยคิน) คือ ท่านได้สละทรัพย์ส่วนตัวเสริมสร้างองค์เจดีย์ทั้งองค์ในปี จ.ศ.1260 (พ.ศ.2441) โดยเปลี่ยนรูปทรงเจดีย์ใหม่ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ขยายฐานให้กว้าง 38 ศอก ความสูง 45 ศอก มีฉัตรขนาดเล็กจำนวน 4 ฉัตร รวมทั้งมีต้นดอกไม้เงิน-ดอกไม้ทอง อย่างละ 4 ต้น และมีฉัตรขนาดใหญ่ตรงยอดสุดขององค์เจดีย์ 1 ฉัตร พิธียกฉัตรมีขึ้นในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ปลายปี พ.ศ.2441

ต่อมา ในปี พ.ศ.2499 พระพุทธิญาณ (เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน) ได้ย้ายมาจากวัดเซตวันและได้ทำการบูรณะองค์พระเจดีย์อีกครั้งหนึ่ง โดยเริ่มลงมือบูรณะในวันพฤหัสบดีแรม 9 ค่ำ เดือน 12 ปีฉลู จ.ศ.1323 ตรงกับวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2504 สำเร็จเรียบร้อยเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2515 ตรงกับเดือน 5 ขึ้น 10 ค่ำ วันพฤหัสบดี รวมเวลาที่ทำการบูรณะ 4 เดือนกับอีก 6 วัน

- บ่อน้ำทิพย์ เดิมเป็นบ่อน้ำในพระราชอุทยานของพระเจ้าติโลกราช มีมาก่อนการสร้างวัดบุพพาราม เมื่อพระเจ้าติโลกราช (พระเมืองแก้ว) ได้ทรงสร้างพระอารามขึ้นในพระราชอุทยาน ได้ใช้น้ำในบ่อนี้เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์สรงพระบรมสารีริกธาตุ ปัจจุบันทางราชการใช้น้ำในบ่อนี้เป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อหนึ่ง ในจำนวนบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั่วราชอาณาจักร เพื่อใช้ในพิธีสำคัญ ๆ เช่น ในพระราชพิธีพุทธาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในวาระครบ 5 รอบ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2530 หรือเมื่อครั้งเจ้าอินทวโรธ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ราชวงศ์มังรายได้อาราธนาพระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทองมายังวัดบุพพารามเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำทำการสักการะในวันเพ็ญเดือน 4 ใต้ เดือน 6 เหนือ และในปัจจุบัน ประเพณีการสรงน้ำพระบรมธาตุวัดบุพพารามยังคงดำเนินอยู่เป็นประจำทุกปี

- หอมนเทียรธรรม เป็นมณฑปปราสาทจตุรมุขทรงล้านนา 2 ชั้น สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2523 สำเร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2538 เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงพระราชทานนามว่า “ พระพุทธรูปพหุภิมงคล ภปร. ” และพระพุทธรูประศรีสักขีไพรีพินาศ แกะด้วยไม้สักทั้งองค์ สำหรับชั้นล่างจัดเป็นห้องสมุดศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาเพื่อรวบรวมวัตถุโบราณของพื้นเมืองต่าง ๆ

- วิหารพระเจ้าทันใจ ไม่ปรากฏวันเดือนปีที่สร้างอย่างแน่ชัด แต่จากการสอบถามผู้สูงอายุได้ความว่าพ่อน้อยสุข สุขเกษม พร้อมด้วยลูกหลานเป็นศรัทธาถวายพร้อมพระเจ้าทันใจ โดยใช้เวลาสร้างเพียงวันเดียวและทำการฉลองสมโภชพร้อมทั้งเจริญพระพุทธมนต์ อายุการก่อสร้างประมาณ 140-150 ปี นับว่าเป็นของเก่าแก่คู่กับวัดอีกอย่างหนึ่งภายในวิหารพระเจ้าทันใจ เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าทันใจและพระประจำวันเกิด

- วิหารครุบาศรีวิชัย ภายในประดิษฐานรูปปั้นของครุบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนให้วัดบูรพารามเป็นโบราณสถานตั้งแต่วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2522¹⁷

รูปที่ 17 วัดมหาวัน

เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาของคนเชียงใหม่ในสมัยก่อน มีตำนานเกี่ยวกับการสร้างวัดมหาวันว่า เป็นวัดที่สร้างในสมัยของพระเจ้ากาวิละเมื่อครั้งที่พระองค์ได้ทรงกอบกู้เอกราชคืน หลังจากเชียงใหม่ตกเมืองเมืองขึ้นของพม่ามายาวนานถึง 200 ปี วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2338 หลังจากที่สร้างวัดแล้ว พระองค์ได้ทรงปรับปรุงการปกครองบ้านเมืองและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กัน เมื่อถึงจุลศักราช 1168 (พ.ศ.2386) ได้มีการประชุมพระสังฆเจ้าขึ้นที่วัดเชียงใหม่ ซึ่งมีพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ทั้งนอกเขตกำแพงเมืองและวัดที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองเข้าร่วมประชุม

ในครั้งนั้นก็มีครูบาเจ้าจากวัดมหาวันไปร่วมประชุมด้วย

ปัจจุบันวัดมหาวันตั้งอยู่บนถนนท่าแพ ตำบลช้างคลาน บนเนื้อที่กว่า 2 ไร่ 3 งานนั้นคูจะคับแคบไปถนัดตา เมื่อภายในบริเวณวัดมีจำนวนของรถที่เข้ามาจอดอยู่มากมาย เมื่อสังเกตจากด้านนอก

17 อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, อ้างแล้ว, 35.

ของวัดจะมีกำแพงล้อมทั้งสี่ด้าน โดยเฉพาะทางแนวกำแพงทางด้านหน้าของวัดจะมีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปแบบพม่าอยู่ 4 ซุ้ม มีสิงห์คู่อยู่ด้านหน้าประจำแต่ละซุ้ม ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของวัดมหาวัน เมื่อเดินเข้ามาในวัดจะสังเกตเห็นพระอุโบสถเก่าแก่ ด้านหน้ามีลวดลายปูนปั้นฝีมือของช่างชาวล้านนาที่ประดิษฐ์ลวดลายได้อย่างวิจิตรบรรจง ประตูไม้ด้านหน้าของพระอุโบสถแกะสลักลวดลายพุทธประวัติ ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปประธานปางสมาธิ สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปประธานนี้คงเป็นศิลปกรรมแบบล้านนาผสมเชียงแสน เพราะไม่ว่าจะมองทางด้านไหนก็คล้ายกับพระสิงห์ เพียงแต่ว่าพระประธานของวัดมหาวันมีขนาดองค์เล็กกว่าพระสิงห์จากวัดพระสิงห์วรมหาวิหารเท่านั้น

สิ่งทีเรียกว่าสามารถดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาภายในวัดได้มากก็คือ พระเจ้าโต หรือ วิหารหลวง ที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "พระเจ้าโต" เป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยศิลปกรรมแบบพม่า ตามประวัติกล่าวว่า สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาของคหบดีชาวพม่าที่ชื่อ พ่อเลี้ยงหม่องปืด ซึ่งเป็นชาวพม่าที่เข้ามาทำสัมปทานไม้สักในภาคเหนือจากบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ภายหลังจากที่พ่อเลี้ยงหม่องปืดได้แต่งงานกับนางคำหอม ซึ่งเป็นลูกสาวของนายคู้และนางปิ่น ชาวเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศรัทธาของวัดมหาวัน จนเมื่อกิจการการทำไม้ของพ่อเลี้ยงปืดหม่องเจริญรุ่งเรืองขึ้น ท่านจึงได้สร้างวิหารหลวงและพระเจ้าโต ตลอดจนได้ทำการบูรณะซ่อมแซมกำแพงซุ้มประดับตลอดจนรูปปั้นต่าง ๆ ในแบบศิลปกรรมพม่าเมื่อปี พ.ศ.2349 ว่ากันว่าพระเจ้าโตของวัดมหาวันนี้มีอายุเกือบ 200 ปีทีเดียว

วัดมหาวัน วัดของคนเมืองที่ชาวพม่าบูรณะดูเหมือนว่าจะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวต่างชาติอยู่มากทีเดียว เพราะแต่ละวันนักท่องเที่ยวเหล่านี้จะเข้ามาถ้ำรูปศิลปกรรมพม่าที่ปรากฏอยู่ในวัด เช่น องค์เจดีย์กลางวัด แต่เดิมเจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยล้านนาเรืองอำนาจเมื่อราวจุลศักราช 1251 ต่อมาเมื่อศิลปะแบบพม่าเข้ามามีอิทธิพลในเชียงใหม่ ทางทางจึงได้สร้างเจดีย์แบบพม่าขึ้นใหม่เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมครอบเจดีย์องค์เดิมไว้

วัดมหาวันวัดไทยสไตล์พม่าที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวัดในเชียงใหม่ ท่านสามารถเข้าชมและแะนมนัสการพระเจ้าโตได้ที่วัดนี้ นอกจากนั้นท่านยังสามารถชมความงดงามของศิลปกรรมแบบพม่าที่มีอยู่มากภายในวัด เช่นที่ซุ้มประตูทั้ง 4 ซุ้ม วัดนี้หาไม่ยากตั้งอยู่บนถนนท่าแพก่อนถึงช่วงประตูท่าแพทางด้านซ้ายมือ 200 เมตร¹⁸

¹⁸ เรื่องเดิม, อ้างแล้ว, 31.

รูปที่ 18 สะพานจันทร์สมบริเวณหลังวัดเกตการาม

รูปที่ 19 เจดีย์วัดเกตการาม

บริเวณด้านหลังวัดเกตตามแนวถนนเจริญราษฎร์ ที่เป็นสะพานจันทร์สม ปัจจุบัน ในอดีตมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันตามยุคตามสมัย ตามหลักฐานเก่าที่สุด พบในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ ที่ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิพур ได้แปลมาจากต้นฉบับคัมภีร์โบราณ จารเป็นภาษาบาลีที่ท่านรัตนปัญญาเถระ ปราชญ์ชาวเมืองเชียงรายและเป็นเชื้อพระวงศ์ ของพระเจ้ามังรายบวชอยู่ที่วัดพระแก้วเมืองเชียงราย ต่อมาท่านมาอยู่เมืองเชียงใหม่ ที่วัดเจดีย์เจ็ดยอด ได้รับงานไว้ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ปนัดดาธิราชหรือพระเมืองแก้วผู้เป็นหลานของพระเจ้าติโลกราช จนในปี พ.ศ. 2060 และจบบริบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2081 ดังนี้

1. ในปีนั้นเอง พระภิกษุสงฆ์ มีพระมหาเถระเมธังกรญาณ และพระมหาเถระมังคลสีลวงค์ เป็นประมุข ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากพระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิ เพิ่มผ่านราชสมบัติได้ 5 เดือน อุปสมบทกุลบุตรประมาณ 500 คน ที่ทำสถานหลวง ในแม่น้ำพิงค์ เมื่อเดือนยี่

ท่านได้กล่าวถึงทำสถานหลวงว่าอยู่ตรงกันข้ามกับวัดเกต ดังนี้

“..ทำสถานหลวง ท่านผูกศัพท์บาลีว่า มหาสถานติด อยู่ตรงข้ามวัดเกตการามในจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันนี้ไม่ได้เรียกว่า ทำสถานหลวงแล้ว ลางท่านว่าเป็นทำเจดีย์ในปัจจุบันนี้ คำว่าสถาน นั้นเป็นชื่อ ต้นไม้พุ่มเป็นพุ่มขนาดตระกูลหนึ่ง ดอกขาวขนาดเดียวกับดอกพุทธรักษา กลิ่นหอม เหมือนดอกพุทธรักษา ส่วนในตอนกลางวันและหยกคล้ายใบปีปลำดับขนาดต้นพุทธรักษา ชาวเมืองเหนือเรียกต้นสถาน หน้านั้นคงเป็นทำใหญ่และมีต้นสถานเป็นเครื่องหมาย จึงเรียกว่าทำสถานหลวง

นายอินดีที่คุ้มม่วยเซ็ง แซ่เตีย ได้บอกว่าที่บ้านท่านมีดอกไม้ชนิดหนึ่งซึ่งคุณยายของท่าน คือแม่แก้วมาลูน ต้นไม้พุ่มเล็ก บอกว่าชื่อดอกสัสถาน หรือสถาน เมื่อผู้เขียนได้นำมาพิจารณา ดูเห็นว่า เป็นดอกไม้ที่มีรูปพรรณสัณฐานใกล้เคียงกับดอกเจ็วกระแตมาก จนแทบจะเรียกได้ว่าเป็นฝาแฝดกันเลยทีเดียว

ในอนาคต หากมีการส่งเสริมให้ปลูกดอกไม้พื้นบ้านแล้ว ควรที่จะส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ดอกชนิดนี้ให้ทั่วไปด้วย จะดีมาก

กลับมาพูดถึงการบวชในสมัยโบราณที่มักนิยมบวชในน้ำนี้เป็นประเพณีที่รับมาจากสำนักมหาวิหารของลังกา การทำสังฆกรรมในน้ำ มี 3 ชนิด คือในมหาสมุทร สระ (คือที่มีน้ำขังโดยธรรมชาติ) และในแม่น้ำ วิธีการคือ ทำสังฆกรรมบนเรือหรือแพ หรือร้านที่ผูกไว้ในน้ำ และต้องผูก

ติดกับหลักในน้ำหรือทอดสมอ ให้ห่างจากตลิ่งกว่าชั่ววิดน้ำสาม ห้ามทำในเรือหรือแพที่กำลังลอยหรือเดินอยู่

การบวชที่ว้านนี้เป็นการบวชทางน้ำบนแพขนาน เรียกว่าเป็นอุทกสีมา หรือสมมติดินที่สีมา คือสมมติเขตสีมาในน้ำเพื่อทำสังฆกรรมนำเข้ามาโดยพระสุนทรเถร เป็นการบวชอุบลบุตรชาวล้านนาเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.1912 ตามคติของมอญ บางที่เรียกว่า ลัทธิสังกาวงศ์ หรือहनสวนดอกที่แม่น้ำปิงใกล้กับวัดจันทกานโนในจังหวัดลำพูน

การบวชบนแพขนาน ท่านว่ากันว่าเป็นที่มาของการเรียกผู้ที่เคยบวชเป็นพระภิกษุว่า ขนานหรือหนาน ในปัจจุบันนั่นเอง

สำหรับทำวัดเจดีย์ ภายหลังได้มีการสร้างสะพานไม้หรือที่เรียกกันว่า “ขัวกุลา” (กุลา คำเรียกฝรั่ง คือกุลาขาว ส่วนกุลวดำ คือ แขก) โดยหมอซึก อดีตมิชชันนารีชาวอเมริกัน และเมื่อถูกแพขนานศักดิ์คือท่อนไม้ซุงที่บริษัท บอร์เนียวจำกัด และบริษัทบอมเบย์ เบอร์มา ซึ่งได้รับสัมปทานทำไม้ในภาคเหนือได้ทำการตัดไม้แล้วปล่อยให้ไหลมาตามลำน้ำแม่ปิงจนเป็นแพเต็มแม่น้ำไปหมด ถึงขนาดที่ว่าสามารถเดินบนแพข้ามฝั่งได้สบาย ไม้ซุงเหล่านั้นได้ไหลพุ่งเข้าชนตอม่อสะพานจนโยเสียหาย จึงต้องรื้อสะพานและมีการใช้ขัวแตะ คือ สะพานไม้ไผ่ขัดแตะแทน และมีท่าเรือข้ามฟากของลุงหนานโต ปัญญารัตน์ และทำอื่นๆ แต่พอถึงฤดูน้ำหลากขัวแตะก็จะถูกน้ำพัดพาให้ลอยไป ที่งอกบริเวณริมแม่น้ำปิง จึงเป็นที่อาศัยพักพิงของลุงคำลือลูกจ้างเรือที่เข้ามาขอปลูกตอม่อ (กระต๊อบ) อยู่ในช่วงปี พ.ศ.2499 เท่าอายุของเปา (จันทร์ดี อาทิตย์) ที่ปัจจุบันไม่ได้สืบทอดอาชีพต่อเรือแต่เปลี่ยนมา ขายกล้วยทอด (กล้วยแขก) ขายกระบอกทอดและน้ำอัดลมที่เชิงสะพานจันทร์สมแทน

อนึ่ง สะพานจันทร์สมนี้ นายห้างโมศิริราม (นายมนตรี โกสลาภิรมย์) ชาวซิกซ์ ได้สร้างเป็นสะพานคอนกรีต เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่นางจันทร์สม ภริยาผู้เป็นที่รัก เมื่อปี พ.ศ.2509 เพื่อให้คนบ้านวัดเจดีย์กับคนภาคหลวง ภาคเก้าลำไย (ตลาดวโรรส ตลาดต้นลำไย) ได้ใช้เดินไปมาหากันตราบนานวันนี้ ด้วยความที่นายห้างซึ่งเป็นชาวอินเดีย เป็นผู้สร้างสะพานนี้ชาวบ้านจึงเรียกสะพานนี้ อีกชื่อว่า “ขัวแขก”

รูปที่ 20 บ้านหิ-จันทร์ทิพย์ นิมมานเหมินทร์

พ.ศ.2454 นายหิ นิมมานเหมินทร์ (แซ่ฉิม) และนางจันทร์ทิพย์ นิมมานเหมินทร์ (เชียรสิริ) ได้ย้ายจาก “บ้านตึก” ซึ่งเป็นบ้านของหลวงอนุสารสุนทร (สุนธี ชูติมา) บริเวณถนนวิษยานนท์ มาอยู่ที่บ้านวัดเกต ด้านติดแม่น้ำปิงทิศตะวันออกในปัจจุบัน โดยซื้อที่ดินพร้อมบ้าน จากเจ้าของเดิมชื่อนางเย็น (ไม่ทราบนามสกุล) และได้ปรับปรุงครั้งใหญ่ มีศาล่าก่อน อัดดูติ เป็นหัวหน้าล่ากรก่อสร้างเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมแบบล้านนาและตะวันตกภายในบ้านเป็นโถงใหญ่ทั้งสองชั้นตามแบบตะวันตกและมีชานบ้านล้านนาสำหรับใช้สอยทั้งชั้นบนและล่าง ซึ่งเป็นรูปแบบที่แตกต่างไปจากบ้านเรือนของล้านนาในช่วงเวลาเดียวกัน

สำหรับที่ดินบริเวณบ้าน เดิมมีพื้นที่ไม่มากนัก ต่อมา พ.ศ. 2476 นางคำใส เชียรสิริ (มารดา นางจันทร์ทิพย์) ได้ซื้อที่ดินจากแปลงใกล้เคียงและมอบให้เพิ่มเติม อันเป็นเนื้อที่ที่ปรากฏในปัจจุบัน

ความสำคัญนับว่า บ้านของนายหิ นางจันทร์ทิพย์ นิมมานเหมินทร์มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องของ “บ้านวัดเกต” หลังหนึ่ง

บุคคลที่เคยอาศัยในบ้านหลังนี้

นายหิ นิมมานเหมินทร์ (แซ่ฉิม) (24 มิถุนายน 2428-13 สิงหาคม 2503) นางจันทร์ทิพย์ นิมมานเหมินทร์ (12 กุมภาพันธ์ 2429 – 6 สิงหาคม 2506) มีลูก 11 คน

บ้านหลังนี้ เคยมีซินแสมาจากชวเถา มาขึ้นบนสะพานนครพิงค์ ฟังเสียงน้ำไหลแล้ว พูดกับซินแสตั้งฮกเชื่อว่า บ้านหลังนี้ต้องมีลูกหลานเป็นใหญ่เป็นโตแน่ๆ ซินแสตั้งฮกเข้ียง จึงเล่าให้ฟังว่ามีเป็นรัฐมนตรีชื่อรัฐมนตรีสุกิจ นิมมานเหมินทร์ (สุคนธ์ ชัยรัตน ข้อมูล) สำหรับอาจารย์สุกิจนี้ ท่านเคยเป็นอาจารย์สอนหนังสือหลายแห่ง และยังได้เป็นเอกอัครราชทูต สหรัฐอเมริกา (2506-10) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (2512-14) รองนายกรัฐมนตรี (2516-17) และเป็นนายกสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2518-19)

ยังมีเรื่องเล่าจากลูกหลานบ้านนี้ ถึงเรื่องการสร้างสะพานนครพิงค์ว่าเดิมที บริเวณนี้เป็นทำน้ำ หรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า น้ำต้ำ (น้ำท่า) ภายหลังมีการสร้างสะพาน ตอนที่กำลังเริ่มก่อสร้างสะพานนี้พังลง 2 ครั้ง ครั้งแรกกำลังลงต่อม่อ ยังไม่ทันไรก็ล้ม ครั้งที่ 2 สร้างขึ้นใหม่อีก คราวนี้มีลุงบ่ายคนงานนอนเฝ้าอยู่บอกว่า ตึกมา รู้สึกว่าจะหลับๆ ฝันๆ (เคลิ้มๆ) เห็นคนตัวใหญ่มาก นุ่งผ้าจะม้า เกิดหิว (นุ่งแบบเก็บชายไปเหน็บไว้ที่กระเบน เหน็บคล้ายกางเกงขาสั้น ทำให้ตะมัดทะแมง คล่องตัว) ลำตัวเป็นสีแดง ก้าวข้ามตัวแกไปถึงบนสะพาน ที่กำลังสร้างยื่นออกไปในแม่น้ำปิง ได้คิด

หน้อยแล้วกระโดดลงไปใต้น้ำปึง จากนั้นสะพานก็ล่มตามลงไปเสียงดังมาก (เมื่อปี 2546 ได้มีการขุดลอก น้ำแม่ปึง พบว่าบริเวณนี้มีซากอิฐโบราณก้อนโตๆ จำนวนมาก : วรวิมล ชัยรัตน์ ข้อมูล)

ตอนนี้เริ่มมีเสียงเล่าลือว่า ที่นี่เป็นทางผ่านของยักษ์ ตอนมาสร้างสะพานไม่มีการบอกกล่าว จึงมีเหตุให้เป็นที่ครวนี้ผู้สร้างจึงระดมกันเตรียมให้หัวหามุ ข่ายศรีเป็นการใหญ่ พอให้เสร็จก็ลงมือสร้างใหม่ คราวนี้สร้างต่อได้สำเร็จเป็นสะพานนครพิงค์หรือข้าวใหม่ให้ได้ใช้กันมาจนทุกวันนี้

นอกจากนี้สมัยนั้นรถราก็ยังไม่มาก กลางคืนเดือนหงายลูกหลานผู้ชายบ้านนี้นิยมเล่นสเก็ตจากบ้านนี้ ขึ้นไปทางเหนือจนถึงวัดศรีโคง บางทีก็เลี้ยวเข้าไปในซอยลงน้ำคำ ที่หน้าเฮือนหลวงของอากงหน้อย แซ่แต้ คือ ทางสาธารณะข้างๆ ริมปึงคอนโดมิเนียมปัจจุบัน เมื่อเลี้ยวเข้าไป บางคนจะเห็นมือสีแดงใหญ่โตวางพาดอยู่บนรั้วหลังบ้านตึก ของอาจารย์ไกรศรี นิมมานหมินท์ คือที่เป็นริมปึงคอนโดฯ ปัจจุบันพอเห็นเช่นนั้น เด็ๆ ก็จะร้องหวีดวายแตกหนีกระเจิดกระเจิง ไปกันคนละทิศละทาง

รูปที่ 21 บ้านพ่อเลียงคำอ้าย พันธุศิลป์ (พันธุศิลป์)

นายฮ้อยขมุจากเมืองลาวได้แต่งงานกับแม่เลียงบัวคำ เนื่องจากพี่สาวของแม่เลียงไม่ชอบขมุ จึงหนีการแต่งงาน ฝ่ายพ่อแม่ของแม่เลียงจึงยกแม่เลียงให้แต่งงานแทนขณะที่มีอายุเพียง 14 ปีเท่านั้น

ในอดีตบ้านหลังนี้ เปิดเป็นร้านของเก่าประเภทแอนติค นับเป็นร้านแรกและร้านเดียวในย่าน วัดเกต และยังเป็นที่ชุมนุมของขมุที่อพยพมาจากเมืองลาวใหม่ ๆ เพื่อมาหางานทำที่เชียงใหม่ เมื่อได้งานทำแล้วจึงแยกย้ายไปอยู่ที่ทำงาน

รูปที่ 22 บ้านนายทองอยู่ ตียากรณ์

สร้างโดยนายที ตียากรณ์ ซึ่งเป็นต้นตระกูลของผู้วิจัย ในปี พ.ศ. 2429 เป็นเรือนไม้สักสองชั้น สำหรับอยู่อาศัยของครอบครัว ซึ่งท่านชอบแม่น้ำและเรือเป็นชีวิตจิตใจจึงได้สร้างบ้านขึ้นริมน้ำ และทำน้ำหลังบ้านใช้เป็นที่เก็บเรือที่ใช้บรรทุกสินค้า เชียงใหม่ กรุงเทพฯ แต่เดิมตัวบ้านทาสีขาวและด้านในทาสีไม้ โครงสร้างแข็งแรงและได้รับการบูรณซ่อมแซมในภายดังภาพที่เห็นในปัจจุบัน¹⁹

¹⁹ สัมภาษณ์ สุพจน์ ตียากรณ์, วันที่ 20 ตุลาคม 2552.

รูปที่ 23 บ้านเลขที่ 89 ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

อยู่หลังวัดเกต ด้านหลังเรือนไม้ติดแม่น้ำปิง ซ้ายมือติดสะพานจันทร์โลม เดิมเคยเป็นบ้านของจินอินทร์ ชัมกิม ฮั่วเซ่งและแม่จิบ ผู้สร้างอาคาร โรงเรียนนักรัชมวัดเกตการามกับพระอุโบสถเมื่อปี พ.ศ. 2462

เมื่อปี พ.ศ. 2480 เป็นของหม่อมเจ้าพร้อมพงษ์อริราช กับหม่อมลมัย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา สกุลเดิมแช่ฉั่ว ต่อมายกให้บุตรสาวคนเล็ก คือ ม.ร.ว.อุไร ชุมณี ภรรยาของ ศ.ดร.อภัย ชุมณี และเมื่อ 25 สิงหาคม 2418 ขายให้นายสัวส์ดี เจ้าคูรี และเมื่อวันที่ 16 ต.ค. 2545 จนถึงปัจจุบัน เป็นของนายอรธจน์ เชาว์ชานน

รูปที่ 25 บ้านหกเสา

คืออาคารเลขที่ 36-44 ถนนเจริญราษฎร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง เชียงใหม่ เป็นอาคารสองชั้นก่ออิฐถือปูน ขนาด 2.40 X 12.00 เมตร ประมาณปี พ.ศ. 2490 มีการต่อเติมระเบียงตึกชั้นสองและห้องนอนออกไปหนึ่งห้อง พร้อมกับห้องอาหารชั้นล่างหนึ่งห้อง สืบเนื่องจากส่วนต่อเติมนี้ มีลักษณะแตกต่างจากตัวอาคารเดิม ปี พ.ศ. 2530 ซ่อมแซมเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาจากกระเบื้องดินเผาปลายม่นเป็นกระเบื้องลอนคู่ เนื่องจากไม่สามารถหากระเบื้องของเดิมมาเปลี่ยนใหม่ได้ พร้อมกับซ่อมแซมกระดานซำรุคชั้นล่างที่ชำรุคเสียหาย อาคารหลังนี้เปิดเป็นอาคารพาณิชย์ ขายผ้าไหมและเสื้อผ้ายูนิฟอร์มโรงเรียนคาราวิทยาลัยเชียงใหม่มาก่อน แล้วเปลี่ยนเป็นที่ตั้งของบริษัท โอเรียนทัลสไตล์ โปรดักส์ จำกัด และวิลลาสิณี หรือ โอเรียลทัลเทกซ์ไทย

อายุของอาคารไม่สามารถจะสืบทราบแน่ชัดว่า มีการปลูกสร้างตั้งแต่เมื่อไร แต่เท่าที่สืบทราบจากผู้สูงอายุที่มีความเกี่ยวข้องกับเจ้าของเดิม พอสรุปคร่าว ๆ ได้ว่า น่าจะสร้างขึ้นราว ๆ ปี พ.ศ. 2447 – 2457 จึงสันนิษฐานได้ว่าปัจจุบันอาคารนี้น่าจะมีอายุร่วมร้อยปี เหนือองกบประตูด้านหน้าชั้น

ล่าง เป็นลายฉลุ และสลักลวดลายอยู่สองแห่ง แห่งหนึ่งเป็นภาษาไทยว่า เซ่งกง และอีกแห่งหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษว่า seng hong เข้าใจว่าน่าจะเป็นชื่อเจ้าของบ้านและคงเป็นผู้ก่อสร้างด้วย²⁰ บ้านหกลเสา ได้รับประกาศเกียรติคุณประเภทองค์ประกอบเมืองขนาดใหญ่ โดยการส่งเสริมเชียงใหม่ งาม ประจำปี 2540 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยคณะกรรมการสถาปนิกภาคเหนือเป็นผู้มอบ

รูปที่ 25 The Gallery

อาคารหลังนี้ ได้สร้างขึ้นมาประมาณปี พ.ศ. 2432 โดยอากังเนียวอูย แซ่เหลี่ยว ซึ่งมาตั้งรกรากที่เชียงใหม่ทำการค้าและเปิดร้านค้า ชื่อร้าน เหลี่ยวยงจ้วน ตามที่เห็นติดอยู่ด้านเหนือประตูทางเข้าของ เดอะแกลลอรี่ ซึ่งเขียนไว้เป็นตัวอักษรจีนว่า ย่งจ้วน ด้านหน้าที่ติดกับถนนเจริญราษฎร์ ช่างที่ทำการก่อสร้างเป็นช่างที่มาจากจีน ตัวอาคารจึงมีลักษณะจีน และช่างได้ใช้เวลานานมาก โดยเฉพาะรูปปูนปั้นที่ติดผนังบนประตูด้านหน้าเป็นฝีมือที่ละเอียดอ่อนมาก และหลังจากสร้างอาคารนี้เสร็จยัง ไปปั้นมังกรที่อุโบสถวัดเกตการามอีกด้วย

²⁰ สัมภาษณ์ สุพจน์ ตีฆากรณ์, วันที่ 20 ตุลาคม 2553.

ด้านหลังตัวอาคารควรจะเป็นไม้สัก ลักษณะจะเป็นแบบล้านนาในสมัยนั้น ดังนั้นตัวอาคารทั้งหมดจึงออกมาลักษณะผสมผสานกันระหว่างจีนและล้านนา หลังบ้านที่เป็นชานไม้ตอนนี้เป็นชานที่ทอดลงสู่แม่น้ำปิงเพราะสมัยก่อนริมฝั่งแม่น้ำปิงจะกว้างมาก

ด้านข้าง เป็นทำนน้ำที่ใช้สำหรับขนส่งสินค้าที่มาจากทางเหนือและใต้และเป็นทำให้ข้างลงอาบน้ำ ฉะนั้นจึงมีชื่อเรียกว่าท่าช้าง²¹

อาคารหลังนี้ได้เป็นที่อยู่อาศัยของอาทิงเนียวอูย จนถึงลูกอาทิง และรุ่นหลาน (คุณสุรัชย์ เลียวสวัสดิพิงค์) จนกระทั่งปี พ.ศ. 2521 ครอบครัวจึงได้ย้ายไปอยู่ที่ใหม่ เพราะตัวอาคารหลังนี้เก่าแก่มากมาแล้ว และเคยถูกใช้เป็นโกดัง กระทั่งปี พ.ศ. 2532 สุรัชย์ซึ่งเป็นลูกหลานอาทิงเนียวอูย ได้กลับมาหลังจากสำเร็จการศึกษาจากอังกฤษ ได้มาเห็นความชำรุดทรุดโทรมจึงต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้ จึงได้ซ่อมแซม และได้ใช้ด้านหลังเป็นร้านอาหาร ส่วนด้านหน้าเป็นห้องแสดงภาพวาดของเหล่าศิลปินต่าง ๆ เดอะแกลลอรี่จึงได้ก่อตั้งขึ้น เมื่อ ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา ทั้งยังได้รับรางวัลเกียรติยศหลายรางวัล อาทิ รางวัลอนุรักษ์เชียงใหม่ รางวัลอนุรักษ์ดีเด่นจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยสมาคมสถาปนิกสยามเป็นผู้เลือก และอื่น ๆ

รูปที่ 26 วัดสิริกษัตริย์รังษี

²¹ สัมภาษณ์ อารักษ์ ตีฆากรณ์, วันที่ 20 ตุลาคม 2553.

ชาวซิกข์ได้เข้ามาอาศัยในประเทศไทยนานแล้ว คำว่า ซิกข์ ตามภาษาไทยนั้น เป็นคำศัพท์ภาษาบาลี คือ ศึกษา แปลว่า ศึกษาปฏิบัติตนตามหลักของศาสนา

ชาวซิกข์แต่เดิมเป็นชาวอินเดียที่มาจากรัฐปัญจาบ ภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียติดกับประเทศปากีสถาน ภาษาที่ชาวซิกข์ใช้พูด คือ ภาษาปัญจาบ

ชาวซิกข์คนแรกเดินทางมาประเทศไทยเป็นพ่อค้าขายสินค้า มีนามว่านายกิริปาราม มาตามท่านเป็นพ่อค้าที่เดินทางไปมาระหว่างประเทศ ประมาณปี พ.ศ. 2427 ซึ่งได้เดินทางมาสยาม และได้ นำม้าพันธุ์ดีติดตัวมาจำหน่าย ภายหลังได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 และได้ถวาย อาชาตัวโปรดนั้นแด่พระองค์ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ในโอกาสที่ได้มาพำนักอาศัยใน ประเทศสยาม ก่อนที่จะเดินทางกลับบ้านเกิดที่รัฐปัญจาบอีกครั้ง ไม่ช้าก็มีชาวซิกข์ชักชวนกันมาเรื่อย ๆ แล้วได้สร้างศาสนสถานขึ้นเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา เพราะคำสอนทางศาสนามุ่งเน้นถึง ความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือในชุมชน ศาสนสถานจะมีที่ประดิษฐานพระคัมภีร์คุรุครันถ์ ซาฮิบ มีฉัตรคลุมไว้อย่างสมพระเกียรติ ด้วยเหตุนี้ศาสนิกชนชาวซิกข์ได้พร้อมใจกันเข้าบ้านเรือนไม้ หนึ่งคูหา ที่บริเวณบ้านหม้อ หลังโรงพยาบาลนครเฉลิมกรุงในปัจจุบัน

เมื่อสังคมซิกข์เจริญเติบโตขึ้น ก็ได้ย้ายศาสนสถานจากที่เดิมมาที่บริเวณห้วยมถนนวนพารุฑ และถนนจักรเพชรปัจจุบัน ต่อมาปี พ.ศ. 2475 ชาวซิกข์ได้รวบรวมเงินเพื่อซื้อที่ดินผืนหนึ่งเป็น กรรมสิทธิ์ และออกแบบแปลนก่อสร้างเป็นตึกสามชั้นครึ่งเพื่อใช้เป็นศาสนสถานถาวร และให้ชื่อว่า ศาสนสถานสมาคมศรีคุรุสิงห์สภา ศูนย์รวมชาวซิกข์แห่งประเทศไทย องค์กรกลางของชาวไทยซิกข์ เป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบศาสนกิจได้อย่างสมบูรณ์

ต่อมารัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม แห่งชาติ พ.ศ. 2506 และได้จัดตั้งองค์กรทางศาสนาขึ้นใหม่ โดยออกเป็นกฎกระทรวงศึกษาธิการใน สมัยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ให้องค์กรทางศาสนาต่าง ๆ ต้องจดทะเบียนกับกรมศาสนา และสมัยนี้เองศาสนาซิกข์ได้รับการยอมรับให้เป็นศาสนาหนึ่งในประเทศไทย โดยมีสมาคมนคริคุรุสิงห์สภาเป็น องค์กรใหญ่ที่ได้รับการรับรองจากรัฐบาลไทย

สมาคมนคริคุรุสิงห์สภাজัดกิจกรรมเพื่อให้ชาวซิกข์มีความเข้าใจและรับรู้คำสอนในพระมหา คัมภีร์เป็นประจำทุกเช้า โดยจัดชุมนุมเจริญธรรมและศึกษาพระคัมภีร์เป็นประจำทุกเช้า มีการ์เชิญ พระมหาคัมภีร์คุรุครันถ์ซาฮิบมาประทับในห้องโถง แล้วประกาศ (อัญเชิญเปิด) และรับพระบัญชาที่ ได้รับในแต่ละวันนั้น ชาวซิกข์จะเข้ามาเป็นหลักในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ในการชุมนุม เจริญธรรมจะมีการสวดภาวนาแล้วศาสนิกชนจะได้รับฟังคำอธิบายเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนา เพิ่มเติมจากศาสนาจารย์ และมีการขับร้องบทสวดประกอบทำนองดนตรีซึ่งเรียกว่า กิรตัน โดยสังคีต จารย์ เนื่องจากคำสอนบทสวดในพระมหาคัมภีร์ พระศาสดาได้ทรงประพันธ์เป็นบทโคลก กาพย์ สามารถนำมาขับร้องประกอบทำนองตามที่กำหนดไว้ เนื่องด้วยดนตรีจะมีส่วนโน้มน้าวช่วยนำจิตใจ

เข้าสู่สมาธิและสามารถจดจำบทสวดได้ง่าย กิรตันเป็นส่วนหนึ่งของศาสนพิธีสำคัญในการเผยแพร่ศาสนา²²

รูปที่ 27 บ้านอรพินท์

เป็นเรือนไม้สักสองชั้นขนาดใหญ่ มีลักษณะผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมสมัยโคโลเนียลกับสถาปัตยกรรมล้านนา เดิมทำสักรมทำอ่อน ได้จั่วหน้าบ้านประดับแผ่นปูนปั้นรูปบัว ซึ่งเป็นปีเกิดของเจ้าของบ้านเดิมไม่ไช่ของแม่นายจันทร์เป็ง หรือพ่อเลี้ยงแดง ตียากรณ์ ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ด้านล่างมีตัวอักษรบอกปี พ.ศ. 2457 ซึ่งเข้าใจว่าเป็นปีที่บ้านนี้สร้างเสร็จสมบูรณ์ เจ้าของบ้านเดิมประกอบธุรกิจหลายอย่าง ทั้งโรงงานกาแฟ ถั่วเหลือง โรงทอผ้า และค้าเพชร ต่อมาภายหลังค่อย ๆ ลดประเภทกิจการลงตามวัยที่เพิ่มขึ้นเหลือเพียงการค้าข้าว ครั่งและของป่า กิจการทั้งสามอย่างดำเนินกิจการในบ้านที่มีเนื้อที่กว่าสามไร่ ในอดีตทางด้านข้างตัวบ้านมีฉางข้าวขนาดใหญ่บรรจุได้หมื่นถัง และมีลานโล่งด้านหลังสำหรับตากครั่ง ก่อนบรรจุนายที่กรุงเทพฯ ฯ บริเวณที่เหลือเป็นสวนผลไม้ร่วมครั่ง ฝัมือแม่นายจันทร์เป็ง เป็นผู้ปลูก โดยเฉพาะต้นลำไยซึ่งยืนต้นสูงใหญ่ให้ร่มเงา มาถึงทุกวันนี้

22

สุกธารณ์ อภาวษรรัตน.เรื่องเล่าลาวภาค, อ่างแล้ว, 35.

อรพินท์ เป็นชื่อลูกสาวคนหนึ่งของพ่อเลี้ยงแดง ซึ่งเป็นผู้ปกครองบ้านหลังนี้ อยู่เป็นเวลานานหลายปีและได้เริ่มกิจการบ้านเช่าขึ้นบริเวณที่เป็นฉางข้าวและลานโถงรอบบ้าน โดยยังคงสภาพสวนผลไม้ไว้ จนบ้านอรพินท์เป็นที่รู้จักกันดีในละแวกนี้ มีผู้เข้ามาขอชมสถาปัตยกรรมอยู่เรื่อย ๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

บ้านหลังนี้ได้รับการปรับปรุงครั้งใหญ่ เมื่อปี พ.ศ. 2519 สิ้นค่าใช้จ่ายประมาณสองแสนบาท มี พล.ต.ต. วิศิษฐ์ เขาวนปริชา ผู้เป็นลูกเขยของพ่อเลี้ยงแดงเป็นผู้ดูแลการซ่อมแซม โดยเปลี่ยนตัวบ้านเป็นสีขาวเพื่อให้ดูสว่างขึ้น และเพิ่มเติมห้องโดยใช้ไม้เก่าที่มีอยู่กันแทนระเบียงด้านหน้า

ปัจจุบัน บ้านอรพินท์ เป็นที่พำนักของลูกหลานพ่อเลี้ยงแดง ตียากรณ์ โดยมีการก่อสร้างอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ผสมผสานสถาปัตยกรรมล้านนาในบริเวณใกล้เคียงซึ่งก็ดูกลมกลืนอย่างสวยงาม²³

เป็นบ้านที่มีประวัติร่วมร้อยปี ที่ชาวเชียงใหม่รู้จักกันดีว่าเป็นสถานพยาบาลของนายแพทย์ หมอมนู แมนมนตรี เมื่อ 50 ปีก่อน นิยมรับการรักษาพยาบาลและมากลอดูกกันมาก และนิยมเรียกว่าบ้านหมอมนู เจ้าของบ้านคนแรกเป็นชาวอังกฤษ ชื่อมอนโร ภรรยาชื่อระหยัน นายมอนโร เป็นเพื่อนร่วมงานของนายเบน ผู้จัดการบริษัท บอร์เนียวค้าไม้ ซึ่งได้สัมปทานป่าไม้ในสยาม และได้รับการต้อนรับอย่างดีจากเจ้าหลวงเชียงใหม่

หมอมนู สำเร็จการศึกษาแพทยศาสตรบัณฑิตจากศิริราชพยาบาล หลังสำเร็จการศึกษาได้ไม่นาน ได้ติดตาม หมอคอร์ท มาทำงานที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เมื่อประมาณ พ.ศ. 2484 และได้พบกับนางสาวสุพิศ เมตตา พยาบาลชาวอำเภอฝาง และได้สมรสกันในที่สุด บ้านหลังนี้เป็นของขวัญแต่งงานของขวัญแต่งงานจากครอบครัวของเจ้าสาวและได้เป็นที่อาศัยครอบครัวจนวาระสุดท้าย

บ้านเก่าแก่หลังนี้เป็นบ้านไม้สองชั้น ทาสีฟ้าทั้งหลัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาที่เรียกว่าดินขอ มีระเบียงไม้รอบชั้นล่างของบ้าน ตรงกลางของชั้นล่างเป็นห้องโถงเอนกประสงค์ ซึ่งต่อมากหมอมนูใช้เป็นคลินิก ชั้นสองเป็นที่พักอาศัยมีห้องโถงใหญ่ซึ่งเป็นห้องรับแขก ห้องนอน มีห้องน้ำระหว่างห้องน้ำมีชานไม้ยาวตลอดแนวปูด้วยไม้กระดานแผ่นกว้างประมาณ 5 นิ้ว ถัดออกไปทางทิศเหนือเป็นชานไม้ระแนงแผ่นกว้างประมาณ 3 นิ้ว หนา 1.5 นิ้ว ใต้เป็นแนวยาวตลอด ทั้งช่วงระหว่างแผ่นประมาณ 0.5 นิ้ว

ใต้ไม้ชานโปร่งนี้ เป็นพื้นดินโล่ง ๆ ให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ชานไม้ไม่มีระเบียงโดยรอบทิศเหนือของชานนี้มีชานไม้แผ่นเรียบ เช่นเดียวกับชานทางทิศใต้ ต่อมาก่อสร้างเพิ่มเติมให้มีโครงสร้างด้านทิศเหนือยื่นออกไปชั้นบนกันเป็นห้องนอนสามห้อง ชั้นล่างลาดพื้นซีเมนต์ กันเป็น

23

สัมภาษณ์ คุณอารักษ์ ตียากรณ์, วันที่ 20 ตุลาคม 2552.

สองห้อง ห้องด้านทิศตะวันตกเป็นห้องเอ็กซเรย์ ห้องด้านทิศใต้เป็นห้องบรรจุยา ด้านหลังบ้านมีไผ่ไม้กว้างสองเมตร ชั้นบันไดทำด้วยแผ่นไม้ ขอบราวบันไดเป็นแผ่นไม้ยาวตลอดแนว

บ้านหมอมณูตั้งอยู่บนที่ดินรูปขวาน โดยมีถนนเข้าบ้านเป็นค้ำขวานบนตัวขวานเป็นที่ตั้งของบ้าน กระจ่างกลม แปลงปลูกผักและดอกไม้ ซึ่งใช้ที่ดินที่ได้จากการขูดสะพานน้ำยสูงจากระดับพื้นดิน โดยด้านหน้าของที่ดินแปลงนี้ คือถนนหน้าวัดเกต ด้านหลังจรดลำเหมืองพญาเพชร (ตั้งชื่อตามพญาเพชร ผู้เป็นอัยของนางสุพิศ แมนมมนตรี) สันเหมืองกว้างขนาดเดินแถวหน้ากระดานเรียงสี่ทางเดินบนคันเหมืองนี้ นักเรียนประจำโรงเรียนปรีณสรอยแอสวีวิทยาลัยใช้เดินแถวไปและกลับจากโบสถ์คริสตจักรที่หนึ่ง ที่ตั้งอยู่เชิงสะพานนารัฐ ปัจจุบันคือ โรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน

ต่อมาหมอมณูได้ดำเนินกิจการสถานพยาบาลจนมีฐานะที่ดีขึ้น ก็สร้างอาคารผู้ป่วยหลังแรกขึ้น ตามแนวเหนือใต้เลียบบแนวเหมืองพญาเพชร อาคารนี้เป็นอาคารไม้สองชั้นสร้างจากไม้ที่รื้อมาจากยูงฉางข้าวเก่า เมื่อกิจการสถานพยาบาลเจริญก้าวหน้ามากขึ้น หมอมณูจึงได้ซื้อที่ดินเพิ่มออกไป ทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ จนที่ดินแปลงนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและสร้างตึกชั้นเดียวยาวตามแนวตะวันออก ตะวันตก ขึ้นสามหลังและรื้อเรือนพักผู้ป่วยเดิม สร้างเป็นตึกชั้นเดียวขึ้นแทน และได้สร้างบ้านพักหลังเล็กเป็นตึกสองชั้นและโรงจอดรถขึ้นทางทิศใต้เพื่อใช้เป็นบ้านรับรอง ปัจจุบันเรือนพักผู้ป่วยและบ้านรับรอง ได้ถูกกันรั้วแยกออกจากบริเวณบ้านเก่า ทำให้เหลือที่ดินเกือบเหมือนสภาพเดิม เพียงแต่มีพื้นที่สนามหน้าบ้านเพิ่งเข้ามาทำให้ที่ดินรูปขวานกลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

รูปที่ 28 ถนนเชียงใหม่-ลำพูนหัวเหล็ก

รูปที่ 29 โรงแรมศรีประกาศ

เมื่อ 60- 50 ปีก่อนช่วงที่โรงแรมในเชียงใหม่ยังคึกคักเป็นที่นิยมมาก โรงแรมศรีประกาศถือเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ เทียบได้กับโรงแรมห้าดาว ในปัจจุบัน แยกผู้มาเยือนมักจะ เป็นเจ้านายหรือคนสำคัญ ป.อินทปาลิตน์นักเขียนชื่อดังก็เป็นแขกประจำของโรงแรมนี้ ก่อนที่ตึกนี้จะ กลายเป็นโรงแรม เคยเป็นที่พำนักของ คริตศาสนาจารย์ชื่อ ศรีโหม้ วิชัย คนเชียงใหม่คนแรกที่ไป อเมริกา โดยเมื่อราว 120 ปีก่อน อาจารย์ศรีโหม้ได้ติดตามสองสามีภรรยาซึ่งเป็นหมอสอนศาสนาชาว อเมริกันเดินทางไปอเมริกาในฐานะคนดูแลเด็กและเมื่อกลับมาจากอเมริกาแล้วก็ได้สร้างตึกแห่งนี้ขึ้น เพื่ออยู่อาศัย ตึกแห่งนี้ได้ถูกใช้สอยในกิจการหลายๆ อย่าง เช่น เป็นโรงเรียนอนุบาล สวนสัตว์ โรง พิมพ์ สถานพยาบาล เป็นต้น ภายหลังตึกหลังนี้ก็ตกเป็นสมบัติของ หลวงศรีประกาศ ซึ่งเป็น ส.ส.คน แรกของเชียงใหม่ และยังเป็นนายกเทศมนตรี 6 สมัย จึงได้ตั้งเป็นโรงแรมศรีประกาศขึ้น ปัจจุบัน อาคารหลังนี้ในโรงแรมศรีประกาศเลิกประกอบกิจการมานานแล้ว เหลือไว้เพียงอาคารเก่าแก่มีคุณค่า ทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มผุกร่อนไปตามเวลา²⁴

²⁴ สุภกรณ์ อาภาวิชรุฒม์, อ้างแล้ว, 35.

รูปที่ 30 โบสถ์คริสต์จักรเพรสไบทีเรียนที่ 1 เชียงใหม่

เป็นภาพที่สะท้อนความเชื่อใหม่ของคนในเชียงใหม่ คือ คริสต์นิกายโปแตสแตนท์ คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนหรือที่รู้จักกันชุมชนคริสเตียน มิชชันนารีคณะแรกที่เดินทางมาถึงเชียงใหม่ คือ ศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี และเดินทางมาถึงเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2410 ตรงกับสมัยพระเจ้ากาวิโรรสตรีวงศ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแผ่ศาสนา จัดตั้งโรงเรียน และการพยาบาล

เมื่อแรกมาถึงไม่ได้มีการสร้างศาสนสถานถาวร ผู้แทนพระองค์เจ้าหลวงเชียงใหม่ได้อนุญาตให้พำนักที่ศาลาสาธารณะที่ตั้งอยู่ที่ประตูเมืองด้านทิศตะวันออกซึ่งสร้างขึ้นโดยข้าราชการเมืองระแหง เพื่อเป็นการทำบุญประเพณีทางศาสนา เป็นศาลาที่มั่นคงแข็งแรง หลังคามุงกระเบื้อง พื้นปูด้วยไม้อย่างดี คณะมิชชันนารีได้พำนักที่นี่ประมาณปีกว่า จึงได้สร้างคริสตจักรถาวร คือ คริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่ 1 เชียงใหม่บนถนนเชียงใหม่- ลำพูน

ศาสนาจารย์เดเนียล แมคกิลวารี เล่าได้อย่างขบขันถึงความรู้สึกของคนเมืองที่พากันมาดูผู้หญิงตัวขาว ๆ และเด็ก เวลาที่ชาวบ้านชอบมาดูมากที่สุดคือเวลากินข้าวเพราะอยากเห็นว่าฝรั่งกินอะไร กินอย่างไร และแทบจะไม่มีกลางวันวันไหนที่ได้กินข้างอย่างเงียบ ๆ ซึ่งชาวบ้านต่างพูดถึงการกินของฝรั่งว่าไม่ได้นั่งพื้นใช้มือกินข้าว อันเป็นผลดีที่ทำให้ชาวบ้านกับคณะมิชชันนารีได้พูดคุยกันพร้อมกับเผยแผ่ศาสนาไปในตัว

การทำงานระยะแรกควบคู่กับการรักษาพยาบาลสมัยใหม่ โรคที่เป็นกันมากคือโรคมาลาเลีย เรื้อรัง โรคคอตีบพอก ไข้ทรพิษ การรักษาพยาบาลทำให้คณะมิชชันนารีมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการเผยแพร่ศาสนาในระยะแรกไม่ค่อยได้ผลมากนักเมื่อเทียบกับการรักษาพยาบาล ทั้งนี้เพราะทางการมิได้ให้การสนับสนุนมากนัก จะเห็นได้ว่าเมื่อ 14 กันยายน พ.ศ. 2411 พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ได้ส่งประหารหนานชัยและน้อยสุริยะ สองในเจ็ดคนที่หันมานับถือศาสนาคริสต์ โดยอ้างว่าการเปลี่ยนศาสนาถือเป็นการกบฏ กระทั่งปี พ.ศ. 2412 มีการออกพระราชกฤษฎีกาของเจ้าพระยาเทพวรชุน ที่ปรึกษาราชการในรัชกาลที่ 5 มีความว่า ถ้าผู้ใดชอบใจจะถือศาสนาใด ก็ให้ผู้นั้นถือตามชอบใจ จากปีจจุบันนี้ทำให้มีคนหันมานับถือศาสนาคริสต์เพิ่มขึ้น ต่อมาปี พ.ศ. 2413 พระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ได้สิ้นพระชนม์

นอกจากเผยแพร่ศาสนาและการรักษาพยาบาลแล้ว ทางคณะมิชชันนารีได้ตั้งโรงเรียนแพรนาเนอรัลในบริเวณใกล้เคียงกัน ผู้ก่อตั้งคือ มิชชันนารีแพรนาเนอรัล ซึ่งเดินทางมาทำงานที่เชียงใหม่ร่วมสมัยเดียวกับศาสตราจารย์เดเนียด แมคกิลวารี รับทั้งนักเรียนชายและหญิง ต่อมาได้เลิกกิจการในปี พ.ศ. 2466 นักเรียนที่เหลือจึงไปรวมกับโรงเรียนพระราชชายา (โรงเรียนคาราวินวิทยาลัย)

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โบสถ์หลังนี้เป็นที่ตั้งกองทัพบทหาร หอระฆังของโบสถ์เป็นที่ตั้งของปืนต่อสู้อากาศยาน ในปี พ.ศ. 2511 ได้มีการสร้างคริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่ 1 แห่งใหม่ ตรงถนนเจริญราษฎร์ ซึ่งออกแบบโดย ศาสตราจารย์เทลเลอร์ พอตเตอร์ ผู้ชนะเลิศการประกวดออกแบบของสถาบันสถาปนิกในอเมริกา²⁵ ในวันที่ 19 พ.ย. 2511 ได้จัดพิธีอัญเชิญโบสถ์เก่าและเดินทางไปยังโบสถ์ใหม่โดยมีวงดุริยางค์ของโรงเรียนปรีณส์รอยัลวิทยาลัย นำขบวนและได้ใช้โบสถ์แห่งนี้ประกอบศาสนกิจถึงปัจจุบัน

25

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, คู่มือเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (ม.ป.ท), 2.

รูปที่ 31 สะพานนวรัฐ

สะพานอันแรกสร้างขึ้นด้วยไม้สักล้วน (ประมาณปี พ.ศ.2440 – 2450) เป็นสะพานแบบคานยื่น วิศวกรชาวอิตาเลียนชื่อ เคนต์ โรเบอร์ตี้ เป็นผู้ออกแบบและก่อสร้าง สร้างบนตอม่อไม้สัก 6 ตอม่อด้วยกัน โครงส่วนบนสร้างด้วยไม้สักล้วนทำเป็นรูปโค้งครึ่งวงกลมมีอยู่ 5 ช่วง เคนต์ โรเบอร์ตี้ ผู้นี้ยังเป็นผู้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำวังที่จังหวัดลำปางก่อนที่จะสร้างสะพานรัชฎาภิเษกขึ้นมาอีกด้วย

สะพานนวรัฐอันแรกนี้ไม่ใช่สะพานข้ามแม่น้ำปิงแห่งแรกของเชียงใหม่ สะพานที่ใช้สำหรับข้ามแม่น้ำปิงอันแรกของเชียงใหม่ คือสะพานข้ามแม่น้ำปิงหน้าวัดเกตุการาม หรือ “ข้าวเก่า” สร้างโดย ดร.มาเรียน เอ็ม.ซิค มีชนชั้นนารีชาวอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่คริสตศาสนาในสมัยของ ดร.แมคกิลวารี มีชนชั้นนารีชาวอเมริกันคนแรกที่มาเชียงใหม่เมื่อกว่า 100 ปีมาแล้ว

ถูกไฟไหม้เสียหายบางส่วน ต่อมาในฤดูน้ำหลากถูกซุงไม้สักจำนวนมากกระแทกพังเสียหาย ประกอบกับในช่วงเวลานั้นได้มีการสร้างทางรถไฟขึ้นมาถึงเชียงใหม่ ทางราชการจึงได้รื้อออกแล้วสร้างเป็นสะพานนวรัฐแห่งที่ 2 ขึ้นมา สะพานนวรัฐแห่งที่ 2 นี้ใช้ชื่อว่า “สะพานนวรัฐ” เพื่อเป็น

เกียรติแก่เจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สมัยนั้น สะพานแห่งนี้เป็นสะพานโครงเหล็ก สร้างบนตอม่อคอนกรีตเสริมเหล็ก ส่วนบนเป็นโครงเหล็กล้วนมี 5 ช่วง สร้างโดย มาควิส กัมเบียโซ วิศวกรชาวอิตาลี โดยโครงเหล็กทั้งหมดส่งมาจากบริษัทคลิฟแลนด์ ประเทศอังกฤษ

ในยุคที่สร้างสะพานนารัฐแห่งที่ 2 หรือ “ข้าวเหล็ก” ได้มีการสร้างทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่แล้ว สะพานแห่งนี้รับใช้ชาวเชียงใหม่ได้หลายสิบปี เมื่อเชียงใหม่มีความเจริญขึ้น ขวดยานพาหนะก็มีจำนวนมากขึ้นด้วย สะพานซึ่งสร้างมานานเริ่มมีความคับแคบไม่เหมาะสมกับสภาพการจราจรในสมัยนั้น ทางกรจึงได้ริเริ่ม “ข้าวเหล็ก” ออกแล้วสร้างสะพานนารัฐแห่งที่ 3 ขึ้นซึ่งเป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็กที่ใช้กันในปัจจุบัน²⁶

²⁶ สุภรณ์ อาภาวัชรุณม์, อ้างแล้ว, 40.

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

1 สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยมองเห็นภาพรวมความสำคัญของตลาดควโรรสและตลาดต้นลำไยมาเมื่อครั้งโบราณกาล จากปลายรัชการที่ 4 จวบจนถึงรัชกาลปัจจุบัน ความสำคัญของย่านตลาดควโรรสและตลาดต้นลำไย เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าแหล่งใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ ยังเป็นศูนย์รวมการคมนาคมขนส่ง สินค้าที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ทั้งทางบกและทางน้ำ จึงทำให้บรรยากาศในย่านนี้ดูคลาคล่ำไปด้วยผู้คนจากทั่วสารทิศ หลังไหลเข้ามาซื้อสินค้าต่าง ๆ ในย่านนี้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลงานบุญ งานประเพณีสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเป็ง พื้นที่บริเวณนี้มักถูกใช้เป็นที่จัดงานหรือทางผ่านของขบวนแห่ต่าง ๆ และถนนที่ล้อมรอบตลาดนี้อุดมไปด้วย อาคารบ้านเรือนเก่าแก่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม รวมถึงวัดวาอาราม อาคารทางศาสนา อันเก่าแก่ อันควรค่าแก่การเก็บรักษา เพื่อเป็นส่งเสริม เส้นทางและตลาดให้เป็น “กาดหลวง 150 ปี” และทำให้ย่านการค้าของเมืองเชียงใหม่กลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้าง (Man made Tourism Resource) ในรูปแบบวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ประเพณีและวิถีชีวิต นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวตลาดร้อยปี อันเป็นกระแสการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมชุมชน อันเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง และหนึ่งในจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวในแนวทางนี้คือ การเยี่ยมชมตลาดเก่า หรือตลาดที่มีอายุ 100 ปีขึ้นไป

ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้ เสนอให้เกิดเส้นทางฟื้นฟูการท่องเที่ยวตลาดควโรรสและตลาดต้นลำไย ในรูปแบบเส้นทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมคือ

1.1 การจัดการท่องเที่ยวอย่างมีระบบ ผู้จัดการบริการท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรมีการบริหารจัดการที่ดี ในด้านสถานที่ติดต่อเข้าชม ยานพาหนะ มัคคุเทศก์นำชม อาหารและเครื่องดื่ม การจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงตามผลวิจัยข้อแรกคือการชักชวนให้หน่วยงานเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญมาก แม้ว่าการแจกคู่มือเส้นทางสายประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมสามารถทดแทนการบริการนำเที่ยวได้เพียงบางส่วน

1.2 การจัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ประจำพื้นที่ (เจ้าของสถานที่ พระสงฆ์ในวัด คนในชุมชน) เป็นการเพิ่มคุณค่าต่อการท่องเที่ยว ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและเมือง สถานที่บุคคล เรื่องราว เกร็ดความรู้ มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องทางวิชาการและการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ประจำพื้นที่ และการจัดทำคู่มือเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์

1.3 การจัดรายการสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวในเส้นทางสายประวัติศาสตร์ นอกจากจะประกอบด้วย วัด โบราณสถาน อาคาร พื้นที่สาธารณะ แล้วจะต้องมีรายการสิ่งดึงดูดอื่น ๆ เทศกาล

กิจกรรมของเมืองในรอบปี ขนบธรรมเนียมประเพณี สามารถนำมาประมวลผลสรุปเนื้อหาได้ตาม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ตามเรื่องราว ตามเส้นทางการสัญจร

1.4 การจัดการคมนาคมขนส่งที่เหมาะสม เส้นทางการสัญจร มีการคมนาคมขนส่งที่เหมาะสมแตกต่างกันในแต่ละเส้นทาง เช่น บางเส้นทางใช้การเดินเท้า และการใช้ยานพาหนะขนาดเล็ก เพราะถนนและทางสัญจรในเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่มีขนาดเล็กและคับแคบ ปัญหาเรื่องการจอดรถและการเข้าถึงสถานที่ชม แต่บางเส้นทางอาจจะมีการพิจารณาทางเลือกของการคมนาคมขนส่งเส้นทางการจราจรที่เหมาะสมเป็นแต่ละเส้นทางไป

1.5 การจัดการบริการ ร้านอาหารและภัตตาคาร เพื่อบริการนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะเส้นทางที่มีการเดินทางในภูมิอากาศและช่วงเวลาที่อากาศร้อน นักท่องเที่ยวอาจจะเหนื่อยง่ายและกระหายน้ำ ดังนั้นต้องแนะนำให้เตรียมเครื่องดื่มและจุดพักผ่อนตามเส้นทาง

1.6 การจัดการเผยแพร่และโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แผ่นพับและการประกาศ จะทำให้เส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ประสบความสำเร็จ

1.7 นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ที่มีความสนใจทางสายประวัติศาสตร์ เป็นบุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-60 ปี ในวงการศึกษาศึกษาและวิชาชีพสถาปัตยกรรม มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ในสาขาสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมภายใน ภูมิสถาปัตยกรรม ผังเมือง เป็นผู้ที่ให้ความสนใจสูงสุด กลุ่มต่อมาคือผู้อยู่ในวงการศึกษสาขาอื่น สื่อมวลชนมีความสนใจเพราะต้องการนำไปเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ มักถูกเทศก์อาชีพมีความสนใจเพราะต้องการนำความรู้ไปใช้ในการประกอบวิชาชีพให้กว้างขวางขึ้น บุคคลทั่วไป ส่วนกลุ่มนักเรียนเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพเติบโตสูงที่สุด

1.8 การจัดลำดับประสบการณ์นักท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีการให้ข้อมูลพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจประวัติศาสตร์ เนื่องจากประวัติศาสตร์มีความยาวนานจึงควรให้มีการให้ข้อมูลเนื้อหาประวัติศาสตร์ในเบื้องต้นและการจัดชมพิพิธภัณฑ์หรือหอประวัติศาสตร์เป็นต้น

2 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าจำเป็นต้องมีการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการสอดคล้องในการฟื้นฟูเส้นทางการท่องเที่ยวบริเวณรอบ ๆ ตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไย ให้กลายเป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์ อันเป็นการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แบบประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์ในรายละเอียดรอบด้าน เพื่อเน้นการลดอุปสรรคที่จะเกิดปัญหาในการเที่ยวชมเส้นทาง จำเป็นต้องประกอบด้วย

ข้อเสนอแนะกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคเหนือเขต 1 เชียงใหม่ นำเอางานวิจัยเส้นทางสายประวัติศาสตร์ บริเวณโดยรอบตลาดวโรรส ตลาดต้นลำไย ไปใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการพิมพ์แผ่นพับ แจกให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจังหวัดเชียงใหม่

2.เทศบาลนครเชียงใหม่ จัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง หน่วยงานเส้นทางท่องเที่ยวเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อรับผิดชอบในระยะเวลายาวและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 6 เชียงใหม่ จัดทำแผ่นป้ายโบราณสถาน วัด วัดร้าง เจดีย์ร้าง บ้านเรือนโบราณ ตามเส้นทางสายประวัติศาสตร์ โดยรอบตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไย เพื่อเป็นข้อมูลอย่างละเอียด ติดตั้งตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นแนวทงอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว

4.เทศบาลนครเชียงใหม่ จัดทำสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การบริการสาธารณะ และการจัดการปัจจัยพื้นฐาน ตามเส้นทางสายประวัติศาสตร์ เพื่ออำนวยความสะดวก ต่อนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาเมืองน่าอยู่ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว

5.องค์การบริหารส่วนจังหวัด นำเอาผลงานวิจัย เส้นทางสายประวัติศาสตร์บริเวณตลาดวโรรส เสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น ในส่วนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ สถานที่ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อพิจารณาถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการอนุรักษ์เมืองและมรดกทางวัฒนธรรม ให้สัมพันธ์กับรูปแบบการท่องเที่ยว

6.เจ้าของสถานที่ อาคาร บ้าน วัด ชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าความสำคัญในการรักษาสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การจัดเตรียมการให้ข้อมูลสถานที่ ระบบการจัดการ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เป็นการสร้างรายได้และชื่อเสียงแก่เจ้าของสถานที่

7.ประชาชนทั่วไป เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการรักษาสถานที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาในอดีต และความจำเป็นในการที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ของเมือง อีกทั้งเป็นการสร้างรายได้แก่ชุมชนและท้องถิ่น โดยไม่กระทบหรือสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

8.หน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ ร่วมตัวกันจัดเหตุการณ์ (Events) ที่น่าประทับใจ เพื่อเอื้ออำนวยต่อการใช้เส้นทางสายประวัติศาสตร์ เช่น การปิดถนนคนเดินในวันอาทิตย์ การจัดท่องเที่ยวร่วมกับเทศกาลประจำปีต่าง ๆ

9.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ นำเอาผลงานวิจัย เส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ ไปเผยแพร่ความรู้ของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ในรูปแบบของการอบรม หรือเผยแพร่เอกสารแก่มัคคุเทศก์และผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการพัฒนางานวิจัยต่อเนื่องและการปรับปรุงเส้นทางต่อไป

10.สถาบันการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นำผลงานวิจัยไปสร้างองค์ความรู้ให้นักเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในวิชาการสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

3 บทสรุป

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นงานวิจัยที่นำเสนอให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์ คือ การฟื้นฟูเส้นทางท่องเที่ยวบริเวณโดยรอบตลาดวโรรส และตลาดต้นลำไย อันเป็นตลาดเก่าแก่อายุเกินหนึ่งร้อยปี อีกทั้งยังเป็นแนวทางอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว และเป็นระบบข้อมูลความรู้เพื่อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ผลงานวิจัยได้นำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวชมบริเวณเมืองเก่าเชียงใหม่ โดยรอบตลาดหลวงและตลาดต้นลำไย อันเป็นเส้นทางที่เหมาะสมตามเงื่อนไขของระบบการท่องเที่ยวและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เส้นทางนี้เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวด้วยตนเอง (Self Guide) โดยเส้นทางเดินเท้าหรืออาจใช้สามล้อถีบ เพื่อให้สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่

เส้นทางที่ทำการวิจัย เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวด้วยตนเองทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ แต่ในอนาคตมีความจำเป็นต้องจัดเตรียมมัคคุเทศก์ประจำพื้นที่ (Tour Host) และควรมีคู่มือการท่องเที่ยวเส้นทางสายประวัติศาสตร์ บริเวณโดยรอบตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไย ที่มีเนื้อหาเฉพาะให้เหมาะสม

บรรณานุกรม

- กรณีการ์ พรหมเสาร์, 2539. เชียงใหม่ วันนี้ ณ ปีที่ 700 . เชียงใหม่. วินอินบุ๊คส ร่วมกับหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กองวางแผนโครงการ, 2540. **สรุปแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวในระดับจังหวัดภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ. ท.ท.ท.
- กนกพร สุขสาย, **ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ส40217**. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรม. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, **การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว**. เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุทธิทธิ ชูชาติ, **คู่มือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. เชียงใหม่. โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- ธนศวรร เจริญเมือง, **100ปีสายสัมพันธ์สยาม-ล้านนา (พ.ศ.2442-2542)**. เอกสารชุดท้องถิ่นของเรา ลำดับที่1, เชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รัตนปัญญาเถระ แปลโดย แสง มนวิฑูร. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. เชียงใหม่ สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- วงศ์ศักดิ์ ณ เชียงใหม่, **เจ้าหลวงเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ. สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิญญา พิชญุกานต์, 2544. **แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการเดินเท้าในเมืองเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิฑูรณ์ เหลียวรุ่งเรือง, **สถาปัตยกรรมเชียงใหม่**. โครงการตำราคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สงวน โชติสุวรรณ์, **ประชุมตำนานล้านนาไทย**. กรุงเทพฯ. โอเดียนสโตร์.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2539. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุรพล คำหรั่งกุล, 2545. **แผ่นดินล้านนา**. กรุงเทพฯ. เมืองโบราณ.
- สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514. **คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี,ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่**. กรุงเทพฯ. สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุภาภรณ์ อภาวิชรุฒม์, 2548. **เรื่องเล่าจาวกาด**. เชียงใหม่. มูลนิธิสถาบันพัฒนาเมือง.
- ศศิภัทร์ เทียวมิตร, 2545. **“กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่ฯ”**. วิทยานิพนธ์ สาขาภูมิภาควิทยา ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2518. **ปริวรรตรายชื่อวัดและนิกายสงฆ์ในเวียงเชียงใหม่**. เชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2539. **สรุปการพัฒนาเชิงวิชาการเรื่อง 700 ปีเชียงใหม่พัฒนาอย่างไรจึงจะเกิดคุณค่า เชียงใหม่**. คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อัญญาภัค โปราณานนท์, 2528. การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมโดยการวางผังเมือง กรณีศึกษาพื้นที่ในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่. เชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

WEBSITE

กนกวรรณ อวมศิริ, โครงการศิลปะเพื่อสังคม, (ออนไลน์), สืบค้นจาก:

<http://www.ucsh.su.ac.th/presentPaper/G3/3.pdf>. (วันที่ 20 พฤศจิกายน 2553).

ดาวจันทร์ อาภาวิชรุตม์ เจริญเมือง, ผังเมืองเชียงใหม่เป็นมาอย่างไร, (ออนไลน์), สืบค้นจาก: <http://www.udif.or.th/planning/road/1.pdf>. (วันที่ 20 พฤศจิกายน 2553).

ณัฐวุฒิ อัสว โกวิทวงศ์, ตลาดร้อยปี, (ออนไลน์), สืบค้นจาก:

<http://info.spu.ac.th/content/552/8961.php>. (วันที่ 25 พฤศจิกายน 2553).

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ภาคพายัพ เชียงใหม่

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวสลิลทิพย์ ตียาภรณ์
ประวัติการศึกษา	2527 ปริญญาตรี ศิลปะศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์(เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2546 ปริญญาโท ประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	2539-2541 อาจารย์ประจำ โครงการจัดตั้งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ - อาจารย์พิเศษ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ล้านนา 2548-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ล้านนา
ผลงานงานวิจัย	2541 รูปแบบวิหารล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ ทุนนักวิจัยรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2545 วิทยานิพนธ์ เรื่อง งานจิตรกรรมงานช่างไทยใหญ่ กรณีศึกษาวัดท่าข้าม อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ 2547 วิจัยเรื่อง บ้านพักของบริษัท บริติช บอร์เนียว จำกัด ในเมืองเชียงใหม่ พศ.2432 2553 เส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์กาดหลวง 150 ปี ทุนสนับสนุนมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา